

Svätenie kvetov

Výber a ukážky z diela Jozefa Braneckého

Svätenie kvetov

Výber a ukážky z diela Jozefa Braneckého

Zostavili: Margita Ivaničková, Jana Poláková

Spolok slovenských spisovateľov
Bratislava 2018

Svätenie kvetov

Výber a ukážky z diela Jozefa Braneckého

Zostavili

Margita Ivaničková, Jana Poláková

- © Spolok slovenských spisovateľov
- © Miestny odbor Matice slovenskej v Trenčíne
- © Jozef Branecký

Grafická úprava, dizajn a návrh obálky

Peter Martinák

Fotografie

Klub starých Trenčanov pri MO MS v Trenčíne, <http://www.numizmatici-trencin.sk>,
<http://www.trencan.6f.sk>, <https://commons.wikimedia.org>, <https://pixabay.com>,
<https://www.iconspng.com>, <https://www.pofis.sk>, <https://sk.wikipedia.org>

Ilustrácie

Július Bruna (s. 12), Andrej Grossmann (s. 102), Ondrej Kováčik (s. 86),
Edmund Massányi (s. 22, 26, 37, 51, 70, 76)

Tlač

J+K s.r.o., Nemšová

Prešlo čiastočnou jazykovou úpravou v zmysle aktuálnych pravidiel slovenského pravopisu.

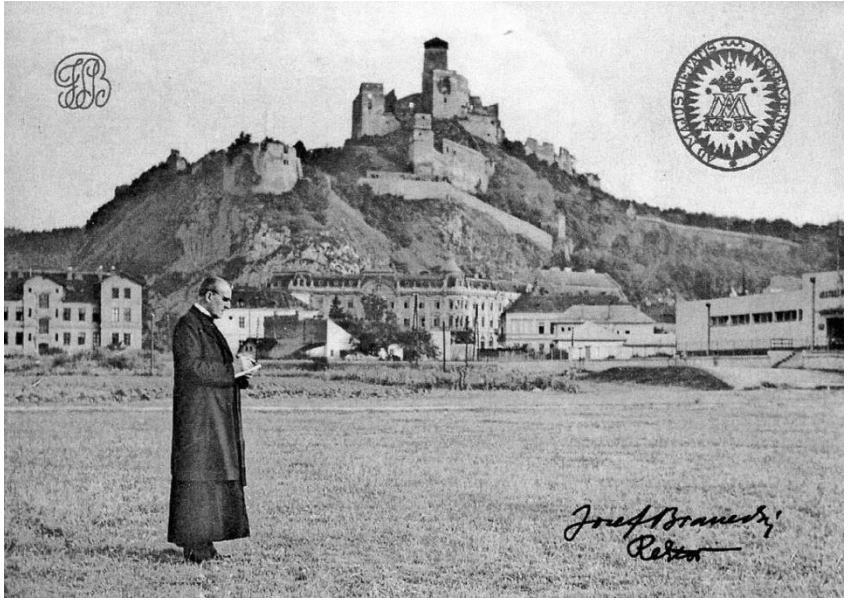
Pri príležitosti 100. výročia vzniku Miestneho odboru Matice slovenskej v Trenčíne a 80. výročia založenia rehoľného piaristického gymnázia v Trenčíne, ktorých spoluzakladateľom a celoživotným aktivistom bol spisovateľ Jozef Branecký vydal Spolok slovenských spisovateľov v roku 2018.

ISBN 978-80-8194-100-9

Znie to, musí to znieť v srdci každého verného vlastenca ako nebeský odkaz: Materinská reč je a musí byť každému človeku najkrajšou rečou a ľubozvučnou hudbou. Kto by nemiloval svoju materinskú reč, ten by nemiloval ani svoju mať, lebo šľachetnosť ducha sa javí v prirodzenej láske k tejto reči. Kto by bol nepriateľom svojej materinskej reči, bol by nepriateľom i svojho národa. Národ žije i mrie vo svojej reči.

J. Branecký: Alexander a Alexandra

Josef Brändl,
Rektor

OBSAH

Na úvod	9
Jozef Branecký – životopis	10
Jozef Branecký – knižné diela	11
Jozef Branecký – personálna bibliografia	12
Výber z povestí a historických článkov, ktoré sa viažu k Trenčínu a jeho najbližšiemu okoliu	
O pôvode Váhu	15
O svätom Ondrejovi a Beňadikovi	19
O Trenčianskom hrade	22
Príslovia na Trenčianskom hrade	23
O Matúšovi Čákovi	26
Jozef, verný sluha	33
O Skalke pri Trenčíne	37
Rok 1653 – Utiereň na Skalke	42
Zázračný obraz čachtickej Matky Božej	44
O pálení bosoriek	45
Drahá hostina na Trenčianskom hrade	50
Johannes coquus	51
O slovenských zemanoch	54
Zemianska licitácia r. 1820	60
O Slovákoch – kurucoch	62
Peter Kremnický	63
Alexander a Alexandra	
Zoči-voči	71
Popoludní	76
Poklady Matúša Čáka	
Triumvirát	87
Bol to krásny sen	98
Fráter Johannes	
Fráter Johannes	103
Posolstvo bašu Husseina	106
Hor sa do boja!	111
Posledné víťazstvo	116

Milí priatelia,
trúfame si tvrdiť, že Jozef Branecký, kňaz – provinciál piaristov, historik, spisovateľ, kultúrny dejateľ, ktorý sa narodil v Skalici, študoval v Maďarsku, pôsobil v Rumunsku, aby si napokon zamiloval Trenčín, mal k tomuto mestu vrúcnejší vzťah ako mnohí Trenčania. Bežní, či za osud mesta zodpovední Trenčania.

Jozef Branecký v roku 1919 stál pri zrode Miestneho odboru Matice slovenskej v Trenčíne a v roku 1938 založil v Trenčíne reholné piaristické gymnázium. Pri príležitosti 100. výročia Jozefa Braneckého ako spoluzakladateľa Miestneho odboru Matice slovenskej v Trenčíne a 80. výročia Jozefom Braneckým založeného reholného piaristického gymnázia v Trenčíne vám z nezištnej iniciatívy Miestneho odboru Matice slovenskej v Trenčíne, odbočky Spolku slovenských spisovateľov v Trenčíne a Verejnej knižnice Michala Rešetku v Trenčíne predkladáme aspoň krátku a zďaleka nie vyčerpávajúcu ukážku tvorby tohto vrúcne slovensky cítiaceho vzdelaného kňaza a spisovateľa. Výber a ukážky z tvorby autora reprezentujú najmä tie pasáže, ktoré sa viažu k Trenčínu a jeho bezprostrednému okoliu. Záujemcovia o život a tvorbu Jozefa Braneckého nájdu zdroje vo Verejnej knižnici Michala Rešetku v Trenčíne.

Celým svojím dielom od našich najstarších dejín až po súčasnosť Jozef Branecký vzdáva poctu ľudským čnostiam, prízvukuje krásu Slovenska, jeho reči, vzťahu k Bohu a k Trenčínu zvlášť. Trenčín si zamiloval natoľko, že rozhodujúci diel svojej rozsiahlej literárnej práce venoval bohatej histórii mesta, jeho historickým osobnostiam i pátraním v archívoch o živote spoločitého ľudu.

Miestny odbor Matice slovenskej v Trenčíne, odbočka Spolku slovenských spisovateľov v Trenčíne a Verejná knižnica Michala Rešetku v Trenčíne si natoľko vážia dielo provinciála Braneckého, že kontinuálne od roku 1993, teda od vzniku samostatnej Slovenskej republiky organizujú celoslovenskú literárnu súťaž Jozefa Braneckého s názvom: “Studňa sa tajne s dažďom zhovára.”

Osobitne by sme chceli poďakovať Ing. Vojtechovi Brabencovi, ktorý v rámci aktivít Klubu Starých Trenčanov nezištne digitalizuje a šíri tvorbu Jozefa Braneckého na webovej stránke www.trencan.6f.sk. Na tejto stránke je najmä historická literárna tvorba rektora Braneckého sprístupnená všetkým a každému, v súlade s práním dedičov zachovať a voľne šíriť jeho dielo, odkaz a pamiatku.

Želali by sme si, nech Jozef Branecký aspoň formou tejto publikácie tam, na večnosti, prijme odkaz o tom, ako veľmi si národne cítiaci Slováci vážia jeho dielo.

zostavovateľky

JOZEF BRANECKÝ

ŽIVOTOPIS

Kňaz – provinciál piaristov
historik
spisovateľ
kultúrny dejateľ

- 31. 3. 1882** narodil sa v Skalici v rodine kováča Františka Braneckého
- 1888–1894** v Skalici absolvuje ľudovú školu
- 1894–1900** študuje na gymnáziách v Skalici a v Levoči
- 1901** vstupuje do piaristickej rehole Noviciát absolvuje vo Vacove
- 1903–1907** absolvuje vysokoškolské štúdium na univerzite Petra Pázmanya v Budapešti
- 1907** je vysvätený za kňaza
- 1917–1917** Primície absolvuje v rodnej Skalici
- 1917–1917** profesor hudby a spevu na piaristickom gymnáziu v Nagykárolyi
- 23. 8. 1917** prichádza do Trenčína a stáva sa rektorom domu piaristov
- 1920** vedie stredoškolský katolícky konvikt v Trenčíne
- 1926** začína sa venovať histórii Trenčína a publikuje prvé historické poviedky a črty
- 1933** je zvolený za predsedu Historického odboru Matice slovenskej v Martine
- 1934** stáva sa provinciálom Slovenskej piaristickej provincie
- 1938** zakladá rehoľné piaristické gymnázium v Trenčíne
- 1942** pri príležitosti 60-tin je menovaný čestným občanom Trenčína
- 1950** menovaný za správcu kostola piaristov v Trenčíne
- 1959** penzionovaný a odchádza do charitného domova v Pezinku
- 14. 11. 1962** zomiera na následky zranenia v Pezinku. Pochovaný je v Trenčíne.

JOZEF BRANECKÝ

KNIŽNÉ DIELA

Vianoce chudobného žiaka

Trenčín 1919

Kníhtlačiareň Leopolda Gansela

Zo starého Trenčína I. – III.

Trenčín 1926, 1928, 1930

Kníhtlačiareň Leopolda Gansela

Fráter Johannes

Trnava 1929

Spolok sv. Vojtecha

Keď rupy ožijú I. – II.

Trnava 1931, 1932

Spolok sv. Vojtecha

Poklady Matúša Čáka

Bratislava 1935

Nakladateľstvo Slovenskej ligy

Trenčín, Trnava (Historické povesti a články)

Trnava 1939

Spolok sv. Vojtecha

Z tisícročia

Bratislava 1943

Kníhtlačiareň „Andreja“

Alexander a Alexandra

Trenčín 1948

Okresná osvetová rada

Ferko a Janka

Liptovský Mikuláš 1948

Vydavateľstvo Tranoscius

JOZEF BRANECKÝ

PERSONÁLNA BIBLIOGRAFIA

K významným regionálnym osobnostiam, ktoré svojou tvorbou pre-
rastajú rámec regiónu a radia sa k národným osobnostiam, patrí spisovateľ,
kňaz, pedagóg a popularizátor histórie Jozef Branecký.

Neustále sa zvyšujúci záujem o osobnosť Jozefa Braneckého a o jeho rozsiahlu publikačnú činnosť podnietil vznik personálnej bibliografie, ktorá chce prispieť ku komplexnejšiemu poznaniu jeho života a diela. Bibliografia je rozčlenená do dvoch základných častí: 1. Dielo Jozefa Braneckého a 2. Dokumenty o živote a diele Jozefa Braneckého. Personálna bibliografia obsahuje okrem samostatnej bibliograficko – popisnej časti úvodnú štúdiu o živote a diele J. Braneckého od Dr. Jozefa Karlíka.

Snahou zostavovateľiek bolo obsiahnuť v bibliografii literárnu produkciu Jozefa Braneckého a zaradiť do nej všetky dostupné články o ňom. Úplnosť bibliografie je však relatívna, pretože do nej neboli zaradené cudzojazyčné články uverejňované počas pobytu Jozefa Braneckého v Nagykárolyi v Rumunsku. Všetky záznamy v bibliografii sú anotované. V popise je pri starších dokumentoch rešpektovaný dobový pravopis a nie sú prepisované podľa súčasných jazykových pravidiel. Určená je všetkým záujemcom o hlbšie poznanie života a diela nielen ako populárneho spisovateľa, ale uznávaného pedagóga, významného činiteľa kultúrneho a spoločenského života. A takým rektor Jozef Branecký bol.

Bibliografiu zostavila Mgr. Lýdia Brezová a vydala ju Okresná knižnica v Trenčíne v roku 1992. V súčasnosti je čitateľom k dispozícii v oddelení regionálnych dokumentov a bibliografie Verejnej knižnice Michala Rešetku v Trenčíne.

**VÝBER
Z POVESTÍ A HISTORICKÝCH
ČLÁNKOV, KTORÉ SA VIAŽU
K TRENČÍNU A JEHO
NAJBLIŽŠIEMU OKOLIU**

V textoch, vybraných zo starších vydání, bola ponechaná štylistika a slovosled podľa pôvodiny. Tvoria charakteristiku vyjadrovania autora.

O pôvode Váhu

Krásne je naše Slovensko. Záhrada bohatej rozmanitosti a ihravej fantázie smelého a štedrého umelca. Nič všedného, obvyklého, ale každá dolina má svoj pôvab, každé návršie svoju nádheru, každé kvieťa svoju lúbezную vôňu a každá skala, kaplnka, hrad svoju romantickú, poučnú povesť.

Do tohto rozmanitého bohatstva patria aj naše rieky, ktorých nekorunovaným kráľom je Váh – skvostná ozdoba malebného Považia. Podobá sa striebornej stuhe na zelenom kniežacom pokrovci. Oblúbený domov rozličných rýb. Sú tu štučky, hlavátky, kapry, mreny, pstruhy, liene, jalce a sumce.

Ján Turzo, slovenský historik a spisovateľ spomína, že v r. 1731 chytili pri Trenčíne sumca do 200 funtov. (1 funt (libra) - 0,560 06 kg, pozn. red.)

Náš kráľovský Váh vzniká z dvoch ramien: z Čierneho a Bieleho Váhu. Čierny Váh vyviera spod Kráľovej hole, kým Biely Váh vyteká spod Kriváňa zo Zeleného jazera.

Náš Váh sa často nachodí v starých spisoch a najčastejšie s veľavravným prívlastkom: vagabundus – blúdiaci.

I zaslúži si tohto biľagujúceho pomenovania v úplnej miere. Čo je však nebezpečnejšie, skrýva v sebe veľa hnevu a nepravostí. Vo svojej rozpútanej zlobe sa neraz vyrútil na tichých obyvateľov mesta Trenčína a okolitých dedín, aby v zúrivej pomstychtivosti zničil úrodu usilovných Slovákov, odniesol mosty, drevené domy, mlyny i s ľudmi. Najzúrivejšie spustošil všetko v r. 1813 v noci medzi 25. – 26. júlom. V dravých a špinavých vlnách zahrdúsil 44 Trenčanov: mužov, žien a detí. Bola to noc plná náreku, hrôzy a zúfalstva.

Prečo je Váh občas taký besný? Prečo si vyžaduje každoročne i viac ľudských obetí? Prečo sa cítim úzkostlivo na jeho strmom brehu, akoby nás neznáma sila ťahala do vírnych vln?

Má to svoju históriu.

Petrík a Paľko boli vlastní bratia. Starostliví rodičia im už nežili. Odpočívali na úpäti Kriváňa pod ihličnatou horou, ktorá pri slabom vetríku tajomne šepkala osirelým synom o blaženosti rodinného života, kde panuje porozumenie, pokoj a tichá radosť. Keby sa trochu zmošli, veru by zaraz poslúchli horúce slovo svojho mladého srdca. Dievča by bolo na okolí.

Ale takto? ...Ved' okrem drevenej nízkej chalupy a siete, čo zdedili po

otcovi, sotvačo majú. Zelené jazero tiež by mohlo hojnejšie dávať zo svojho bohatstva. To nie je život, iba živorenie.

Zadumane sedeli pri ohnisku, kde si pripravovali chudobnú večeru: ryby so zemiakmi. Na obed mali zemiaky s rybami. Jednotvárne a jednoduché živobytie.

Hustá tma zahalila čiernym závojom malý domček. Nič nevyrušovalo posvätné ticho, iba kde-tu žblknutie rybký na majestátnej hladine tajomného jazera, keď na úzkych a chatrných dverách ktosi zaklopal. Ale neboli si v tom istí, preto pozdvihli hlavy a načúvali.

Keď voda v hrnci začala vriieť klokočom, Petrík vstal a pokrievku posunul, zaklopanie sa opakovalo. Znelo bojzhlivo ako odkaz neznámeho ducha, prichodiaceho zo záhrobia.

Keďže neodpovedali ani teraz, lebo hlas obidvom akoby sa bol v hrdle zadržol, vrzli chatrné dvere a vstúpil malý človečik s dlhou bielou bradou. Šaty mal špinavotmavé ako baník pracujúci v hĺbinách zeme.

„Nebojte sa ma! Som dobroprajný duch Kriváňa. Prevezte ma cez jazero. Neolútujete to“ a zažmurkal malými očkami, že zasvietili ako svätójánske mušky.

Nádej na lepší, hojnejší a bezstarostnejší život sa im zablysla v očiach ako d'aleká žiara na horizonte hornatého kraja.

Sadli do člnka i s hosťom. Ale div divúci, museli napnúť všetky sily, aby pohli člnikom. Hojné kropaje im stekali z čela a tváre, kým preveslovali na druhú stranu. Keď vystúpili, tajomný človečik prehovoril k nim takto: „Viem, ste chudobní ani kostolná myš a preto vás chcem odmeniť za vašu službu a ochotu. Pozorujte! Na dne tohto jazera je veľký poklad. Keď odstránite vodu, bude váš,“ uisťoval ich a zmizol v otvorenej skale, ktorá sa za ním zavrela s veľkým hrmotom.

Keď sa člnom vrátili, ľahli si, ale spánok im neprichodil na zaťažené mihalnice. Viac prebdeli, než prespali celú noc od napätia a zvedavosti.

Sotva vykuklo zlaté slniečko spoza tmavých hôr, už boli v práci. Veľkými vedrami vylievali vodu z jazera. Ale večer po celodennej namáhavej práci smutne zistili, že z jazera veru nič neubudlo. Umorení na tele a zlovení na duši si ľahli.

O niekoľko dní, vidiac márnosť svojho úsilia, rozhodli sa, že prekopú, prerazia breh jazera tak hlboko, aby voda vytekla. I dali sa znova do práce. Bola to ťažká robota, lebo breh jazera bol vysoký. Kopali týždeň, mesiac, ale veľmi pomaly napredovali, čo ich nesmierne roztrpčovalo. Slnko sa s úsmevom skláňalo za tmavé hory a pestrofarebný hmyz veselo obletoval vysilených robotníkov, keď Peter v nesmiernom sklamaní

a hneve zvolal: „Už by som nedbal, keby nám i sám diabol prišiel na pomoc!“

„Veru ani ja nie!“ dodal nerozvážne Paľko. Len čo odzneli bezbožné slová, ostrý blesk udrel do Kriváňa. Okolité vrchy viacnásobne odrážali silný hrmot. Dunelo, hrmelo to ako bubny na konci pekelnej symfónie. Ohnivá žiara nebeského zjavu na sekundu premenila nekonečnú tmu na prenikavý deň, aby potom nastala ešte väčšia tma a zahalila všetko do nepreniknuteľného čierneho flóru.

Strhol sa víchor bez predchádzajúcich príznakov. Letel horami ako zdesený démon a hravo lámal v drieku silné buky, štíhle smrek, alebo ich vyvrátil aj s koreňom. Odstrašujúca scéna trvala dlhší čas. Blesky padali na Kriváň ako okrídlené zlámané šípy prerážajúce štíty, prilby a srdcia neohrozených bojovníkov. Bola to chvíľa podobná súdnemu dňu, keď sa zjaví znamenie Syna človeka na nebi, nebeské hviezdy budú padať, nadzemské sily sa budú pohybovať a všetky pokolenia zeme budú so strachom kvíliť.

V tejto, každého tvora neistotou naplňujúcej chvíli sa zjavil volaný diabol. Oči mal čierne ani uhoľ, lesklé ako ožiarené diamanty, mal dlhý jazyk, červený ako ľudská krv. Na čele mal dva výrastky. Svalnaté telo pokryté huňatou špinavočiernou srstou, kým na nohách mal konské kopytá. Dlhým, v chumáči sa končiacim chvostom hrozivo a nepokojne mával.

„Volali ste ma, tu som! Čo si žiadate?“ zahrnel na nich. Z ukrutného hlasu vyznela radosť z hriechu, hnevu a pomsty.

„Poklady! Bohatstvo!“ vydralo sa horko-ťažko z Petra. Triasol sa na celom tele ani platanový lístok v zachvení vetra. Paľko bol ešte viac nalaňkaný a nepokojný. „Dostanete, či so žiadate. Ale ako odmenu mi dáte svoju dušu!“ zareval na nich ošklivý mocnár zla, nevernosti a skazy. Keď na smrť poľakaní Petrík a Paľko prijali jeho podmienku, prikázal im, aby o budúcej polnoci boli zasa na tomto mieste.

Noc bola chmúrna ako daždivá obloha, naplnená zvrchovanou ničivou energiou, ktorá by vyhodila do povetria i Kriváň. Petrík a Paľko s nepokojnou dušou očakávali nasledujúcu polnoc, plnú strachu a neistoty. Hodiny sa pomaly vliekli dopredu, akoby chceli vybičovať duševnú napätosť bratov donekonečna.

Keď polnoc odbila jasným hlasom, hoci nablízku nebolo ani kostolíka, ani hodín, pricválal naradostený diabol. Už ho čakali.

„Vaše budú žiadané poklady, ale musíte sa podrobiť mojej vôli“, prívitalo ich knieža všetkých diablov a zlých duchov.

Keď bratia hnaní túžbou po nesmiernych pokladoch prisvedčili, za-

priahol ich do ťažkého pluhu, pochytil ohnivý bič a švihol medzi nich. Cesta – necesta, kade ich hnal, nešla rovno, ale klúkato. Tu sa museli vyhnúť veľkej skale, tam obísť kamenitú cestu, objemný strom, občerstvujúci prameň, z ktorého sa však nesmeli napiť, aby si uhasili páliaci smäd.

Ťahali pluh po horách, dolách, cez priekopy, kríčky, ušliapané chodníky a ľudskou nohou sotva dotknuté kvetnaté údolie. Za žeravým pluhom sa tiahla hlboká brázda, ktorá rozhrňala zem na dve strany, aby sa hlboká brázda plnila vodou zo Zeleného jazera. Petrik a Paľko by si boli radi ovlažili vysušené pery z jarku, za ich pätami žblnkajúceho čerstvou vodou, ale keď sa niektorý z nich čo len obzrel, zaraz zacítil ostrý bič na zhrbenom chrbte. Nemohli si odpočinúť ani len na chvíľočku.

Nie div, že obanovali svoju hriešnu chtivosť, aby zbohatli bez statočnej práce. Nenašli zmilovanie, ani najmenšie uznanie zo strany večného nepriateľa blahobytu ľudského pokolenia.

Celú noc ich poháňal a zem sa rozdejovala za nimi od Kriváňa Považím až po Dunaj. Chrbty mali posiate ranami od ohnivého biča upleteného z diabolskej zloby, závidi, škodoradosti, pekelnej zlomyseľnosti, nenávidi, ohavnosti hriechu, bratskej zrady, hadieho jedu a vlčej krvilačnosti.

Slnko už posialo zlatými lúčmi malebnú slovenskú zem a kvetnaté Považie, udivene sa pozerajúc na novú rieku, keď doorali. Na smrť unavení hladom, smädcom umorení padli popri kyprej brázde ako bezduché telá, na čo diabol s hlasitým, škodoradostným a víťazným rehotom zmizol.

Keď k večeru prišli k sebe, nebeská iskierka im zažiarila hriešnym umom, že len v statočnej, poctivej a bohumilej práci možno nájsť pravý blahobyt a pokoj duše, čo je najdrahší poklad ľudského života.

O svätom Ondrejovi a Beňadikovi

Svätý Ondrej a Beňadik žili v druhej polovici 10. a na začiatku 11. storočia. Svojím životom posvätili nám Skalku pri Trenčíne a vrch Zubor (dnes Zobor, pozn. red.) pri Nitre.

Móric, päťkostolský biskup, ich vrstovník takto píše o nich: „Za čias kresťanského kráľa Štefana z vnuknutia Božieho prišiel z poľského kraja muž ako ruža, vyrastená medzi trnám, na túto zem. Vtedy bol Filip opátom kláštora na Zubore, založeného k úcte martýra sv. Hypolita. Prijal ho medzi rehoľníkov a dal mu kláštorné meno Ondrej. Tu sa rozhodol, že povedie pustovnícky život.

Zo slov sv. Beňadika, jeho učeníka viem o ňom ako trýznil svoje telo. Nakrátko to uvádzam. Ja, Maurus, z milosti Božej teraz päťkostolský biskup, videl som tohto dobrého muža, ale o priebehu jeho života som len počul. Vyprával mi o ňom mních Beňadik, často prichodivší na panónsky vrch do nášho kláštora, posväteného k úcte pápeža sv. Martina. Uvádzam tieto prípady zo života ctihodného Ondreja: Keď sa tento svätého života muž venoval pustovníckemu životu, pôst zachoval s najväčšou prísnosťou a s veľkým unavením tela, ale posilnením ducha. Aj tri dni sa zdržiaval všetkého jedla z lásky k Spasiteľovi, ktorý sa štyridsať dní postil. Keď prišiel 40-denný pôst, uspokojil sa so 40 orechmi a tak očakával s veľkou radosťou vzkriesenie Pána. Hoci ako v týchto, tak i v iných dňoch, táto strava nestačila na posilnenie tela, predsa nikdy nebol bez práce, vyjmúc čas modlitby.

Keď ho raz v horách zanechali sily a polomŕtvy ostal ležať, prišiel k nemu mladík anjelskej tváre a zaniesol ho do jaskyne.

Po celodennej práci dožičil síce svojmu telu odpočinku, ale ten skôr môžeme nazvať mučením ako uľahčením. V prázdnom dubovom kmeni upevnil ohradu, ktorú dokola vyložil ostrou trstinou, takže keď si sadol a telo spánkom obťažené nahlo sa nabok, poranený ostrou trstinou, prebudil sa. Okrem toho si pripravil okolo hlavy drevenú obruč, na ktorú zavesil zo štyroch strán ťažké kamene. Keď umorenú hlavu nahol na niektorú stranu, udrel sa do nich a prebudil sa.

Tieto udalosti viem od Beňadika, ktorý sa rozhodol po smrti svojho duchovného otca, že bude obývať to isté pustovnícke miesto. Aj tak učil.

Už tri roky viedol čo najprísnejší život podľa príkladu svojho majstra, keď ho zbojníci napadli, mysliac, že mu ľud nanosil mnoho peňazí. Vy-

tiahli ho von z jaskyne a zavraždili na brehu Váhu. Telo potom hodili do rieky. Ľud dlho hľadal svojho svätca, až konečne po jednom roku našli jeho telo neporušené, akoby bol zomrel pred niekoľkými dňami. Orol, sediaci na skale ich priviedol na stopu. Keď sa ktorýsi spustil do vody, tam pod skalou našiel sväté telo. Pochovali ho vo veľchráme sv. Emmeráma v Nitre, kde boli uložené aj kosti sv. Ondreja.

Čo teraz nasleduje, to mi rozprával opát Filip: Keď otec Ondrej cítil, že sa mu približuje posledná hodina, požiadal okolostojacich spolubratov, aby – keď zomrie – jeho rúcho vyzliekli len v prítomnosti opáta Filipa, po ktorého poslali. Než prišiel, Ondrej bol mŕtvý. Keď ho vyzliekli, aby mŕtvou umyli, našli na ňom železnú reťaz vrytú do svätého tela. Už bola kožou zarastená. Na vrúcnu prosbu Gejzu, kresťanského kniežata, opát Filip mu daroval polovicu reťaze.

Zaznačil som, čo sa mi videlo za vhodné zaznamenať,“ končí Móric, päťkostolský biskup rozpomienku na sv. Ondreja a Beňadika.

Sv. Ondrej a Beňadik sú našimi svätcami, lebo žili a účinkovali medzi slovenským ľudom na Zubore pri Nitre a na Skalke pri Trenčíne.

Sv. Beňadik sa po smrti svojho majstra Ondreja presťahoval na osirelú Skalku, kde v modlitbe a vo vyučovaní ľudu žil pustovníckym životom. Zomrel mučeníckou smrťou. Cirkev obidvoch zaradila do zoznamu svätých.

Ich sviatok je 17. júla, ale svätíme ho tak v Nitre ako v Trenčíne najbližšiu nedeľu, aby sa ľud v čo najväčšom počte mohol zúčastniť na pobožnostiach.

Telesné pozostatky sv. Ondreja a Beňadika sú uložené v malom striebornom sarkofágu v nitrianskej biskupskej bazilike. Je to dar nitrianskeho biskupa Tomáša Pálffyho z roku 1674. Skvostná skrinka má tento nápis: *V tejto rakve sú uložené kosti blahoslavených patrónov nitrianskeho kostola sv. Ondreja a Beňadika.*

Naši svätí muži žili aj na Zubore, kde bolo opátstvo založené uhorským kráľom sv. Štefanom. Rehoľnícky život prevital v tomto kláštore a bol požehnaním celého okolia až do r. 1468, keď sa rehoľníci rozišli z neznámej príčiny. Opustený kostol a kláštor spustol. Konečne Jaklin, nitriansky biskup r. 1691 vystaval tam nový kostol a kláštor pre kamaldulských rehoľníkov, ktorí tam blahodarne účinkovali do r. 1782. Pred niekoľkými rokmi sväté miesto zasa ožilo a je hlasité od vrúcnej modlitby misionárov matky Božej, aby jeho tisícročná sláva nikdy viac nezahynula.

Blízko kláštora je jaskyňa, v ktorej býval sv. Ondrej a po ňom Beňadik.

Pod touto jaskyňou je studnička s dobrou vodou. V päťdesiatych rokoch minulého storočia, ako to zaznačil Ľudovít Stárek, trenčiansky opát-farár, menovali ju prameňom sv. Ondreja a Beňadika, lebo mnohí ľudia, trpiaci rozličnými nemocami, pri vzývaní svätcov na pomoc, zázračne sa uzdravili, keď sa z nej napili. Ako dôkaz ich vdáčnosti Stárek spomína, že okolo studničky bolo po stromoch zavesených mnoho pamiatok z kameňa alebo mramoru s ďakujúcimi slovami.

Hľa, kde vstúpime, všade nachodíme posvätné miesta a pamiatky milosti Božej, ktorou všemohúci v hojnosti obdarúval našich predkov, lebo žili pobožne, statočne a verne, podľa prikázaní Božích.

O Trenčianskom hrade

Trenčiansky hrad vari je najstarší na celom Slovensku, lebo už v 2. storočí po Kristovi bola tu rímska pevnosť, ktorá sa menovala Laugaricio. Na mape Ptoelmaiovej v 2. storočí po Kristovi prichodí ono ako Leukaristos.

Podľa Anonyma, neznámeho notára kráľa Bélu III. (zomrel r. 1196), pri príchode Maďarov na hrad sa menoval Trusun. Terajšie jeho meno Trenčín je čisto slovenského pôvodu a znamená tri razy trním obohanú pevnosť – Tritýn, ako prichodí v 13. storočí.

R. 1241 Tatári, ktorí pustošili celé Slovensko, nemohli hrad dobyť. Chránili ho udatne slovenskí zemanovia.

Najslávnejším pánom hradu bol Matúš Čák (1260–1321).

R. 1373 bola tu slávna kráľovská porada, na ktorej sa zúčastnili český kráľ Karol IV., poľský kráľ Kazimír, pápežský legát Volteira a ako hosť uhorský kráľ Ľudovít Veľký. Spor, ktorý hrozil vojnou, urovnali.

R. 1431 husiti vypálili Trenčín, ale hrad nemohli dobyť.

Jus gladii – právo meča Trenčína pochodí z roku 1454.

R. 1461 Dionýz, ostrihomský arcibiskup, v zastúpení kráľa Mateja privítal tu jeho verenicu Katarínu, dcéru českého kráľa Juraja z Poděbrad.

R. 1528 Katzianer, rakúsky generál dobyl hrad ohňom.

Ján Zápoľský, ktorý bol r. 1526 korunovaný za uhorského kráľa, bol synom Trenčianskeho hradu.

Dňa 2. októbra 1663 Turci napadli mesto, ktoré Trenčania hrdinsky bránili. V tomto boji za svoju rodnú zem ich padlo tristo.

Za kuruckých vojen, najmä v rokoch 1702–1710 kuruci hrad opätovne obliehali. Trenčín v týchto časoch veľa trpel od Rakúšanov, od hladu a moru.

Keď hrad 11. júna 1790 vyhorel, zapadla i jeho sláva, ako všetko čo je ľudské a pominuteľné.

Príslovia na Trenčianskom hrade

Múdri majú si posilňovať život nádejou

Príslovia sú zhustené múdrosti, predstavujúce nám v krátkej forme zmýšľanie storočí. Môžeme z nich posudzovať duševné rozpoloženie tak jednotlivca, ako národa, ba i celých vekov. Charakteristické sú nielen pre ten čas, keď vznikli, ale i kedy ich používali. V dávnych časoch boli veľmi obľúbené, lebo podporovali smer života, najmä morálneho. Hlavne ide o časy, keď tlačенých kníh ešte nebolo, takže môžu nám byť vzácnym dokumentom na poznanie ducha, zmýšľania a vyšších cieľov človeka toho alebo onoho veku, najmä však 13. – 14. storočia, keď nimi ozdobovali siene a chodby hradov.

Z tohto hľadiska zaiste sú veľmi zaujímavé príslovia, ktoré okrášľovali Trenčiansky hrad.

Čerpali sme ich z latinského rukopisu pod názvom: Najstaršie nadpisy v paláci Trenčianskeho hradu, zostavené z veľmi starého rukopisu dubnického archívu. Na zošite nie je rok, ale zaiste je viacstoročný.

O dubnickom archíve musíme vedieť, že bol bohatý na staré listiny a zápisky, lebo trenčianski hradní páni v druhej polovici 17. storočia sa sem utiahli pred rakúskym vojskom, ktoré násilne zabralo Trenčiansky hrad (1670–1782).

Niet pochybností, že niektoré príslovia pochádzajú z čias Matúša Čáka, ba že on sám si ich volil.

Ktoré?

Podľa jeho tvrdej päste, rozhodnosti, sebavedomia a neústupnosti v každom počínaní, zaiste tie, čo nedôverujú nikomu a spoliehajú sa iba na svoju silu a svoj um.

Takéto sú:

1. Najlepší je medzi nimi ako pichľavý krík a spravodlivý ako trň na živom plote.
2. Čo chceš povedať o niekom, dobre uváž, komu.
3. Šťastlivý človek, ktorý je opatrný z nešťastia iného.
4. Kto ti je dnes priateľom, zajtra bude ti nepriateľom.
5. Niet svätého na zemi a spravodlivého medzi ľuďmi. Už v krvi sú všetci ľstiví. Brat prenasleduje na smrť svojho brata.

Pre Matúšovu pracovitosť, udatnosť a nezlomnosť ducha sú vzácne tieto:

6. Múdri majú si posilňovať život nádejou.
7. Nešťastníka posilňuje nádej.
8. Nádej majú živí, bez nádeje sú mŕtvi.
9. Lenivosť oslabuje telo, bezstarostnosť ducha.

Príslovia o viere v Boha sú plné dôvery v pomoc Božiu. Tohto obsahu sú tieto:

10. Nesmierny je Boh a nekonečný vo svojej spravodlivosti, ako aj milosrdenstve. Veľký odpúšťať, veľký trestať, ale jeho milosrdenstvo pripisuje si vlastnosti odpúšťania.
11. Ty máš, Pane, moc nad životom a smrťou. Zavedieš nás k bráne smrti, ale i vyvedieš nás odtiaľ. (Vzkriesenie.)
12. Niet múdrosti, niet rady proti Pánovi.
13. Nebuď zarmútený a zlomený, lebo je, kto ťa môže stlačiť, ale i pozdvihnúť.
14. Kto pripraví havranovi stravu, keď pištia jeho mláďatá, utekajúce k nemu, že nemajú čo žrať?
15. Zver svoju starosť na Boha a on ťa nasýti.
16. Bol som mladší a zostarel som, ale nevidel som spravodlivého opusteného a jeho potomkov žobrať o chlieb.
17. Popierať mlčaním zjavenú pravdu je hriech proti Duchu Svätému.
18. Pre človeka je námaha, u Boha výsledok
19. Pomocou boha a pravdy jeden spravodlivý premôže nekonečne veľa nespravodlivých.

Náhľad Matúšov na smrť hádam by kryli tieto príslovia:

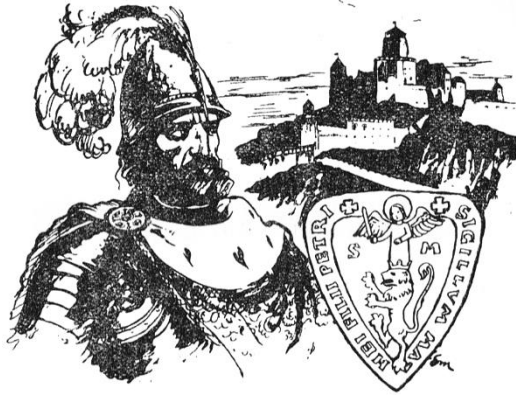
20. Ktosi na otázku imperátora Hadriána, čo je smrť, odpovedal: Večný sen, rozklad tela, hrôza boháčov, neodvratný koniec, neistá púť, zlodej človeka, odchod zo života, rozchod živých, zánik každého.
21. Smrť je prístav každého smrteľníka.
22. Ako labute, ktoré predvídajú, čo je v smrti dobrého, umierajú so spevom a v rozkoši, tak majú robiť všetci, či dobrí, či učení.
23. Mladých skosí násilie, starých zrelosť. Medzitým zomrieť je lepšie ako žiť.

Ostatné citáty sú tieto:

24. Upozorňujem vás: Šťastlivý, kto sa učíš zo žiaľu iného, môžeš sa vyhnúť svojmu.
25. Nenájdeš človeka, čo by nebol niečo skúsil, alebo by nebol skúšaný.

26. Učiť sa z chudoby rozumného a vyrovnaného človeka je vlastnosťou múdreho a opatrného ducha.
27. Z nešťastia blížneho sa neteš. Ťažko bojovať s osudom.
28. Keby som sa ako človek neprispôbil ľudským vrchnostiam, budú ma mať za blázna.
29. Nebuď veľmi prísny a tvrdý proti nešťastníkom. Keďže som človek, nikdy som sa neposmieval zlému osudu nešťastných ľudí, obávajúc sa, že i na mňa príde rad.
30. Nech ťa urazený duch nenúti nenávidieť hocikoho natoľko, že by si šliapal po spravodlivosti.
31. Jeden spravodlivý premôže nekonečne veľa nespravodlivých pomocou Boha a pravdy.
32. Povedz mi, či by si chcel mať radšej priateľov, trpiacich samých, alebo chcel by si trpieť s nimi?
33. Lahšie je napomenúť iného ako seba samého.
34. Keď som bol mladý, naplnilo sa mi srdce sústrasťou nad predčasnou smrťou ľudí. Ale teraz, keď vidím pohreb starca, plačem, lebo i mne hrozí tá istá cesta.
35. Vzdych je hryzenie bolesti.
36. Nesiahaj do výšky, ale obávaj sa jej.
37. Z veľkosti odpustenia posudzuje veľkosť trestu.
38. Šťastie ustupuje čnosti.
39. Aby si žil v bezpečnosti, neprežrádzaj tajnosti.
40. Ako plameň skúša hrnce v peci, tak skúša sužovanie dušu človeka.
41. Čnosť, bezúhonnosť a statočnosť človeka nie je obratnosť jazyka, ani umenie, alebo učenosť.
42. Stratíť priateľa nie je menšie zlo, ako keď ti ujde z rúk nepriateľ.
43. Nebuď prchký v hneve, lebo hnev odpočíva v lone hlúposti.
44. Nespravodlivé je podriaďiť sa nehodnej vláde, keby bola i kráľovská.
45. Prvá vec je: správne sa staraj o svoje zdravie, druhá: o životnú formu a na treťom mieste o bohatstvo. Vraví sa totiž: najdrahšie a najlepšie je dobré zdravie, potom rozumná životná správa a na treťom mieste bohatstvo. Správne a múdro žiť: dva poklady života.
46. Sprievodcom čnosti je závišť.
47. I Jupiter sa raz smeje, raz plače.
48. Keď robíš dobré, rob to rýchlo. Rýchla pomoc je totiž vzácna, pomalá urobí ťa nevďačným.
49. Sokrates povedal, že nenávisť je duševným vredom.
50. Nezarmucuj sa vo vedomí, že prežiješ ťažkosti a príde radosť. I zlo zrodí príčinu dobra.

O Matúšovi Čákovi

a) Charakter Matúšov

Matúš Čák je najzaujímavejšia a najdramatickejšia osoba dejín nielen Slovenska, ale i Uhorska začiatkom 14. storočia. Obávaný rytier s dobrými i zlými vlastnosťami. Neohrozený hrdina, pyšný a nekonečne sebedovomý veľmož, ktorý nepozná hranice vo svojom hneve.

Mnohohovoriaci je erb ich rodu: Strach budiaci lev stojí na zadných nohách. Dočítame sa o ňom v listine kráľa Ladislava IV. r. 1274, kde kráľ uznáva udatnosť Petra Čáka, otca Matúšovho. Kráľ píše, že tento Peter bojoval vo vojne „ako nebojzlivý lev“, obraz ktorého nosí na svojej zástave.

Taký bol aj jeho syn Matúš.

b) Rod Čákov

Rod Čákov pochádzal zo Zadunajska. Kňaz učinil ich rod bohatým a vplyvným. Bol to Ugrin Čák (r. 1204), arcibiskup ostrihomský, ktorý celý svoj majetok zanechal svojmu bratovi.

Najväčšou ozdobou Čákovcov bol Móric, syn bána Demetra. Muž pobožného ducha, túžiaci po nebesách, preto vstúpil do kláštora dominiánov.

Ostatní Čákovci boli vojaci, dvorania a dôverníci kráľov.

Peter, otec Matúšov, za svoje služby stal sa čoskoro palatínom.

Udatnosť a pevnosť vôle Petrovej sa markantne zrkadlí v skutkoch Matúšových.

c) Verejný život Matúšov

Prvý raz sa stretáme s Matúšom r. 1293. Dokazuje nám to listina z tohto roku, kde sa Matúš spomína ako prešporský župan. Nedlho, koncom r. 1296 prichodí ako palatín.

Keď 14. januára 1301 zomrel uhorský kráľ Ondrej III., posledný Árpádovec, Matúš Čák sa ešte väčšmi dostáva do popredia dejín Uhorska a Slovenska.

Veľmoži krajiny boli rozdelení na dva tábory v otázke, kto má nastúpiť na trón. Jedni chceli Václava II., českého kráľa, iní Anjuovca Karola Róberta. Za Václava bol najmä Matúš Čák. Jeho zásluhou bolo, že syn českého kráľa Václav III. bol korunovaný za uhorského kráľa, od ktorého Matúš 1. marca 1302 dostal ako dedičný majetok trenciansky hrad. Ale o uhorskú korunu sa hlásil aj Karol Róbert. Rastúce nepriateľstvo medzi Čákom a Karolom vyvrcholilo v boji pri Rozhanovciach (blízko Košíc) 15. júna 1312, ale nerozhodným výsledkom.

Matúš Čák vtedy mal v moci 12 žúp a 32 hradov, takmer celé Slovensko.

Toto nepriateľstvo trvalo až do Matúšovej smrti (18. 3. 1321).

d) Čím bol Matúš Slovákom?

Bol nekorunovaným kráľom. Mužom železnej vôle, úhladným, ale i neústupným veľmožom. Gentilis, pápežský veľvyslanec nazýva ho: „Syn môj“ a svoje priateľstvo spečatil bozkom.

Slovenský ľud, najmä nižšie zemanstvo, ktoré ho podporovalo svojou krvou, mal veľmi rád. Železnou rukou vládol nad nimi, ale poslušných primerane odmeňoval. Preto nezlomnou vernosťou lipli k nemu. O jeho udatných vojakoch zaznačil Peter, braslavský opát a vrstovník Matúšov: „Keď nechceš mať pohreb, nestretni sa s nimi. Nech ťa Boh ochraňuje od nich a to čím skôr!“

Matúš podporoval i chudobný slovenský ľud, lebo zakladal dediny, takzvané Lehoty.

Vtedajšie listiny nazývajú ho panovníkom. Hoci výslovne nebol ním, moc mal neobmedzenú. Dosvedčuje to aj pomenovanie Slovenska: Zem Matúšova. (Terra Mathaei.)

Trenčanom, kým žil, dobre sa viedlo.

e) Bitka pri Rozhanovciach

Bolo to 15. júna 1312.

Veľbné ticho širokého kraja blízko Košíc nič nevyrušovalo, iba šumot veselo poletujúceho hmyzu.

Toto posvätné ticho pri Rozhanovciach netrvalo do západu slnka, ktoré malo ešte kus cesty, keď zarinčali ostré meče, dlhé kopije a lietali šípy.

Kapitán Demeter, veliteľ Matúšovho vojska, ohnivými slovami povzbudzuje husté šíky, aby mužne bojovali, milosť neudeľovali, ani neprijímali. Teraz nadíde spásonosná hodina, aby sa Matúš Čák stal jediným pánom celého Slovenska.

Mohli byť tri hodiny popoludní, keď sa vojsko Karolovo pohlo dopredu, aby obklúčilo Matúšove rady. Keď to Demeter zbadal, rozkázal, aby zazneli trúby na útok.

Matúšovi jazdci zleteli z pahorku, kde stáli, v divom cvale, aby ukrutným úderom prerazili húfy kryjúce kráľa Karola, ktorý sa zúčastnil boja.

Chceli ho dostať živého alebo mŕtveho.

Nastal krvavý boj, akého nebolo na Slovensku od vpádu Tatárov (1241).

Krv tiekla potokom. Ľudia padali na obidvoch stranách ako lístie na jeseň. Šípy lietali ako ohnivé strely, meče sa ligotali v jasnej žiare slnka ako blesky, kopije rachotom prerážali panciere, prilby, hlavy a srdcia. Krvavá zem dunela pod ostrými kopytami zbesnených koní. Hrdinovia Matúšovi si bystrým krokom razili cestu k stredu nepriateľského vojska, kde viala kráľovská zástava.

Už padla i s Jurajom, ktorý ju niesol. Už zaznel radostný výkrik Matúšových bojovníkov, keď sa Filip Drugeth a magister Ivanka, neohrození ochrancovia kráľovej osoby vrhli na Demetra a jeho sprievod.

Veliteľ Demeter mečom prerazil Ivankovi prilbu a rozsekol hlavu, ale meč sa mu zlomil pri rukoväti. Drugeth využil túto bezbrannú chvíľu a prebodol ho kopijou. Demeter padol bez slova medzi ostatných rytierov, čo vyliali krv za Matúša. Svojou obetou sa stal vzorom slovenskej statočnosti a ideálom slovenskej vernosti.

Živá hradba okolo Karola Róberta strácala najvýznamnejších bojovníkov, kým mnohí ťažko krváčali. Obrana začala kolísať pod údermi Matúšovho vojska. O víťazstve matúšovcov nik nepochyboval, keď privčálali na pomoc Karolovi jazdci Štefana Görgeyho, pána spišského hradu.

Strhol sa boj nanovo. Matúšovci však i s nimi by si boli dali rady, keby ich nebola napadla zboku kráľovská stráž prichodiaca z Košíc. Pred touto presilou museli ustupovať, aby nevykrvácal výkvet Slovenska.

K tejto múdrej opatrnosti ich donútila aj strata ďalších vynikajúcich mužov ako „Krásneho“, Abu, Jána, syna Ladislavovho, Petra Pethenu, Mikuláša a Dávida, synov Omodeových a stovák iných hrdinov. Ustupovali v stálom boji.

Keďže Karol Róbert nemal smelosti prenasledovať zrednuté rady Matúšovho vojska, vlastne ne zvíťazil tu nik, ani nebol porazený. Kráľ Karol sa mohol poučiť, že moc Matúšova sa vyrovná jeho moci.

Matúšovo vojsko sa uchýlilo na hrade Ľubovnianskom. Každý cítil, že ešte príde, musí prísť konečné zúčtovanie s Karolom Róbertom.

f) *Smrť Matúšova*

Matúš Čák čoskoro vybrúsil štrbinu na meči, utrpenú pri Rozhanovciach, keď o tri roky neskôr porazil českého kráľa pri Holíči. Posilnený sa mohol chystať na nové zúčtovanie s Karolom Róbertom.

Ale ani Karol Róbert nezaháľal. Tak prišiel rad na nový, neodvratný boj, keď Karol v októbri 1320 s veľkým vojskom obklúčil Trenčiansky hrad.

Matúš ho čakal. Hradného vojska mal na 2500 mužov, skúsených vojakov, najmä Slovákov. Na hrade bolo nadostač zbraní i stravy.

Obliehanie hradu trvalo už štyri mesiace, keď Matúšove telesné sily začali navidomoči upadať. Približovala sa jar a tuhá zima začala povolovať, ale Matúšov stav sa stále zhoršoval.

V marci ožili Karolove útoky, ale hradné vojsko neohrozene riedilo husté rady karolovcov. Matúšove dni boli spočítané.

18. marca r. 1321 ho navštívil Štefan, skalský opát a jeho najvernejší priateľ. Matúš sedel na pohodlnej, operadlami vystrojenej a mäkkými kožušinami pokrytej stoličnici. Sedel vo svojej izbe na III. poschodí hradnej veže, ktorú on vystaval r. 1300.

Od juhu povievajúci vetrík prinášal ozveny rinčiacich zbraní.

Matúš sa zaradoval jeho návšteve a o chvíľu ho požiadal, aby zvolal jeho rodinu a najvernejších bojovníkov.

Prišli.

„Mojí drahí,“ začal Matúš slabým hlasom. „Ja už odchádzam a preto vás povzbudzujem, aby ste verne vytrvali i pri mojom synovi. Radšej voľte smrť, než by ste sklonili hlavu a koleno pred Karolom Róbertom. Prisahajte na tento meč,“ a pozdvihol ho, „že mu budete verní!“

Oslovení pozdvihli pravicu, položili ju na Matúšov meč a silným hlasom odpovedali: „Prisaháme!“

Matúš potom sklonil hlavu a hlboko rozmyšľal. Tvár sa mu stala ešte vážnejšou. Prebehol svoj život, aby o chvíľku pozdvihol svoj zlomený zrak na opáta Štefana so slovami: „Milý priateľ, chcem sa zmieriť s Cirkvou.“

Vzácný priateľ pristúpil bližšie, aby sa ho opýtal: “Matúš Čák, ľutuješ svoje hriechy?”

Matúš sklonil ťažkú hlavu, pomaly zdvihol pravicu, aby sa uderil do prs a kajúcne vyznal: „Ľutujem!“

Opát Štefan potom vystrel pravicu nad jeho sklonenou hlavou a povedal: „Rozhrešujem ťa od všetkých tvojich hriechov v mene Otca i Syna i Ducha svätého. Amen“ a urobil kríž nad ním.

V ustavičných bojoch stvrdnutí bojovníci dojata stáli. Zvonku zaváňal svieži vzduch. Od juhu sa silnejšie ozval krik nepriateľov.

Keď to Matúš začul, zaraz ožil. Pozdvihol hlavu, oči mu zaskrili zakaľeným leskom a krčovitó pochytil meč, aby ho v nasledujúcej chvíľke vypustil. Vypadol mu s ostrým zarinčaním. Hlava Matúšovi bezvládne klesla na prsia.

„Zomrel,“ poznamenal smutne opát Štefan a dodal: „Odpočinutie večné daj mu, Pane, a svetlo večné nech mu svieti!“

„Amen,“ odpovedali rytieri so sklonenou hlavou, opierajúc sa o dlhé meče.

Žalostný plač Matúšovej ženy a dcéry naplňoval izbu.

g) Pohreb Matúšov

Keď Matúš Čák vypustil svoju ušľachtilú dušu, zatlačili mu oči, obliekli ho do rytierskych šiat a položili na posteľ. Tvár veľkého mŕtveho prezradzovala vyrovnanosť duše a tichý pokoj.

Potom sa radili o pohrebe. Uzniesli sa jednomyselne, že ho pochovajú budúcu noc, aby sa vojaci nedozvedeli o jeho smrti. Sami mu vykopú hrob, kde uložia i jeho veľké poklady, aby neprišli do rúk Karolových, ak by sa zmocnil hradu.

Hradní kováči zhotovili železnú rakvu. Pred polnocou boli hotoví. Dvaja rytieri ju zanesli do vežovej prízemnej miestnosti.

Polnoc sa približovala. Už prišiel opát Štefan i so štyrmi rehoľníkmi, aby odbavil cirkevné obrady. Matúšovo telo posledný raz leží v jeho izbe. Oči má zavreté, ústa trocha otvorené, akoby chcel prehovoriť. Na stole medzi dvomi horiacimi sviecami stojí kríž. Ťažké ticho nič nevyrušuje, len žalostný plač vdovin a dcérin. Pri nich stojí Ján, Katerínkin brat.

Opát pristúpi k mŕtvemu. Prežehná sa a smutným hlasom zaspieva: „Modlime sa za verných zomrelých,“ načo zakuklení mnísi odpovedali: „Odpočinutie večné daj im, Pane, a svetlo večné nech im svieti.“

Potom zaznel cirkevný spev mohutným hlasom, ako zaznejú trúby pri poslednom súde. Mrazivý chlad prechádzal údmi otužilých bojovníkov. Duša sa v nich pohla, aby ich priblížila k Bohu, na ktorého zabúdali na drsnej ceste života, vyplneného krvavými bojmi.

Po skončení spevu sa sprievod pohol dolu schodmi. Najprv šli štyria

mnísi, za nimi opát Štefan, za ním dvaja rytieri niesli mŕtve telo Čákovo, aby ho vložili do rakvy prichystanej v prízemnej širšej miestnosti. S objemnou rakvou sa nemohli dostať do izby úzkymi schodmi a ešte užšími dverami. Za mŕtvolou kráčala vdova s dcérou a synom. Nasledovali ostatní rytieri.

Zastavili sa pri rakve, do ktorej vložili Matúšovo vychladnuté telo. K boku mŕtveho položili drahocenný meč, aby potom pripevnili veko na rakve.

Po novom žalostnom speve a modlitbe dvaja synovia Omodeovi, Ján a Ladislav s pomocou ešte dvoch rytierov pozdvihli rakvu, aby ju tajnou chodbou zniesli do skryše ešte tajnejšej.

Keď sa vrátili, Ján, syn Matúšov zavrel tajnú chodbu, aby nik nikdy nevyrušil večný sen večného pána Váhu a Tatier, Matúša Čáka.

h) Kde nájdeme Matúšov hrob i s pokladmi?

Odpoveď môže byť len jedna: Na Trenčianskom hrade. A kto ho nájde, stane sa zaraz slávnym, aby si vpísal meno do dejín slovenského národa.

Ako sme spomenuli, Matúš Čák zomrel 18. marca 1321 za obliehania hradu Karolom Róbertom. Obláhol ho r. 1320. Vieme to z jeho listu zo dňa 2. februára 1321, v ktorom uznáva vernosť a udatnosť hrdinu Šimku, ktorý padol pred jeho očami pri obliehaní hradu a preto daruje jeho synovi Churbovi dedinu Thosolu za Užhorodom.

Čo sa týka dňa jeho smrti, môžeme bez obáv prijať dátum zaznamenaný Petrom, (Königsaal) opätom, českým dejepiscom a Matúšovým rovesníkom. Vo svojej knihe: Kronika kráľovského dvora píše o Matúšových zájazdoch na Moravu, o jeho vojne s českým kráľom a na konci spomína, že Matúš umrel 18. marca r. 1321.

Hoci Matúša už nebolo, hradné vojsko ďalej vzdorovalo kráľovskej moci a až v júni sa poddalo.

Keďže Matúš Čák skončil na hrade za obliehania, rozum nedovolí tvrdiť, že by ho boli pochovali na Skalke, ako nám to spomína jedna povesť. Karol Róbert natolko nenávidel svojho urputného soka Matúša Čáka, že sotva by mu bol dožičil pokojný odpočinok na Skalke.

Keďže príbuzní a najvernejší hrdinovi Matúšovi nepochybovali o tom, že kráľovské vojsko vyhladovaním dobyje hrad, preto ukryli telo svojho pána tak dôkladne, že nenašli jeho pozostatky. Na to ukrytie mali dosť času. Veď posádka ešte vyše dvoch mesiacov vzdorovala obliehaniu. Najmä Matúšov zať Dežoh a hradný kapitán Lórand de Cassa (Košeca), Mikuláš, syn Martina, Michal a Imrich, synovia verného Denguleho, držali

hradné vojsko pospolu. Títo tajne pochovali Matúša a tak dobre ukryli jeho telo, že nik nenašiel jeho hrob za 622 rokov. (*hrob sa nenašiel do dnes – r. 2018, pozn. red.*)

Keďže záznamu o hrobe niet a rozsiahla skala, jediný pozostalý svedok tohto nočného pohrebu verne a večne mlčí, isto ani v budúcnosti nik nevyruší hrobový spánok Pána Váhu a Tatier.

Okolnosť, že sa hrob ešte nenašiel, nemá valný význam. Napr. vieme o tajnej chodbe z hradu do susedných hôr a tiež sme ju ešte nenašli.

Je o tom historický záznam v trenčianskej mestskej zápisnici.

Stalo sa, že Štefan Illésházy, trenčiansky župan musel utekať z Viedne do Poľska pred smrtonosným hnevom cisára Rudolfa II. Rudolf zaraz písal mestu, aby zabránili Illésházymu vstup do hradu. Išlo mu o jeho peniaze. Magistrát mesta 18. novembra 1603 odpovedal cisárovi, že bude strážiť brány mesta a hradu, ale zaiste nadarmo, lebo „Illésházy má zvláštny vchod i východ.“

Pod Matúšovou vežou má byť táto tajná chodba, o ktorej povrávajú najstarší Trenčania.

Či by sme nemali tu hľadať Matúšov hrob i s jeho pokladmi?

Jozef, verný sluha

Písalo sa 15. júna r. Pána 1312.

Veľbné ticho širokého kraja nič nevyrušovalo, ale pri Rozhanovciach netrvalo ono do západu slnka. Zarinčali ostré meče i dlhé kopije a zahvízdali okrídlené šípy. Zrazil sa tu Matúš Čák s Karolom Róbertom. Červená krv tiekla z obidvoch strán hojným potokom. Už padla kráľovská zástava a slovenské panny vili vavrínový veniec na hlavu Matúša Čáka, keď pricválali jazdci Görgeyho, pána spišského hradu, aby dopomohli Karolovi k víťazstvu.

Medzi Matúšovými hrdinami vidíme i Henrika, kapitána toboľského hradu. Svoju ženu i s tromi dieťkami zanechal pod ochranou zbrojnoša Jozefa, ktorý už na druhý deň netrpezlivo pozeral k Rozhanovciam, či jeho pán neprichodí späť. Nikde nič. Až na tretí deň k večeru zazrel približujúce sa vojsko. Oči mu zaiskrili hnevom, keď zazrel kráľovskú zástavu.

Trúby zahučali, aby ošarpané staré hradby ožili.

Magister Michal, veliteľ prichodiacich karolovcov zaraz vyzval hradnú posádku, aby otvorili bránu, ináč neostane kameň na kameni. Jozef však odkázal, že kým jeden Slovak bude na toboľskom hrade, brána ostane zavretá.

Nastalo obliehanie, ale Jozef a jeho udatní vojaci úspešne odrážali divé útoky. Tak svitol štvrtý deň.

Údery kladív a sekier lietajú vzduchom budiac bledý úžas. Strašná vec sa chystá: karolovci stavajú šibenicu na vyvýšenom mieste, aby celá stráž i hradná pani dobre videli, koho budú vešať.

Hradná pani v trápnej tichosti pozoruje každý pohyb ukrutných ľudských rúk. O chvíľu jej klesajú nohy, oči meravejú a rúti sa na zem ako bezduchá.

Helenka, vychovateľka detí zaraz pribehla, priniesla studenej vody, aby vzkriesila zamdletú.

Čo sa stalo?

Šibenica ešte nebola hotová, keď štyria ozbrojení vojaci priviedli pod ňu kapitána Henrika. Ruky mal vzadu zviazané. Keď ho zazrela, všetko sa zatmelo pred jej zrakom.

Tu jeden z kráľovských katov prišiel bližšie k hradu, aby vyhlásil z plného hrdla: „Ak o štvrt' hodiny neotvoríte hradnú bránu, obesíme vášho

pána!“ a ukázal na kapitána Henrika stojaceho pod šibenicom.

Medzi hradnou strážou nastal postrach a skazonosná bezradnosť. Jedni žiadali, aby zachránili kapitánov život i za cenu hradu. Jozef však i s väčšou čiastkou obrany nechcel o tom ani počuť.

„Radšej čestne umrieme,“ zdôraznil.

Ešte bolo päť minút.

„Kto je chlap na mieste, za mnou!“ zareval Jozef chrapľavým hlasom s vytasenou šablou v ruke. Nasledovali ho všetci.

Neboli ďaleko od brány, keď sa karolovci začali hrnúť dnu.

Kto im otvoril bránu zradnou rukou?

Jeden pohľad na šibenicu a pod ňou stojaceho kapitána zaraz presvedčil hradnú paniu, že ide o život jej milovaného muža.

„Zachránim ťa!“ búšilo jej dušou a utekala k bráne. Závorové brvná posunula do dier, vybehla ako šialená a utekala k šibenici.

Keď ju karolovci zbadali, zaraz sa vrútili dnu, aby zaujali celý hrad. Bolo ich desaťnásobne viac ako hradnej stráže.

Takouto lžou sa dostali karolovci na hrad. Nemali totiž v úmysle obešiť kapitána Henrika, len strachu nahnať jeho žene.

Tak sa dostal Henrik do hlbokaj väznice svojho hradu, kým stráž odviedli na šarišský hrad. Jedine Jozefa ponechali pri hradnej panej.

Veselé dni zavítali na toboľský hrad pre karolovcov. Oslavovali „víťazstvo.“ Veselosť panovala na hradbách. Smútok, plač a žiaľ v osamelej izbe. Ešte väčší v hlbokaj podzemnej väznici.

Krásne ruže hradnej panej odkvitli cez noc nielen v záhrade, ale i na jej bielych lícach.

Jedine Jozef bol pevný. Zaumienil si vyslobodiť svojho pána i keby ho prikovali k múru. Obetuje sa zaňho. Sám za celú jeho rodinu.

Hradnej panej len toľko prezradil zo svojho plánu, aby o polnoci bola prichystaná na útek s deťmi a s Helenkou.

Po deviatej hodine sa tajnou chodbou vykradol z hradu a zašiel do blízkej dedinky, kde bývali Slováci, verní poddaní pána Váhu a Tatier. Nakrátko im nariadil, aby o polnoci mali pripravené štyri osedlané kone a dva pre seba. Ide o záchranu vznešenej rodiny, ktorú odprevadia na ľubovniansky hrad.

Rýchlo bol hotový s plánom ako vyslobodiť pána kapitána. Z izby kapitánovej v skale vytesaná chodba viedla ku schodom, ktoré sa končili pod väznicom. Nad nimi stála kapitánova posteľ zo silných dubových dosák a brvien, kým doskoková vložka sa dala vyzdvihnúť.

Jozef zaklopal na dubovom otvore. Kapitán zachytil znamenie a ako

odpoveď zakašľal.

Keď strážnik pozrel dnu a zistil, že väzeň je tam, nadišla Jozefova chvíľa. Otočil železným sochorom, čosi zaprašťalo v posteli, zaškrípali neznáme kolieska, zaskočili háky do očiek a dubová doska i s dlážkovými tehľami sa prepadla, kým posteľná vložka sa kolmo postavila. Otvor sa uvoľnil.

Jozef najprv odstránil okovy, potom šeptom rozpovedal pánu kapitánovi, čo má robiť. Všetko je prichystané na útek na ľubovniansky hrad. Čakajú ho doma.

Potom on sa dal prikovať, aby nezbadali útek pána Henrika. Kapitán zmizol v úzkej diere, kde otočil sochor naspäť, aby sa všetko vyrovnalo a úkryt sa zavrel.

Keď sa kapitán šťastlivo dostal z hradu i so ženou, vysadli na prichystané kone, aby sa ponáhľali na ľubovniansky hrad, ktorý bol v rukách Matúšových. Tam ich s radosťou prijali.

Na druhý deň 500 jazdcov pochodovalo naspäť na toboľský hrad pod Henrikovým vedením, aby vyslobodili „verného sluhu Jozefa,“ ktorý sa svojou obeťou stal šľachetným vzorom slovenskej vernosti na všetky časy.

Boli na polceste, keď spoza stromov a kríkov vykročil na smrť bledý mladík s obviazanými rukami na zápästiach.

Bol to Jozef.

Ťažké chvíle zažil v tom dobrovoľnom žalári. Sotva sa mohol dočkať svítania.

O 8. hodine mu dozorca priniesol na raňajky kus čierneho chleba a krčah vody. Ale aké nesmierne prekvapenie naňho čakalo, keď namiesto kapitána Henrika tam našiel zbrojnoša Jozefa.

Hnev hradného kapitána sa vystupňoval na zúrivosť, keď mu prišli chýr, že Henrika niet v žalári.

Keďže Jozef nechcel prezradiť kde sa podel, čo sa s ním stalo, hradný kapitán rozkázal vo svojej bezmocnosti, aby mu odťali v zápästí obe ruky a vyhnali ho von.

Jozef bez váhania vystrel ruky na katovu výzvu a bez žalobného slova pretrpel zohavenie rúk, aby sa stal hrdinom slovenskej vernosti.

Keďže viacerí vojaci mali s ním súcit, aby nevykrvácal, stiahli mu ruky remeňom nad laktom, priložili mu na rany repík obviazali čistou handrou. Potom ho vypustili.

Jozef po dlhšom uvažovaní obrátil kroky na ľubovniansky hrad. Tak sa stretol s Matúšovým vojskom, ktoré ho išlo vyslobodiť z väzenia.

Keď ho zazreli, umíkla vrava všetkých a lútostivo naňho pozerali. A keď nakrátko porozprával čo sa s ním stalo, posvätné ticho prerušil kapitán Henrik slovami: „Postarám sa o teba na celý život!“

„Sláva! Nech žije Jozef!“ znelo hrmotným hlasom z 500 hrdiel.

Potom vysadili Jozefa na koňa, aby sa s ním vrátili na ľubovniansky hrad. Zazneli trúby, keď ich zazreli.

Kapitán Henrik splnil svoj sľub. Dokazuje to nažltnutá listina Spišskej Kapituly zo dňa 26. júna r. 1325, ktorá dosvedčuje Henrikovu veľkodušnosť, ktorý daroval Jozefovi za jeho vyliatu krv veľkú roľu. Vernosť je najkrajšia ozdoba Slováka.

O Skalke pri Trenčíne

Skalka pri Trenčíne je posvätným miestom Slovákov. Tým ju učinili sv. Ondrej a Beňadik svojím svätým životom a sv. Beňadik aj svojou vyliatou krvou r. 1012.

Slováci cez storočia chodievali sem čerpať v slabosti posilnenie, v zármutku potešenie a na mnohé rany života nebeský liek.

Šťastný je ten národ, ktorý má vznešené ideály, pravú cestu ukazujúce hviezdy. Medzi týchto patríme aj my, Slováci. Sv. Ondrej a Beňadik sú tieto ideály a žiariace hviezdy.

Ich najkrajšie vlastnosti: tichosť, duševný pokoj, čistá nevinná radosť, vrúcna modlitba a nekonečná dôvera v pomoc Božiu stali sa vlastnosťou a ozdobou slovenského národa.

Skalky máme dve: Veľkú a Malú.

V ruinách ležiaci kláštor je Veľká Skalka a roku 1924 obnovený kostolík na strmej skale je Malá Skalka. Toto rozdielne pomenovanie pochádza zo začiatku 16. storočia.

a) O Veľkej Skalke

Veľká Skalka bola opátstvom. Založil ju Jakub I., nitriansky biskup r. 1220 k úcte našich svätcov sv. Ondreja a Beňadika. Zároveň vystaval kláštor a kostolík pri jaskyni. Za duchovných otcov sem povolal benedikťínov.

Kostolík Skalky stal sa v krátkom čase zbožným strediskom celého Považia.

Matúš Čák všemožne podporoval Skalku a jej nenáročných obyvateľov svätého života. Štefan, opát Skalky bol mu najvernejším priateľom až do smrti.

Veľké nešťastie zastihlo Skalku, keď Katzianer, generál Ferdinanda Habsburga r. 1528 dobyl Trenčiansky hrad a rozohnal našich rehoľných bratov.

Od tohto smutného roku až po rok 1645 bola Skalka takmer bez kňazov.

Rokom 1645 sa začína nový život na tomto posvätnom mieste. Prišli sem jezuiti, aby obnovili kráľovstvo Kristovo na Považí.

Obnovili aj Skalku r. 1667. Terajšie, v ruinách ležiace múry pôvodne sú ich prácou.

Po rozpustení rehole jezuitov r. 1773 posvätné miesto začalo pustiť, aby sa stalo obľúbeným miestom nočnej zveri.

R. 1854 Ľudovít Stárek, trenčiansky opát - farár reštauroval kaplnku, do ktorej zadovážil aj nový oltár.

Po jeho smrti Skalka zasa ostala bez starostlivého patróna a od tých čias pustne až dodnes. *(Kláštor Veľká Skalka (resp. ruiny kláštora) je národnou kultúrnou pamiatkou. Súčasná obnova Skalky začala po páde komunistického režimu v roku 1989 najprv len vďaka obetavým občanom z okolia. Po príchode dekana Stanislava Strapka do farnosti prebehla aj rekonštrukcia kostola na Malej Skalke. V roku 2011 bol založený neinvestičný fond Beňadik na podporu pútnického miesta Skalka. V roku 2012 bola nitrianskym biskupom Viliamom Judákom posvätená nová krížová cesta na Malej Skalke. pozn. red.)*

b) Božia milosť na Veľkej Skalke

Bolo to 17. júla r.1664 na sviatok sv. Ondreja a Beňadika.

Veľká procesia prichodí na Skalku. Slovenský spev sa ozýva malebným údolím. Z očí pútnikov žiari nezlomná dôvera v pomoc Božiu. Slnko praží nemilosrdne. Horúci vzduch obťažuje dych. Dusnota stúpa ešte väčšmi, keď sa obloha začne zaťahovať malými mračnami. Zablysne sa. Silný hrmot odráža sa od skál. Začne pršať. Každý hľadá nejaký úkryt.

Kňazi, hradní páni, ich sprievod a niekoľko Trenčanov naplní malý kostolík. O chvíľu sa spustí ohromný lejak sprevádzaný ostrým a častým hromobitím.

Keďže dážď neustával, rektor jezuitov v kaplnke chcel začať kázeň. Len čo však vystúpil na kazateľnicu a prežehnal sa, blesk uderil otvoreným oknom do kostolíka s hrozným rachotom. Zasiahol hlavný oltár a na ňom omšovú knihu so zlatými sponkami. Tiež na oltári šesť strieborných svietnikov.

Všetky tieto ozdoby naraz zmizli. Opálené svietniky popadali na zem, ale cibórium, skrývajúce sväté telo Krista Pána zostalo neporušené.

Potom blesk obletel múry a chór naplnený ľuďom. Zničil všetky zlaté a strieborné ozdoby obrazov, kríža a organu, aby sa potom vyrútil von s ešte väčším hrmotom, až sa skaly triasli. Napokon udrel do najbližšieho stromu, ktorý roztrieskal na kusy. Z ľudu sa však nikomu nič nestalo.

Všetci stáli ohluchnutí a skamenení od ľaknutia. Najprv prišiel k sebe kazateľ a pokľakol, aby ďakoval Pánu Bohu, sv. Ondrejovi a Beňadikovi za túto ochranu: „Bože! Ty nechceš aby tvoj ľud biedne zahynul, ale aby sa navrátil k tebe a žil. K Tebe sa utiekame v každom trápení a Ty si nás vždy zachránil. Niet útechy, len u Teba, niet potešenie, len v Tebe, niet radosti a večného života, len s Tebou.

Ďakujeme aj vám, sv. Ondrej a Beňadik, naši slovenskí patróni, že ste za nás orodovali v nebesiach. Zastaňte nás všetkých, i slovenský národ pre večné spasenie!“

„Amen,“ odpovedali zbožne prítomní veriaci.

c) O Malej Skalke

Malou Skalkou sa menoval kostolík, ktorý bol r. 1924 renovovaný. Stojí na strmej skale pri Váhu, odkiaľ podľa povesti zbojníci zhodili do Váhu zákerne zavraždeného Beňadika.

Postavil ho Juraj Thurzo r. 1520 k úcte sv. Doroty.

Tento kostolík má zaujímavú históriu.

Podľa ústneho podania bol Juraj Thurzo, pán Veľkej Bytče, náruživým pestovateľom koní. Z Veľkej Bytče dorazil do Trenčína bez zastávky na nádhernej štvorke. Kone leteli ako šarkany.

Tak ho vidíme poháňať na malú Skalku. I žena je s ním. Kone letia, sotva sa dotýkajú zeme.

Ale čo sa nestalo?

Keď prichádzali na najvyššie miesto, kde sa cesta zvrta na Veľkú Skalku, kone sa odrazili od cesty a hnali sa rovno do ukrutnej priepasti na okraji ktorej je postavený kostolík. Vtedy bola skala ešte prázdna.

Juraj Thurzo sa usiloval všetkou silou kone odvrátiť alebo zadržať, ale márne. Bol odsúdený i so ženou na smrť.

Jeho žena skríkla v poslednej chvíli: „Svätá Dorota, zachráň nás!“

A hľa, z nebies zostúpila svätica s mečom v ruke, aby zastavila splašené kone na okraji priepasti. Ešte krok a obidvaja by boli zahynuli.

Keď Juraj Thurzo vrátil splašené kone na pravú cestu, nebeská ochrankyňa zmizla.

Juraj Thurzo z povďačnosti za zázračnú záchranu ešte toho roku vystavil kostolík na tejto skale k úcte sv. Doroty, na pamiatku milosrdenstva Božieho.

d) Svätenie kvetov na Malej Skalke

Bolo to 15. augusta 1664, na sviatok Nanebovzatia Panny Márie, na výročný sviatok tohto kostolíka, medzičasom obnoveného k úcte Nanebovzatia Panny Márie.

Zišlo sa tu na 20 000 veriacich Slovákov.

Pred kňazmi vo štvorrade išli panny a mládenci s krásnymi kvetmi. Mládenci mali za klobúkom alebo na kabáte steblo rozmarínu. Celá procesia v malebných krojoch sa podobala pestrej záhrade.

Keď prišli pred kostolík, začala sa slávnosť svätenia kvietkov. Najprv procesiu vedúci kňaz prehovoril k mládeži: „Starodávnym slovenským zvykom je, že dnes svätíme kvety. Tie biele ruže znamenajú čistotu. Čistotu telesnú i duševnú. V čistom tele čistá duša bola vzorom našich predkov a musí byť vzorom i nám. Zachovajte si, panny a mládenci, túto čistotu, najdrahší svoj poklad.

Tie červené ruže znázorňujú horiacu lásku k Matičke Božej, ku ktorej sme prišli. Vaši otcovia a matky vynikali najmä detinskou láskou k nebeskej Matke, buďte aj vy vernými dieťkami tejto Matky.

Ten zelený rozmarín znázorňuje našu nádej v lepšiu budúcnosť. Dosiahneme ju trpezlivosťou, láskou k práci a statočnosťou.

Milí mládenci a panny! Svätíme kvety, ale vy ste nám krajšie a drahšie kvety, naša radosť a šľachetná pýcha!“

Po modlitbe kňaz pokropil kvety, ktorými sa mládež ozdobila, svätenou vodou, aby sa po službách Božích vrátila domov s pozdravom od Matky Božej.

Tieto kvety pestovala každá slovenská rodina.

Považie vtedy bolo kvetnou mariánskou záhradou.

e) Milosť Božia na Malej Skalke

Keď sa na Malej Skalke skončilo svätenie kvetov, iná udalosť upútala pozornosť všetkých prítomných. Cez nával ľudu si razil cestu Štefan Boleráz i so svojou rodinou. Chcel sa dostať bližšie ku kostolíku. Matka niesla za ním ťažko chorého sedemročného synka.

Hoci ich mali ešte päť, so zlomeným srdcom očakávali podľa náznakov neodvratnú smrť svojho Benjamínka.

Keď počuli spev pútnikov idúcich na Malú Skalku k Panne Márii, ožila v nich nová nádej nebeskej pomoci.

„Podme na Skalku a obetujeme ho Panne Márii!“ navrhla zlomená matka.

Deti dali do poriadku a pohli sa za procesiou.

Vošli do kostolíka a za nimi päť utešených chlapčekov, rovnako ob-

lečených v sedliackom kroji z okolia Trenčína. V kostolíku sa všetci vyspovedali. Po svätom prijímaní ostali kľačať pred oltárom, aby sa pomodlili za synka i bračeka.

Bol to utešený obraz, ako kľačali na najvyššom stupni oltára. A tá krásna modlitba, ktorú matka predriekala a deti za ňou! Ako z neba padajúca rosa na zvädnuté kvety.

„Panna Mária, Matička Božia, pozri na nás ubiedených,“ začala matka.

A deti za ňou: Panna Mária, Matička Božia, pozri na nás ubiedených, žiaľom umorených a uzdrav nášho brata. Za túto milosť Ti obetujeme svoje čisté a nevinné duše. Sľubujeme Ti, že vždy Ti budeme verne slúžiť. Zhliadni milosrdne na nás a na našich rodičov! Zmiluj sa nad naším chorým bratom a vypočuj našu modlitbu: Zdravas Mária, milosti plná...

Modlitbu opakovali tri razy.

A Panna Mária vyslyšala ich horúcu prosbu. Chorý, umierajúci chlapec sa pri prvom Zdravas pohol a ťažko vzdychol. Pri druhom otvoril oči, rozprestrel ruky a pri treťom vstal, objal matku a prehovoril nahlas: „Tá bola pekná!“

„Kto, syn môj?“ spýtala sa ho zadivene naradostená matka.

„Tá pani, ktorá pristúpila ku mne. Najprv mi pohladila tvár, potom oči, ruky, po tretí raz nohy a hovorila: „Vstaň! Vidíte, vstal som!“

„A kto bola tá pani? Videl si ju už predtým?“ spýtal sa páter rektor jezuitov uzdraveného.

„Ešte nikdy som ju nevidel. Bola oblečená v bielych šatách so svetlým pásom. Keby som sa s ňou stretol, zaiste by som ju poznal a podľa koval sa jej,“ odpovedal jasne a zreteľne, že každý trýpol.

Zrazu pozdvihol oči na oltárny obraz a radostne zavola: „Tam je tá pani! Vidíte, má biele rúcho a svetlý pás!“

„Zázrak! Zázrak!“ ozývalo sa v kostola na jeho svedectvo. Ľudia od radosti plakali.

Za ten čas si páter rektor jezuitov obliekol kostolné rúcho, pristúpil k oltáru a zaspieval chválospev „Te deum laudamus!“

Ľud s nevýslovnou vďačnosťou pokračoval:

Teba boha chválime, Teba Boha vyznávame...

Zmiluj sa nad nami, Pane, zmiluj sa nad nami!

Rok 1653 – Utiereň na Skalke

Polnoc sa približuje. Všade ticho, len slabý vietor zahudie kedy-tedy svoju jednotvárnú nôtu. Vysoký sneh kryje role, vrchy, celé Považie. Ulice Trenčína sú vymreté, len slabé svetlá, prenikajúce oknami prezrádzajú, že mnohí ľudia ešte nespia. Chystajú sa na polnočnú svätú omšu.

Približuje sa dvanásta hodina. Strážnik na dolnej mestskej veži zapieva milú pieseň:

*Uderila dvanásta hodina,
chváľ každý duch Hospodina...*

Kaplnka na hrade je preplnená. Hradný pán s celám dvorom je prítomný. Sotva sa tu začne svätá omša, keď oknami, obrátenými na Skalku zažiaril silné svetlo.

Odkiaľ toto nádherné osvetlenie?

Historický záznam a ústne podanie nám hovorí toto:

Toho večera nebeskí občania mali veľa práce. Chystali sa na utiereň, ktorú bude slúžiť na starobylej Skalke. Chystajú biele omšové rúcho. Anjelské ruky ho vyšívajú zlatým lúčom ranného slniečka. Tam pripravujú kalich, paténu. Umelecké diela nebeských majstrov. Ani kráľ Šalamún neobetoval z takých krásnych. Jeden anjel nesie omšovú knihu. Tisíce Slovákov, našich otcov sprevádza sv. Beňadik s horiacimi faklami, aby nezablúdili v hustej tme.

Keď sa približovali ku Skalke, zvonček kostolíka ich vítal prenikavým hlasom. Anjel zvonil. Druhý otvoril bránu, kým nebeská žiara obklúčila celý chrám Boží.

Bola práve polnoc, keď sv. Beňadik v sprievode anjelského zboru pristúpil k oltáru. Keďže títo Boží poslovia naplnili kostolík, Slováci s faklami ostali vonku. Ešte zaživa privykli na tuhú zimu. No ohrievala ich nekonečná láska Božia a radosť, že znova môžu navštíviť predrahé pútnické miesto Skalku. Tá ich priviedla do nebeskej slávy, lebo tu oplakávali svoje hriechy vo sviatosti pokánia a tu pristupovali k anjelskej hostine.

Sv. Beňadik začne sv. omšu.

Ľudské oko nevidelo, ucho neslyšalo, srdce necítili tú radosť, ktorá zavládla srdcami všetkých, keď sv. Beňadik zaspieval: „Gloria in excelsis Deo...“ a anjelský zbor, posilnený tisícami oslávených Slovákov pokračoval: „A na zemi pokoj ľudom dobrej vôle...“

Sv. Beňadik obetuje Otcu nebeskému chlieb a víno.

Na Sanktus sa každý skláňa až k zemi a zbor skrúšene spieva:
„Svätý, svätý, svätý Pán Boh Zástupov...“

Na prijímanie sv. Beňadik podal všetkým telo Pánovo. Predrahé perly sa skvejú v očiach tisícov Slovákov, že dnes narodený Ježiško na pamätnej Skalke vstupuje do ich čistých sŕdc. Šepkajú vrúcnu modlitbu po vd'ačnosti a blízki bozkávajú rúcho sv. mučeníka.

Po skončení služby Božej sa sprievod pohol nazad do nebeských sfér, svetlo vo svätyni zhaslo, brána sa sama zavrela. Celý oslávený sprievod išiel za celebrantom. Cestou spievali: „Teba, Bože, chválime, že si nás nehodných prijal do večnej radosti. Chválime a vebíme, že požehnávaš našu drahú, rodnú slovenskú zem. Vebíme, že si prijal Slovákov za svoj vyvolený národ. Amen.“

Zázračný obraz čachtickej Matky Božej

Na čachtickej fare, vzácnom dejisku slovenskej histórie je stará, ošarpaná kniha s rozličnými zápiskami, zaznamenanými cez storočia. Na poslednej ošúchanej strane je vyobrazený starý čachtický kostol spred 300 rokov s poznámkou, že obraz Matky Božej nad bočným vchodom je zázračný.

Z povestí o zázračnosti tohto obrazu uvádzame túto:

Na jeseň roku Pána 1671 zlodeji vyrabovali čachtický kostol, ukradli všetky zlaté nádoby a rozličné drahocennosti. Volili čas, im čo najpriaznivejší, keď sa práve zúriaci víchor hnal malebným Považím a pršalo, až sa lialo. Nie div, že nepozorovane previedli svoj diabolský skutok. Odniesli aj ciborium, z ktorého vonku vysypali malé hostie pri bočnej bráne, kde sa zdržujú žobráci, odkiaľ je meno tohto vchodu: žobráčňa. Vysypali ich bokom pod obrazom Matky Božej, namaľovaným na múre. Keď kostolník ráno išiel cez tento bočný vchod otvárať kostol a podľa svojho starého zvyku pozdvihol oči k nebeskej Matke, zastal nesmierne prekvapený. Div neskamenel. Nebeská Matka nemala plášť. A keď sa rozhliahol, zazrel ho bokom, pod obrazom. Pozdvihol ho s veľkou úctou a tu vidí pod ním kôpku malých bielych hostií. Zaraz si klakol a bil sa v prsia, šepkajúc slová vrúcnej modlitby.

Po krátkej adorácii prikryl naspäť sväté telo Kristovo a utekal k pánovi farárovi, aby mu oznámil prapodivnú udalosť.

Nie div, že pán farár sotva rozumel jeho trhavým slovám a kusým vetám...

Keď sa horko-ťažko dozvedel, i to väčšmi z kostolníkových posunkov, o čo ide, pobral sa za ním.

Nesmierne bolo jeho prekvapenie, keď na spomenutom mieste skutočne našiel kôpku svätých hostií. Plášť tam však už nebol. Panna Mária ho mala znova na pleciach. Zaraz pokľakol aj on.

Keďže bol človek bystrého umu, ihneď si doplnil dej, čo sa tu mohlo stať. Keď zlodeji vysypali sväté hostie, nebeská Matka ich prikryla svojím plášťom, aby nezmokli a nerozniesla ich víchrica.

Ináč nebolo možné vysvetliť, že by boli suché do jednej. Krádež sa predsa stala za dažďa, lebo zlodeji v kostole zanechali zablatené stopy. Pršalo až do rána. Teda len tak to bolo možné, že víchor nerozniesol sväté hostie.

Veľká bola žalosť všetkých veriacich nad týmto rúhavým skutkom, ale potechou im bola zrejmá starostlivosť Matky Božej, že zachránila sväté Telo svojho Syna od ďalšieho zneuctenia.

O pálení bosoriek

Základným rysom náboženstva u všetkých národov vo všetkých dobách bola viera v dobrých a zlých duchov. Dobří chránia človeka, pobádajú ho k čnostnému životu, kým zlí sú mu na skazu, vábia ho k hriechu a spôsobujú mu večný trest. Z vykrútenia týchto základných princípov vzniklo bosoráctvo a viera v bosorky. Pri vzniku bosoriek mali veľkú účasť chorobné predstavy duše, hlupáctvo a zlomyseľnosť. Viera v bosorky je dedičstvom pohanskej doby, ktorá prekypovala čarodejnictvom a strachom pred zlými duchmi.

Podľa ľudovej povere je možné združiť sa so zlými duchmi. Kto oddá svoju dušu čertovi, dostane od neho nadprirodzenú moc a čudesné prípravky, pomocou ktorých môže vyvolať krupobitie, aby zničil zbožie, ovocie a vinohrady, môže škodiť ľuďom a zvieratám, môže si nadobudnúť bohatstvo a premeniť sa v hocičo.

Zlí duchovia sa usilovali najmä ženy a dievčatá dostať do svojej moci, aby z nich učinili bosorky.

Prijatie do čertovskej a bosoráckej spoločnosti nebolo jednoduché. Tak sa stalo, že katolíčky prísahou zapreli Boha a Pannu Máriu, evanjeličky Boha a jeho desatoro prikázaní. Na to satan urobil znak na tele ženy, najviac raz v podobe šošovičky, podľa ktorého znaku ju ostatné bosorky ľahko spoznali.

Slávnostné uvedenie bolo na najbližšom valnom zhromaždení, ktoré usporiadali v noci na 1. mája.

Večer o 9. hodine sa každá bosorka potrela masťou zhotovenou z detského sadla, zvieracej masti a rastlinnej šťavy a hundrajúc tajnostné slová, vyšvihla sa na rúčku metly, ohrabla, prachára, lopaty, alebo na psa, sviňu, capa a otvoreným oknom alebo komínom vyletela. Schádzali sa na určitom mieste, najmä na vrškoch. Takéto vršky boli v Nemecku Blogsberg vo Švédsku Blokula, v Česku Babie Hory, kým v Trenčíne sa zhromažďovali na brehu Váhu medzi dvoma mostmi. Prilietajúce bosorky privítal satan. Mal briadku capa, konské kopytá a kravský chvost. Na čele dva rohy.

O 10. hodine sa zhromaždenie začalo. Bosorky prichádzali pred kráľa pekiel, vrhli sa pred ním na kolenná, menujúc ho rúhavými slovami svojim pánom. Potom mu bozkali pravú ruku a pravú nohu. Nato sa priznali, že neučinili toľko zlého, koľko mali a mohli urobiť. Potom im satan rozkázal, aby v budúcnosti páchali viac zlého. Po sviatočnej hostine nastal tanec.

Tanečnice a tanečníci sa pochytili do kruhu a s tvárou odvrátenou od kruhu tancovali. Na konci zhromaždenia čert zhorel na popol, z ktorého ako z najúčinnejšieho bosoráckeho prostriedku si každá bosorka vzala štipku. Slávnosť sa skončila pred polnocou.

Toto boli všeobecné predstavy o bosorkách.

Nie div, že proti týmto vymysleným netvorom ešte aj v 16.- 17. storočí každý prostriedok pokladali za dobrý. Bolo všeobecným presvedčením, že každý kto pomôže kynožiť bosorky, činí bohumilú a ľudom užitočnú prácu.

Všeobecnosť tohto falošného presvedčenia dokazuje i tá okolnosť, že pri spaľovaní bosoriek sa nik nezval v záujme odsúdenej a hrozná poprava poskytovala viactisícovému zvedavému zástupu vždy spoločný smutný obraz.

Viera v bosorky bola presvedčením doby trvajúcej storočia.

Za rozsudky smrti, ktoré boli najhroznejšou nespravodlivosťou spáchanou na nevinných ľuďoch, najmä dievčatách a ženách, nemôžeme nikoho brať na zodpovednosť. Ani jedno náboženstvo, ani jeden stav, ani vedúcich činiteľov tejže doby. Jeden učenc (de Maistre) hovorí: Povera v bosoráctvo patrí k obžalobám, ktoré musíme zazlievať celému ľudskému pokoleniu, alebo nikomu.

V Nemecku bol sudcovský zbor miešaný, pozostával spolovice z právnikov, spolovice z teológov. Na Slovensku kňazi nemali nijakú činnú účasť pri bosoráckych súdoch. Magistrát mesta na čele so starostom tvoril sudcovský zbor a proti jeho výrokom nebolo odvolania. Nemilosrdných sudcov nebolo možno nakloniť k ústupkom.

Keď sa obžalovaný nechcel priznať, mučili ho, čo sa dialo verejne. Tak napr. v Trenčíne chceli istého mladíka prinútiť k priznaniu tým spôsobom, že „údy mu viac našahovali a boky opekali horiacou faklou. Mladík v hrozných mukách volal o pomoc Ježiša a Panny Márie, čím ďalej, tým hlasitejšie.“

Bosorka, ak sa priznala, odsúdili ju na spálenie. Ak sa nepriznala, mučili ju ďalej. Keď ju hrozné bolesti donútili priznať sa, zaraz sa dopytovali na jej spolovníce, ktoré očakával podobný osud. Na jednoduché udanie mena sa nevinné ženy stali obeťou ohňa.

Stalo sa, ale len veľmi zriedka, že obžalovaného, ak prestál všetky muky bez výkriku, oslobodili.

V Trenčíne r. 1655 spálili viac bosoriek. O hroznej tragédii nevinných žien v súčasnej kronike čítame toto: „Ako tretiu odsúdili istú ženu na spálenie. S neohrozenou smelosťou a vytrvanlivosťou podstúpila smrť. Pochádzala z Moravy z českej rodiny. Zviedla ju istá bosorka, aby ju šesť

rokov učila. Po uplynutí tohto času dostala od satana znamenie na ľavé rameno. Priznala sa k čudným veciam, napr. že čertovi, ktorý ju nosieval vo vzduchu, platila za míľu jeden halier. Prízvukovala však, že nikdy nikoho nepoškodila, ba na poslednom zhromaždení vydržiavanom v nočných hodinách medzi trenčianskymi mostmi, kde ju pribrali za dvanástu bosorku, hodili ju do Váhu a istý čas držali pod vodou, lebo ona jediná nechcela privoliť, aby bola znivočená úroda Trenčína a okolia. Keď ju potom vypustili spod vody, predsedajúci satan jej za trest zlomil dva prsty.

Po tomto zhromaždení sa stala mocou svojej čarovnej sily čoskoro chýrnou. Keď ju pristihli pri čine, ku všetkému sa dobrovoľne priznala a pomenovala ešte päť trenčianskych žien ako svoje spoločnice, ktoré tým činom vydala podobnému osudu spálenia.

Bola povďačná za tento trest, lebo radšej chcela zomrieť ako verejná kajúcnica, než by sa bola dala čertom zahrdúsiť, čo na základe zmluvy už nebolo ďaleko. Keď vzbudia vo svojom srdci vieru, nádej, lásku a iné zbožné city, asi pred 3000 divákmi na hranici oddala dušu Bohu. I v bliacich plameňoch neustále až do posledného dychu s dôverou vzývala posvätné mená Ježiša a Panny Márie.“

Podobný osud zastihol štyri z piatich žien, ktoré udala. Boli evanjeličky. Boh by vedel povedať, či nie z hnevu a hriešnej pomsty udali tieto ženy nešťastlivú Češku a teraz aj nad nimi vypovedali podobný hrozný rozsudok.

V iný a iný deň po dve - dve ich viedli na popravisko sprevádzané štyrmi evanjelickými kňazmi. Ľud sa ani nechcel modliť za ne, lebo namiesto modlitby stále prízvukovali svoju nevinu. Keď cez bránu prišli k hraniciam, začali odriekať Desatoro Božích prikázaní.

Po modlitbe ich postavili na hranice, ruky im priviazali k stĺpu vbitému do zeme a kat za smrteľného ticha zapálil hromady dreva. Raždím miešané suché drevo rýchle vzplanulo a v hrobovom tichu bolo počuť len bolestné kričanie úbohých žien a praskot horiaceho dreva. Po šatách plaziace sa plamene siahali vyššie a vyššie a kízali sa ako hady až do ich vlasov. O chvíľu horeli ako fakle uprostred davu divákov. Ich hlas už nebol ani ľudský, ale akési strašné chrčanie, ktoré dym z ohňa dusil z času na čas. A ľudia sa nemo, s rozličným pocitom v srdci dívali na strašné muky. Nenašiel sa medzi nimi nik, kto by bol zvolal: Ľudia, nevinných ľudí spaľujete! Bosoriek niet!

Nebolo takého človeka medzi trojtisícovým zástupom a keby aj bolo bývalo, jeho protest nič by nebol osožil, lebo proti šíaleným náhľadom vybičovanej presvedčenie, nemožno jednotlivcovi nič podujať. I jeho

by boli spálili.

Onedlho nešťastnice s posledným napätím zvyšujúcich síl pozdvihli hlavu k nebesám, odporúčajúc svoju nevinnú dušu Stvoriteľovi.

Piatu ženu, keďže pretrpela všetky bolesti a trýznenia, pustili na slobodu.

Keď sa zemianka zamiešala medzi bosorky, vzhľadom na jej vznešený rod, spálili ju na hrade bez verejnosti.

Máme záznamy o podobných popravách, ktoré sa diali pred verejnosťou, z rokov 1671, 1675, 1696, 1701, 1719.

Menej sa dočítame o bosorákoch, ale predsa. Tak v zápise z roku 1695, kde sa hovorí, že obesili troch bosorákov v Trenčíne.

V druhej polovici 18. storočia na Slovensku už netrestali bosorky upálením, lebo sa pomýlená mienka o nich zmiernila. Nevideli v nich natoľko nepriateľov mesta a ľudu ako nešťastlivé obeť satanove, ktoré chceli vyslobodiť z jeho moci.

Roku 1757 už šesť rokov ležala chorá vo veľkých bolestiach akási dievka. Bosorka jej porobila. Nešťastné dievča už začalo pochybovať o svojej večnej spáse. Keď to zbadal satan, zjavil sa jej a sľúbil jej prinavrátiť predošlé zdravie, ak mu oddá svoju dušu. Aj by bola privolila, keby ju nebol odstrašil kňaz opisom hrôzy pekelných múk. Dievča sa vyspovedalo, prijímalo a od čerta malo pokoj.

Ľud veril v čertovské relikvie, amulety, ktorými dával satan svojim zvoleným nadprirodzenú moc.

Roku 1596 na smrť odsúdený vinník sa preto nemohol kajať, lebo skrýval u seba takýto pekelný amulet. Zomrel bez najmenšieho znaku oľutovania svojich hriechov, hoci duchovný otec ho na kolenách prosil, aby si uľavil na svojej hriešnej duši spoveďou.

Tak pospolitý ľud ako i vzdelaní jednotlivci verili ešte aj v druhej polovici 18. storočia, že čert sa môže zjaviť v ľudskej podobe, aby sa stýkal s ľuďmi. Verili, že s čertom možno uzavrieť zmluvu, od neho dostať peniaze a amulety.

Roku 1700 sa istý mladík len tak oslobodil od prenasledovania čerta, že zmluvu s ním uzavretú hodil do Váhu a pristúpil k sviatosti pokánia.

Za toto duševné poblúdenie našich predkov sa nemusíme hanbiť a od hanby hlavy skláňať, lebo táto povera bola rozšírená po všetkých krajinách a inde trvala oveľa dlhší čas, než u nás.

Roku 1776 v Anglicku prinútili istého zverolekára na skúšku vo vode, či nie je bosorák a roku 1823 v Holandsku istú starú ženu k podobnej skúške, či nie je bosorka.

V tejto skúške obžalovaného pustili na povrazoch do vody. Ak sa neponoril, bol vinný, lebo podľa všeobecnej mienky voda neprijme nič nečistého. Ak sa ponoril, bol omilostený. Život obžalovaného bol úplne v rukách jeho sudcov.

Povera v bosorky sa rozširovala na Slovensku najmä pomocou kníh. Najchýrejšia takáto kniha bola od Heinricha Krämera, ktorá vyšla v roku 1498 pod názvom: *Malleus maleficarum* – Kladivo bosoriek, ktorým sa totiž majú pobiť. V troch kapitolách sa tu hovorí o podstate čarodejníctva, o bosorkách a o zákonitom zakročení proti nim.

Slováci sa časom dovŕpili, že takáto a podobná kniha je veľkým nepriateľom ľudu, čistej viery a preto roku 1684 napr. magistrát mesta Trenčína za asistencie kňazov na hlavnom námestí spálil množstvo podobných kníh, medzi nimi i takú, ktorá „vyprávala o čertoch, o ich stupňoch, menách, povinnostiach a spôsoboch ako možno privolať hociktorého.“

Aj v roku 1713 u viacerých ľudí našli podobné knihy a zmluvy uzavreté s čertom, ktoré tiež spálili.

Podobne sa to dialo i v Trnave v roku 1723.

Časom sa našli smelí a osvietení muži, ktorí sa verejne postavili proti povere v bosorky a čertov.

Takýmto neohrozeným bojovníkom bol Ulrich Molitor, ktorého kniha vyšla v roku 1498 v Constanzi. Bol hodným druhom talianskeho Penzibioho. Roku 1663 vystúpil proti bosoráctvu Johan Weyer, lekár a kňaz Loos. V roku 1631 vyšiel chýrny spis jezuitu grófa Friedricha von Spee, ktorý dokázal, že obvyklým spôsobom súdenia bosoriek sa i najnevinnejší človek musí dostať na hranicu. Konečne v roku 1691 holandský protestantský teológ Balthazar Becker svojím dielom „*Die bezauberte Welt*“ jasne posvietil do zhubnej tmy povery.

Týmto smelým a učeným mužom sa podarilo aspoň inteligentnú vrstvu ľudstva presvedčiť, že povera v bosorky nemá reálny základ a je výplodom chorobnej fantázie, ktorá si vyžiadala premnoho nevinnej krvi, doniesla mnoho hanby a smútku do dejín ľudstva, nešetiac ani vek, ani povolanie, ani urodzené panie, ani slúžky, ani remeselníkov, úradníkov, umelcov, ani dievčatá alebo staré ženy.

V dnešnom osvietenom čase so sústrasťou čítame zápisky o pálení bosoriek, lebo vidíme v nich nevinné obete ľudského poblúdenia a srdce sa nám naplňuje hlbokým súcitom k ich tragickému osudu.

Drahá hostina na Trenčianskom hrade

Medzi rakúskymi generálmi, ktorí panovali na Trenčianskom hrade od roku 1670 po rok 1782 bol najprefikanejší Strosser.

Keďže mesto mohlo ťažko splniť jeho nesmierne požiadavky, prišiel na „výbornú“ myšlienku, ako si zadovážiť 5000 zlatých na opravu hradu. Na 1. septembra povolal na obed pána starostu a celý magistrát. Pána starostu si posadil sprava a pána notára zľava. Senátori nasledovali za nimi.

Pán starosta Štefan Demian sa veľmi dobre cítil po pravici J. E. pána generála. Tak aj páni senátori. Iba pánu notárovi sa neľúbilo toto obrátenie sa Šavla na Pavla. Bude to vlk v ovčej koži. No, v nemalej miere bol zvedavý, čo sa skrýva pod týmto pohostinstvom. Bude na pozore.

Obed bol bohatý a chutný. I víno bolo výborné. Rozjarenosť ducha sa zvyšovala, vrava sa stávala hlasitejšou. Iba pán notár mlčal.

Keď veselosť bola všeobecná, pán generál vstal a slušne oslovil prítomných vravel toto: „Keďže pravé priateľstvo má žiť v skutkoch, dávam vám príležitosť na takéto dôkaz. Ráčte obetovať 5000 zlatých. Som presvedčený, že s radosťou vyhoviete mojej skromnej žiadosti.“

Obraz sa menil. Teraz pán starosta a páni senátori začali skláňať hlavy, kým pán notár nadobudol úplnú duševnú rovnováhu.

Keď pán generál nedostával nijakú odpoveď, ukázal na vyzdvihnuté padacie mosty, že nejde hádam o žart.

Keď sa pán starosta horko-ťažko prebudil z hlbokého sna, vysnenej veľkej pocty, začal sa vyhovárať, že nemajú toľko peňazí.

„Uznám to,“ odvetil generál a preto povoľujem odchod do mesta vám a pánu notárovi, aby ste zozbierali žiadaných 5000 zlatých medzi obyvateľmi. Páni senátori zatiaľ, pravda, ostanú tu ako rukojemníci.

Bola to pre nich trnistá cesta. Pán starosta sa tackal ako obarený. Kde-tu zakašľal a utieral si čelo. Aká to hanba!

Keďže v mestskej pokladnici bolo sotva 250 zlatých, museli chodiť z domu do domu, aby nazbierali z pôžičiek toľko peňazí. Štyri dni trvala táto žobrácka a žobravá cesta. Nie div, bola to veľká suma, v dnešných peniazoch asi 500 000 korún slovenských (*prepočítané na rok 1942, pozn. red.*)

Keď odovzdali peniaze pánu generálovi, čo najsrdečnejšie im poďakoval, aby potom vypustil z väzenia pánov senátorov.

Vtedy sa zrodilo príslovie farizejského blahoželanania, čo žilo v Trenčíne dlhé roky: Nech ťa pán generál povolá na hostinu!

Johannes coquus

V celom svojom živote zabíjal. No nie ľudí, len kurence, sliepky, kačky, husi, na fašiangy prasiatka, na Veľkú noc jahniatka a kedy čo mu prišlo pod nôž. Mal veľkú autoritu nielen pred týmito okrídlenými a štvornohými, ale i pred dôstojníkmi cisárskej posádky na Trenčianskom hrade. Ký div, každý človek je citlivý na svoje centrum, o ktorom nám tak poučne rozpráva starý Menenius Agrippa.

Akýsi rakúsky generál ho poslal na Trenčiansky hrad. Vari preto, aby zveladil udatnosť hradnej posádky proti rebelantom - Slovákom.

Gazdinky z Trenčína a okolia ho mali rady, lebo dobre platil. Čo len priniesli na rínok, všetko kúpil a zaplatil hotovými.

Po trhu chodil ako dajaký generál v bielom kuchárskom úbore, na hlave s vojenskou čiapkou, ozdobenou dvojhľavým orlom. Dvaja - traja sluhovia ho zavše sprevádzali.

Mal skvelú minulosť.

Nebol vždy Johann, ani Johannes coquus – kuchár Ján ako prichodí v starých spisoch, ale bol Janko.

Narodil sa v Terchovej. Pátri františkáni v Žiline zbadali jeho bystrý rozum, ktorý mu žiaril z očí a prijali ho do kuchyne. O dva roky už varil a piekol samostatne. Zo Žiliny sa dostal do františkánskeho kláštora vo Viedni, kde sa dlhé roky zdokonaľoval vo svojom kuchárskom umení a dosiahol vysoký stupeň. Páter gvardián a spolubratia boli s ním úplne spokojní, ako aj on s nimi. A keby sa bol rád modlieval, zaiste by až do smrti ostal tam. Ale tá modlitba! Nikdy nebol ospanlivý, iba v čase spoločnej modlitby. Nedajbože sa zdržať! Jeho sused, fráter kostolník koľko

ráz mu musel pošepkať: „Es brennt an“ - *prihára*, aby bol zrazu sveži. No o päť minút neskôr ho musel prebúdzť tým istým heslom.

Keď ho aj mimo modlitby začali štipkať priháraním, nahneval sa na celý personál, zavesil kamžu na klínce a odišiel bez slova. Pátri františkáni vo Viedni ten deň nemali teplý obed.

Keďže pravý talent sa nestratí, napochytro sa dostal za kuchára k vojsku do dôstojníckej kuchyne. Jeho sláva rástla zo dňa na deň. I veľkí páni si ho radi vypožičovali na veľké hostiny.

Z Viedne sa v roku 1703 dostal do Trenčína. Potešili sa mu, lebo čo on prichystal, bolo nielen uvarené a upečené, ale malo i farbu a vôňu, že sa o tých pochúťkach snívalo najmä pánu generálovi rakúskej posádky Edmondovi Hurlymu. Johann bol na vrchole svojej slávy.

Ale neočakávane naraz sa všetko zmenilo, keď kuruci obliehali Trenčín. Čoskoro sa ukazoval nedostatok vo všetkom, ktorý sa vystupňoval do biedy. Veru, prišli na myseľ i pánu generálovi Morellimu, nástupcovi Hurlyho časy, keď si mohol vyberať v najlepších jedlách, ktoré Johann vymajstroval.

Tak sa stalo, že ho dal volať, aby mu pripravil niečo dobrého a chutného. Môže to byť nadievaná kačka, huspeninové prasiatko alebo na červeno a chrupkavo upečená hus s ryžou.

„Ráno, pán generál,“ odpovedal dôverčivo Johann.

Keď svitol nasledujúci deň, kuchárske šaty zamenil za civilné, aby nevzbudil v kurucoch podozrenie, keby sa s nimi stretol.

Vošiel do hory Breziny, ktorá sa rozprestierala až po Soblahov, kde chcel ísť, lebo táto dedina nebola vypálená.

Cesta horou bola posiatá pestrými voňavými kvietkami. Horúcosť slnka zmierňoval občerstvujúci chládok vysokých stromov. Všade bolo ticho ako v kostole. Široká cesta, nad ktorou sa skláňali husté stromy sa podobala majestátnemu Božiemu chrámu.

Cez škáry medzi stromami už zarezal vežu soblahovského kostolíka, keď zrazu naňho ktosi zareval: „Stoj!“ a zarezal dvoch kurucov s flintami namierenými naňho.

Zastal.

„Kde ideš, Rakúšan?“ opýtal sa ho starší, nedôverčivo ho premeriavajúci od päty až po hlavu.

„Do Soblahova nakúpiť niečo stravy, lebo v Trenčíne mrieme hladom.“ Neuverili mu to, lebo mal na hlave rakúsku vojenskú čiapku.

„Ty si špehúň!“

Všetky Johannove výhovorky a reči boli márne pre tú vojenskú čiapku, ktorú si zabudol na hlave. Zaraz mu bolo horúco i chladno.

Keď prišli s ním ku kapitánovi Bezeghovi, hlásili, že chytili špehúňa Slováka.

„Slováka?“ skríkol s veľkým roztrpčením a pohoršením.

„Slovák Slováka bude udávať a ničiť? Zastrelte ho!“

Páste, šable, flinty sa zdvíhali do výšky proti Johannovi. Veľké roztrpčenie opanovalo všetkých nad touto zradou.

Johann stál bez slova. zatieňovali sa pred ním neďaleké, jasnou nebeskou žiarou zaliate role a len-len že neklesol. Ale vidiac, že niet preňho milosti tu na zemi, viac sa neospravedlňoval. Tá rakúska čiapka ho dostatočne obžalovala až na smrť. Všetko protirečenie a vysvetľovanie pokladal za zbytočné. Keď zdôraznil, že nikdy nezrádza Slovákov, vysmiali sa mu.

„A tá čiapka?“ dali mu otázku naraz i štyria.

Johann sa cítili vinným bez povedomia hriechu pre svoju neopatrnosť. Vžil sa do nezmeniteľných okolností a pokojne očakával trest, ktorý i tak nemohol odvrátiť.

Tu ktorýsi kuruc zhodil mu z hlavy smrtonosnú čiapku. Ostatní ako na povel začali po nej šliapať, že neostalo z nej iba niekoľko franforcov. Potom ho odvedli na desať krokov a postavili k stromu. Ako splašené dieťa hľadel na tých dvoch, čo flintami namierili naňho. Pušky zarachotili a nešťastný Johann s prestrelenou hlavou a srdcom klesol bez slova na zem. Na hrade ho darmo čakal pán generál.

Stalo sa to 30. júla 1708.

O štyri dni neskôr Slováci – kuruci sa zrazili v krvavom boji s vojskom rakúskeho generála Heistera pri Trenčíne medzi Turnou a Hámrami. Boj netrval dlho, ale bol o to krvavejší. František Rákoczi tu stratil nielen 3000 kurucov, najmä Slovákov, ale i vieru v konečné víťazstvo.

Na pochovanie padlých boli vyslaní chlapi zo susedných dedín, ktorí ich uložili vo veľkých spoločných hrobch, aké vidíme i teraz pri Hámroch a v Mníchovej Lehote.

Medzitým niekoľko hradných vojakov prekutalo horu, kde hľadali rozutekaných kurucov. Tých tam nebolo, ale našli Johanna s prestrelenou hlavou a srdcom. Hlbokou sústrastou ich naplnil smutný nález, lebo všetci ho mali radi. Preto ho nevložíli do spoločného hrobu, ale zanesli do Trenčína, kde ho pochoval Adam Györy, opát - farár pri farskom kostole, kde odpočíva i teraz, ale bližšie miesto jeho večného odpočinku je už neznáme.

Rakúski hradní dôstojníci mu postavili i náhrobný kameň s nápisom: *Hier ruhet Johann, unser lieber Koch*

Kto slúži nepriateľovi, musí znášať ťažké následky svojho zradného činu.

O slovenských zemanoch

Máločo vieme o starých slovenských zemanoch, o ich každodennom živote a i to mále je nežičlivé. Naše vedomosti o nich sa takmer vyčerpávajú v ich povestných zábavách, ktoré vraj nemali konca-kraja. Všeobecná mienka ich predstavuje ako duševne prázdnych, naničhodných ľudí, ktorí bezstarostne žili a o zajtrajšok sa nestarali. A keď sa pozreli za svojimi poddanými, išli na nich s palicou. Nezabolela ich duša vraj ani vtedy, keď prácou vysilení, hladom umorení a žiaľom zlomení padali v bezvedomí.

Po archívoch sme našli veľa zaujímavého materiálu, z ktorého zložíme mozaiku z minulosti slovenských zemanov, keď sa po najpoprednejších kúriách ozývala lahodná slovenská reč a šíril sa melodický slovenský spev.

Iste i medzi našimi zemanmi sa našli naničhodní ľudia, ako pri pšenici pleva, ale tento hriešny zjav nemôžeme učiniť všeobecným. Neboli oni duchaprázdni, leniví, vierolomní, neľudskí a duševne mŕtvi ľudia.

Nemusíme sa za nich hanbiť.

Naši zemanovia nielen hovorili po slovensky, ale aj cítili, čo dokazujú ich dôverné a súkromné listy, ktoré zaiste písali rečou im najmilšou.

Adresy boli dlhé a vycifrované. Napr. Jozef Vábelb, farár v Pruskom r. 1731 píše Kataríne Borčickej: „Veľkomožnej panej, pani Borčickej Kataríne, jeho veľkomožnosti Pána Horecky lštvána Pani Manželce z úprimnej úctivosti do Bohuslavíc.“

Oslovenie v liste bolo prívetivé: Zaujímavé je, že kým muž oslovoval svoju ženu „Ty“ ona svojho muža „Vy.“

Napr. Borčický Andráš 11. marca r. 1700 takto začínal svoj list: „Zdravia dobrého Ti prajem, moja Dievka...“ a končí: „Tvoj úprimný manžel až do smrti, Borčický Andráš.“

Ona mu o týždeň odpovedá: „Zdravia dobrého Vám vinšujem od Pána Boha, môj milý Pán...“ a končí: „Dátum pri svieci cez okuliare, Bolešov. Vaša vždy úprimná manželka až do smrti, Ordódy Therezia.“

Zaujímavé je, že rodené Maďarky, vydaté za slovenských zemanov, sa poslovenčili.

Hidvéghy Anna, žena Ferdinanda Nágdyho, slovensky píše vdove Jána Borčického, rodenej Juliannna Bathányiovej. Anna Endrödy, vdova o nebohom Karolovi Kardoššovi, slovensky píše svoj testament v Ze-

mianskych Kočovciach.

Naši zemanovia slovensky písali aj úradné spisy.

Tak slúžnodvorský Nagdy Adam a Príleský Andráš r. 1721 na známost dávajú slávnej stolici trencianskej ako sa rozhodli v istom predaji.

Mária Kardoššová, žena pána Bognáč Jánoša, r. 1758 sa takto podpisuje na úradnej slovenskej listine: Kardošš Mária.

Keď Ferdiš Nagdy, švager spravodlivý písal svojej vysokourodzenej panej švagrinej, zalichotil jej takýmto oslovením: „Veľkomožná švagrinka.“ Na konci listu s pánom zaťom Kvaššaym dáva ruky bozkávať a zakončuje: „Ja tiež sa rekomendujem do Vašej grácie i švagrinej Ferkovéj, aj ich frajlinky.“

Deti, i dospelé a samostatné, vždy s najväčšou úctou a láskou oslovovali svojich rodičov.

Anton a Jani Kvaššay de Kvašó, samostatní zemanovia takto píšu matke: „Mamušenka naša drahá...“ a končia: „Všecko dobré srdečne Vám vinšujeme a sa i ďalej do skúsenej rodičovskej grácie ponížene rekomendujeme, ruky bozkávame a do smrti zostávame najposlušnejšie deti Anton a Jani Kvaššay de Kvašó. V Kvašove 14. februára r. 1837.

Deti, ani dospelé a samostatné nikdy netykali svojim rodičom, ale vykali. Rodičom tykať nie je slovenské.

Titul slovenského zemana i zemianky bol: Vaša Milosť.

Bratia sa oslovovali Janičkom, Jankom, Štefanom, Jožkom.

Keď sa slovenskí zemanovia podpisovali, udávali celé svoje meno: Kvaššay Andráš, Nozdrovický István, Barošš Ferenc. Krstné mená používali väčšmi v maďarskej forme, lebo Ďuro, Jano, Mišo bolo pre poddaných. Bol to zvyk na rozlišovanie rodu a zamestnania

Mnohí katolíci začínali svoj list najkrajším pozdravom: Pochválen buď Pán Ježiš, čo svedčí o ich pobožnom duchu.

O čom písali?

O všetkom, čo sa okolo nich dialo, čo ich zaujímalo, čím sa zamestnávali a čo robili cez celý svoj život. Tieto listy sú spoľahlivým prameňom o ich živote, ktorý bol pretkaný radosťami, bolesťami, ako aj náš.

Najmilšia téma mužov je hospodárstvo a čo s ním súvisí: jar, žatva, zima, čo a kedy sadiť, siať, kosiť, ako sa postarať o dobré krmivo, odkiaľ kupovať ovce, aby občerstvili svoje čriedy, ako pestovať včely, chrániť stromčeky atď. Opatrnosť, sporivosť vianie z každého ich riadku.

Anton Kvaššay píše svojej žene do Kvašova z Terchovej, kde mal hospodárstvo, čo má robiť: „Ponevác doma som nemal toľko času, aby som ti dal direktívy, čo sa má do môjho príchodu robiť, tak včulkom ťa prosím, aby si mala všemožnú bedlivosť na všetky veci. Nadovšetko sa usiluj,

aby sa tento týždeň nielen posadili zemiaky, ale všetko sa zasialo. Koľko, kde a kedy sa vyseje, koľko sa zemiakov a kde vysadí, to mi akurátne popíš.“ Potom ju poučuje ako má močiť jačmeň, aby čím skôr vyšiel. Musí ho však hustejšie rozsievať.

Starí slovenskí zemanovia boli opatrní gazdovia. Ďatelinu miešali so senom, čo delili po 10 funtov na porcie, ktoré zviazali, spočítali a zapísali do hospodárskej knihy. Každý deň dávali po jednej, po dvoch porciách koňom a volom, zakiaľ bola práca.

Sluhovia nesmeli postávať. Keď nebolo inej práce, v jeseni išli na lístie, ktoré uložili nad maštaľou, aby bolo čo stlať cez leto. Opravovali plot okolo záhrady.

Čo museli kupovať, s tým veľmi sporili. Tak napr. so soľou, lebo ju dovážali až z Komárna. Štefan Kvaššay v Žiline kúpil 100 funtov soli a píše svojej žene: „Preboha, gazduj s tou soľou a na slobode ju nenechávaj!“

Čo všetko pestovali na roliach?

Raž, jačmeň, pšenicu, ovos, viku, konopné semeno, proso, riadne žito, semenec, chmeľ, hrach, šošovicu, kapustu, zemiaky a repu. Pre krmino ďatelinu, seno, viku s jačmeňom.

Žambokréthy Andráš v Žabokrekoch r. 1723 toto zbožie mal v škrychách: 78 meríc raži, 109 meríc jačmeňa, 85 meríc ovsa, 3 merice šošovice a 5 meríc hrachu. Na varenie piva 15 vriec chmeľu. Kapusty mal 6 sudov, ktorú nejedol bez mäsa. Každoročne kímil a zabíjal 15 – 20 bravov pre potrebu svojho domu.

Slovenskí zemanovia bez plnej komory, pivnice a maštale s ovisnutou hlavou by boli chodili – od hanby. Plné škrychy, nabité povale, stodoly, čím väčšie a krajšie čriedy oviec, rad dobrých kráv, množstvo mladých koní, záprahy ťažkých volov im dodali autoritu pred čelad'ou i pred zemanmi. Niekoľko kôz tiež nemohlo chýbať zo vzorného gazdovstva, tak isto ani somár.

Ako zaobchádzali so sluhami a poddanými?

Boli k nim prísni, ale spravodliví, slušne starajúci sa o nich. Anton Kvaššay z Kvašova išiel do Nitry pre ovce. Aj tam kúpil sto kusov. Odtiaľ píše svojej žene, aby 8. júna (1839) vystrojila paholka Imra za ním. Píše jej: „Daj mu na cestu veľký pagáč, kus syra alebo slaniny a jeden zlatý.“ Potom opisuje cestu, kade má ísť: Do Motešíc, na Bobot, cez Dežerice na Bánovce, odtiaľ do Rybian, kde nech sa staví na fare u veľkomožného pána abasa – farára a dostane tam dobrý obed. Odtiaľ cez Topoľčany

uhádne do Nitry. Za dva dni môže byť tam.

V inom liste poučuje svoju ženu, ako má sluha Samuhel čistiť malé stromčeky od húseníc a mravcov. „Každý stromček najprv nech omaže blatom a potom olíči vápnom. A to nech mi nezamešká, lebo jestli štiepky skrz húsenice alebo mravcov budú obožrané, nech sa ma potom chráni.“

Imrich Kvaššay karhá a poučuje Jej Milosť Júliu Horovskú, vdovu po Baroššovi, aká má byť k svojim sluhom a poddaným: „Nesmie im krivdiť a polovinu dávať namiesto čistého zrna. Paholok, ktorý svoju službu verne koná, nemôže sa vyplácať smeťami.“

Na svoju česť boli veľmi citliví.

Vyššie spomenutý Imrich Kvaššay cez šesť rokov dozeral na majetok Júlie Horovskej, bývajúcej v Považskej Bystrici, kým majetok mala v Klobušiciach. Dozeral naň „zadarmo s veľký ustávaním“ – ako to sám píše. A ako sa mu odmenila? Na siedmy rok poslala k nemu paholka s oteľnou kravou, aby ju dojili, dokiaľ nenazbierajú od nej dve holby masla.

Imrich Kvaššay sa nesmierne nahneval za túto ponižujúcu odmenu. Kravu zaraz poslať naspäť a odpísal pani veľkomožnej: „Na dve holby masla utisnutý nie som, ani na nijakú vec Vašej Milosti.“

Bola to verejná hanba pred celou dedinou a cítil sa byť veľmi pohane-ným potupnou odmenou. Medziiným píše jej ďalej: „Srdcovú bolesť mám za takú potupu, hanbu a poníženie v celej dedine. Prinútený som rezignovať. Včul s hanbou musím očúvať, čo svet a ľudia mluvia. O opatrnosti Vašej Milosti nežiadam viac vedeti, videti, a slyšeti. Poníženy služebník Kvaššay Imre!“

O čom si píšu naše zemianky?

Dozvieme sa z ich listov najviac o radostných a smutných prípadoch v ich rodine a rozličných zaujímavých drobnostiach. Mali na to viac času a viac sa toho i dozvedeli, ako ich muži. Dlhej chvíle síce nemali, lebo keď boli s domácou prácou hotové, priadli alebo šili.

Pri týchto robotách mali dosť času i na drobné chýry, ktoré potom opisovali svojim priateľkám v dlhých listoch. Väčšmi sa však ozýva nich starosť o domácnosť a deti.

Terézia Kubinyi dáva radu svojej priateľke, odkiaľ si má zadovážiť nemeckú „frajlinku“ k deťom. Keby nenašla, prepustí jej svoju, ktorá ich bude učiť aj na gitare. „Za to ti stojím, že dievčence sa od nej naučia mnohému.“

Inú svoju dobrú známu vystríha pred zlými a utŕhačnými jazykmi. Teraz je svet vraj veľmi klebetný. O každého sa stará, ale nikomu nič nedá.

Pozrime sa do kúrie niektorého starého slovenského zemana.

Gašpar Barošš patril medzi popredných slovenských zemanov. Ich zemianstvo pochádza z roku 1578. Dostal ho Peter Barošš, učiteľ v Trenčíne. Keďže mal len dcéry, cisár Rudolf II. rozšíril zemianstvo aj na jeho brata Jakuba, ktorý mal štyroch synov a jednu dcéru.

V erbe Baroššov je zelená halúzka, rozkvitajúca napravo červenými, naľavo bielymi ružami. V prostriedku je ľalia. Dňa 6. októbra r. 1579 vyhlásili ich zemianstvo na stoličnej kongregácii v Trenčíne.

Po smrti Gašpara Barošša († 1743) sa dozvieme aký pán a gazda bol on v živote. Rozpráva nám o ňom jeho slovensky písaný testament a „Seznam povrchných vecí, které pozustaly“ po ňom.

Bol vzorným gazdom.

Zo spomenutého zoznamu sa dozvieme, že ostali po ňom: vozy, pluhy, brány, reťaze, sekery, motyky, rýle, korby, železné koly a iné hospodárske veci.

Po izbách nájdeme stoličky obtiahnuté zeleným alebo inofarebným súknom. Vidíme tam skrine, stoly, zrkadlá, na stenách obrazy v drevenom alebo mosadznom ráme a na ňom filigránsku robotu, do ktorej sú zasadené drahokamy.

Kuchynský príbor bol dvojaký: nože, vidličky, lyžice na každodennú potrebu, ktorých sa nevie počet a príbor strieborný, ktorý sa upotreboval pri hostinách. Pozlátené soľničky, rozličné strieborné škatule, navrchu so zapasovanými kamienkami tiež nemohli chýbať.

V kuchyni vidíme mosadzné mažiare, kotly, medené cedáky, sitá, misky, ráfované tanierne, ozubené kuchynské nože a iné potrebné náradie.

V komore: malý kotlík na vodku, veľké koryto na presušanie múky, škrychy pre zbožie, nože na drobenie kapusty do sudov, ščety a počiesky na česanie konôp, kapustné sudy, sudy na zaparovanie v pálenici, plechovne na zváranie šiat. Riečice na cúdenie zbožia. Železné vidlice potrebné pri zväzaní podávať snopy na voz. Plachty po piatich rífoch zdíža pre čas umývania zbožia, potrebné do mlyna. Tiež tohoročná úroda zbožia, ktorú Pán Boh hojne požehnal.

V maštaliach vidím štyri páry pekných koní, desať kráv, čriedu oviec, štyri jalovice, osmoro teliec, štyri kozy, štyri ošípané a jedného somára.

Pod šopou nájdeme tri koče: poštový, polkrytý a krytý.

Niečo o ženských šatách a ozdobách.

Postačí zoznam určený Márii, sestre zosnulého Gašpara Barošša. Tento zoznam obsahuje: partu so siedmimi boglármi, osem riadkov perál drobných a jeden strieborný pás. Sukne červené, hodvábné s červeným

aksamietovým živôtikom so striebornými karikami. Dva živôtiky šelem-postové so striebornými čipôčkami. Item (tiež) zlatý prsteň a striebornú retiazku, barchanovú sukňu. Item živôtik so strešičkami kamotovými. Jeden čepiec so zlatou sieťou. Dva rukávce pažalátové a jednu fertyšku. Tri iné fertyšky. Z domáceho bieleného plátna tri nové a dve staré plachty, z hrubšieho nebieleného plátna jeden sovček na spodnú duchnu a jeden plátenný, tiež na duchnu. Päť plátenných uterákov z domáceho plátna. Item dve fertyšky z bieleho plátna domáceho. Item plátno na päť veľkých obrusov, jeden hotový domáci obrus. Item na päť servítkov a dvadsať rífov domácej činuvaty. Item na plachty jedno šitie. Item jeden spodný sovček a desať rífov činuvaty. Hodvábne ručníčky atď.

A čo o slovenských zemiankach?

K striebornému náčiniu prestreli konopné plachty, vyrobené doma pod ich dozorom a za ich spolupráce. Aj najprednejšie zemianky priadli a veľkomožné panie si opásali konopnú zásteru. Na spodnú duchnu navliekli sovky z domáceho plátna.

Všetko domáce! Slovenský ráz bol ozdobený zlatom a striebrom. A keď Jej Milosť veľkomožná pani zemianka išla v nedeľu do kostola, mala partu so siedmimi boglármi a na krku osem radov perál. Sukňu hodvábnu s aksamietovým živôtikom so striebornými karikami, na drieku strieborný pás. Čižmičky červené, žlté alebo čierne z karmažínu. Na prstoch zlaté prstene, v ruke modlitebnú knižku so striebornou zápinkou, na ústach úsmev, v očiach jasnosť, v duši bohabojnosť a v srdci úprimnosť.

Zemianska licitácia r. 1820

Po nebohej Františke Borčickej v Bolešove pri Trenčíne ostalo rozličné imanie, ktoré 1. júla roku 1820 bolo predané v licitácii.

Všetky nehnuteľnosti popísal Jozef Bielik, jej príbuzný a ostrihomský kanonik a pomocou odborníkov ustálili približnú cenu jednotlivých predmetov. Iba zemaniam a zemiankam sa mohli zúčastniť na licitácii, lebo nešlo natoľko o obchod ako väčšmi o slušné rozdelenie pozostalosti medzi záujemcami. Čistý výťažok mal ísť na dobročinnosť.

Na ustálený deň sa široký dvor starej kúrie v Bolešove naplnil poprednými zemanami, väčšmi ich ženami.

Licitáciu viedol sám opát - kanonik Jozef Bielik. Keďže máme o licitácii slovenskú zápisnicu, v ktorej sú zaznačené výkričné i vylicitované ceny, presne môžeme ustáliť, čo sa ľúbilo našim zemiankam, o čo zaujímali pred 122 rokmi, po čom túžili, čo potrebovali. Zároveň nahliadneme do ich bytov ako boli zariadené.

Zlaté prstene sa minuli len o 30 grajciarov drahšie ako bola výkričná cena. O zbierku starých peňazí sa nik nezaujímal. Väčšmi sa im ľúbila krásna mramorová skrinka s priečinkami. Výkričná cena bola jedna zlatka a vylicitovala sa na 4 zlatých 30 grajciarov. Štyri vykladané stolíky s mnohými intarzovanými priečinkami sa predali za 28 zlatých. Raz tak draho ako určili ich cenu. Tak sa odpredala i nová kanapa s 8 stoličkami, farbistou látkou obtiahnutými. Dali za ne 38 zl.

Veľký strieborný kalamár v prostriedku so striebornou soškou sv. Jána apoštola a evanjelistu vylicitovali za 33 zl. Výkričná cena bola 20 zl.

Krásnu malú skrinku so šijacími vecami chceli mať všetky. Táto chtivosť pekne charakterizuje pracovitosť a oddanosť k domácomu životu našich zemianok. Výkričná cena bola 30 grajciarov a minula sa za 11-násobnú sumu, za 3 zl. 30 grajciarov. Strieborný náprstok s kostenou škatuľou sa predal za trojnásobnú výkričnú cenu, za 1 zl. 30 grajciarov. Zosnulá mala dva kolovraty. Minuli sa po zlatke. Za raz toľko ako výkričná cena. Tiež dôležitý dokument domácnosti starých slovenských zemianok.

Draho sa predali veľké vybielené konopné obrusy na stôl do jedálne. Každý bol pre 12 osôb. Bolo ich sedem a minuli sa za 80 zl. Výkričná cena bola 50 zl. Každá žena dobre vedela aká je to práca, kým napradie čo len na jeden.

Za 37 konopných servítkov sa utržilo 29 zl. Natoľko ich vylicitovali z 18 zl. Mnoho peňazí sa dostalo za konopné bielené plachty na posteľ, za

periny a podhlavnice. Je to starý slovenský zvyk, ktorý po dedinách verne zachovávajú i teraz, že posteľ stelú navysoko, až k povale.

Máme o tomto zvyku starší záznam. Tak z roku 1662, kde sa dočítame o posteli s podnebním, na ktorej bolo ustlaných šesť perín a desať podhlavníc. Na posteli nebohej Borčickej bolo 15 perín a 12 podhlavníc. Posteľ bola z tvrdého dreva. Všetko sa predalo pod jednou položkou z 65 zl. Matrac z jedného kusa za 13 zl. zvlášť.

Rýchlo sa rozobralo jedálne zariadenie: Strieborné lyžice, nože, porcelánové taniere, cínové misky, kávové nádoby a rozličné súpravy.

O vrchné šaty nebohej sa javil menší záujem. Iba hodvábné plášte a živôtky mali rýchly odbyt. V živôtkoch bol veľký výber. Boli karmazínové so zlatými strapcami, biele so strieborným okrajom, červené so striebornými gombičkami.

Drahocenné perlové party tiež rýchlo dostali nové majiteľky, podobne pozlátené strieborné a drahokamom ozdobené pásy.

Za 10 bielych a 12 červených čepcov sa sotva dostala výkričná cena. Podobne málo za obrazy a záclony. Za rozličné farebné stuhy, ktorých výkričná cena bol 1 zl. utržili 3.zl a 30 grajciarov.

Drahé a veľmi cenné mohli byť staré stojace hodiny pod sklom, lebo z 20 zl. ich vylicitovali na 50 zl.

Nakoniec musíme poukázať na pobožného ducha slovenských zemianok. Keď prišiel rad na kľačadlo, ktorého výkričná cena bola 4 zl. nastalo nadhadzovanie, takže sa vylicitovali na 13 zl.

Modlitebné knižky, ktorých bolo 13, sa predali po jednom kúsku za trojnásobnú výkričnú cenu.

Strieborný kríž nad kľačadlom za 10 zl. a 3 grajciare.

Za pozlátenú striebornú sväteničku, nad ktorou anjel rozprestieral strieborné krídla, žiadali 3 zl. vylicitovali ju na 18 zl. Všetky ju chceli mať, aby ňou ozdobili svoju spáľňu.

V katolíckych rodinách bol chváľitebný zvyk, že sa všetci členovia rodiny pred nočným odpočinkom prežehnali svätenou vodou. Podobne ráno, než by boli vyšli z izby.

Krížik so zlatou retiazkou vylicitovali z 1 zl. na 3 zl. 12 grajciarov.

Ešte sa mnoho iných predmetov predalo z bohatého zariadenia. Uviedli sme len niektoré, ktoré nám výslovne hovoria o patriarchálnych rodinných vlastnostiach a konzervatívnych zvykoch starých slovenských rodín.

Naša pochvala patrí najmä slovenským ženám, ktoré žili v bázni Božej, tichosti a usilovnej práci. Žili svojej rodine, kde sa najlepšie cítili, lebo v ich kozuboch bolo teplo.

O Slovákoch – kurucoch

Každý národ, ktorý žil, alebo žije, má minulosť, má dejiny. Tak máme aj my, Slováci. A nemusíme sa za ne hanbiť. Sú pretkané statočnosťou v boji o skyvu chleba, láskou k rodnej hrude, hrdosťou na svoj rod, bohabojnosťou k nebesám a udatnosťou v krvavých bojoch.

Málokto vie, že napríklad kurucké vojny, ktoré Maďari pokladajú za vrchol svojej slávy, vo veľkej miere boli kropené slovenskou krvou. Naši otcovia v nich bojovali statočne a bili sa ako levy. Máme na to prvotriedne dôkazy.

Gr. Mikuláš Bercsényi (Berčéni,) najvernejší vojvodca Fr. Rákocziho II., 17. sept. 1708 píše svojmu pánovi o skvelom víťazstve kurucov. Keď sa vrah Esterházyho labanci (Rakúšania) približovali a my pustili sme na nich ohnivú salvu, ani si toho nevšimli. Ale keď zaznel náš rozkaz: „Na šable!“, naši sa tak vrhli na nepriateľa, že všetkých pobili.

Nech je velebené meno Pánovo!

Akého národa synovia boli tí kuruci, ktorých komandovali „Na šable!“
Hrdo vyznávame: Slováci!

Mnohé a najslávnejšie víťazstvo sú viazané s menom brigádnika Očkayho, pochádzajúceho z Očkova pri Novom Meste nad Váhom, ktorého vojsko pozostávalo takmer výlučne zo Slovákov. Ako neohrozených hrdinov treba spomenúť Kyselä, Končeka, vranu, Nozdrovického, Nováka, Novotu, Lipovického a iných. Dobytie spišského hradu sa výslovne pripisuje Slovákov Matúšovi z Trenčína (Dr. Eugen Haller, maďarský historik v rozhlasovej prednáške 1. júla 1932.)

Aj iný prvotriedny dôkaz máme o udatnosti a neohrozenosti Slovákov - kurucov.

Spomenutý František Rákoczi po bitke pri Trenčíne (3. 8. 1708) kde stratil do 3000 vojakov a nádej na konečné víťazstvo, 21. augusta t. r. písal list gr. Berčénimu. Vo svojom ťažkom duševnom položení jedinú útechu nachodil v slovenskom vojsku, čo zdôraznil vetou: Najväčšia moja nádej je slovenské impérium – slovenské velenie – slovenské vojsko. (AR. IV., str. 303.)

Je to najvyššie uznanie od panovníka Františka Rákocziho Slovákom – kurucom.

Slovenský ľud nám vypráva mnoho zaujímavého o udatnosti kurucov z našej krvi, medzi ktorými vynikol najmä generál Ondrej, ktorý je vzorom vernosti k slovenskému rodu.

Peter Kremnický

Nádherná socha najsvätejšej Trojice ozdobuje stred mesta v Trenčíne. Postavil ju župan gr. Mikuláš Illésházy r. 1712a obdaril fundáciou, aby 12 chudobných žiakov jezuitského gymnázia tam spievalo na úctu Panny Márie „každú sobotu, pred mariánskymi výročitými sviatkami na povzbudenie ľudu k väčšej pobožnosti“ – ako to čítame v zakladajúcej listine.

Na Štedrý večer r. 1717 ti dvanásť žiakov spievalo loretánske litánie. Na mestskej veži odbilo štyri hodiny, keď na ich perách zaznela radostná pieseň “Narodil sa Kristus Pán, veselme sa...”

Čistý hlas anjelského zboru sa roznášal na vlnách povievajúceho vetrika od dolnej brány k hornej, k hradu a odtiaľ pred trón nebeský.

Ľud sa zastavoval. Chlapi sňali klobúk, baranicu, čiapku, ženy a deti zopáli ruky a spievali so žiakmi. Ich hlas sa ľubozvučne miešal so sopránom malých spevákov, aby sa na snehobielych perutiach vianočnej nálady vkradol do srdc bohobojných Trenčanov.

Zbor neskončil prvú slohu, keď sa k nim pridal, väčšmi bojzливо prikradol asi 12-ročný chlapček, aby aj on spieval s nimi.

Ale chudáčik, ako to len vyzeral?

Šaty z neho viseli v kusoch. Vyziabnutú tvár mal až modrú, dlhý vlnený šál, ktorý mu nahradil zimník, mal omotaný okolo krku. Z veľkých topánok, iste nevlastných bratov, vykúkal kúsok handry. Lýtka mal ovnuté omotávkami a obviazané motúzom. Nad kolienkami sa mu červneli nohavičky. Čudná bola ich červeň, lebo kde-tu prechádzala do žltých, čiernych a špinavobielych škvŕn. Bohvie z ktorej povaly pochádzali. Kabátik mal stiahnutý povrazom. Cez dieru na vrchole čiapky sa ježil chumáč špinavých vlasov, ktoré akoby skúmali kedy príde jar.

Čo sa týka jeho nocľahu, zaiste nemával na ružiach ustlané. V zime sa uťahoval po teplých maštaliach. Keď sa dostal do teplej kuchyne, nebol by čaroval ani s hradným veľkomožným pánom.

Krivdili by sme nášmu Petríkovi, keby sme opisovali len jeho zovňajšok.

Z bystrých očí mu žiarila dobrá, neskazená duša prezrádzajúca vtipný rozum, kus nevybrúseného slovenského drahokamu. Črty okrúhlejšej tváre mal príjemné.

Keď sa ostýchavo prikradol k spevokolu, nasledujúcu slohu začal aj on spievať.

Petríkov soprán vyrážal zo spevu melodickou plnosťou, živou sviežos-

ťou a čistou ľubozvučnosťou. Okoloidúci postáli zadivene a prekvapene. Akoby bol betlehetský anjel zostúpil, aby spieval aj v Trenčíne: Sláva Bohu na výsosti, pokoj ľuďom dobrej vôle..

A keď zbor druhou slohou skončil pobožnosť, Petrík spieval ďalej tretiu, štvrtú. Vedel ich viac. Naučila ho ich nebohá matička, aj mnohé iné vianočné piesne.

Vietor utíchol a ľudia hovorili tíško, aby ho nevyrušovali. A jeho sólo znelo krásne, jasne, zo srdca, akoby prichodilo z betlehetských nív. Všetci poslucháči boli očarení pôvabným hlasom.

Medzi nimi bola aj Zofia Bezáková, vdova po bohatom sedlárovi s 8-ročnou dcérkou, svojou pýchou a radosťou.

Keď Bezáková počula krásny spev a zbadala otrhaného mladého umelca, srdce sa jej ľútostivo pohlo a vzala Petríka so sebou domov. Kde by sa túlal cez túto svätú noc a v kuchyni je dosť miesta, prebehol jej myslou.

Petrík prekvapene pozdvihol hlavu a oči sa mu naširoko roztvorili akoby nerozumel volajúcim slovám. Keďže mu hlas neprišiel na pery, pobožkal jej ruku.

Ochotne išiel s ňou.

Ľudia, čo poznali obetavú srdečnosť Bezákovej, dobroprajne pozerali za nimi.

Keď prišli domov, slúžka Zuzka sa zadivene pozrela na malého otrhaného hosťa, ba akoby bola čosi zahundrala.

Ale keď ho umyla a obliekla do čistých šiat, keď ho učesala, zmizol jej hnev, i tak väčšmi strojený, než precítený. Z jeho biednej tváričky na ňu prosebne žiarili dve tmavé oči prezrádzajúce zriedkavú múdrosť. Kto by sa mohol naňho hnevať, že je chudobný. Najmä dnes, keď celé kresťanstvo slávi sviatok lásky.

Pri večeri už sedeli spolu. A keď zaznel farský zvon, aby zvučným hlasom pozval ľudí na modlitbu, pomodlili sa aj oni Anjel Pána.

Keďže sa už nehnevala, začala si spievať vianočnú pieseň:

*Narodil sa Spasiteľ, Spasiteľ,
v meste Betleheme....*

Pieseň zaraz zachytil Petrík a spieval s ňou. A spieval z celej svojej detskej duše, posilnený teplou večerou a preniknutý nekonečnou vďačnosťou.

Len čo počula Klárka, to bolo krstné meno dcéry pani Bezákovej, zaraz odložila bábiky a zadivene ostala sedieť, tak sa jej zaľúbil krásny spev. Potom vyskočila a utekala za spevom. O chvíľočku prišla naspäť s malým spevákom, ktorého ťahala za sebou. Drahé hračky mu núkala,

natískala, len aby spieval.

A Petrík spieval krásne slovenské koledy. Vyše hodiny spieval a nič neopakoval. V očiach sa mu stonásobne odrážali žiariace sviečky a líčka mu zafarbil jemný rumeň nadzemskej radosti.

Keď začal pokašľovať, domáca pani si ho pritísila k sebe so slovami: „U nás ostaneš.“

Petríkovi zasvietili oči nebeským nadšením. Taký radostný vianočný večierok nemal doteraz ešte nikdy. Radovala sa mu iba pod osvietenými oknami, kde sa zastavoval.

I pani Bezáková pocítila predtým neskúsený duševný pokoj, ktorý sa rodí zo skutkov milosrdenstva.

Po sviatkoch pani Bezáková išla na mestský dom, aby oznámila magistrátu, že Petríka prijala k sebe a bude sa oň starať. Zároveň sa vypytavala na jeho rodičov. Vypátrali toto:

Jeho otec sa menoval Štefan Kremeň a pochádzal z Kremnice. Prišiel do Trenčína r. 1706 s vojskom generála Morelliho, ktorý ho ponemčil na Kremnitzera. Keď sa však v Štefanovi Kremeňovi prebudila slovenská krv, prešiel k Slovákom -kurucom, aby bojoval proti hradným Rakúšanom. Tým si však zapečatil svoj osud a zapríčinil predčasnú smrť.

Prezradil ho jeho krásny hlas, keď kurucom v Biskupiciach pri Trenčíne spieval slovenské vojenské piesne. Rakúski špehúni ho spoznali po hlase, lebo predtým sa neraz i na hrade rozliehal jeho nádherný tenor. Nahnevaný generál vydal rozkaz, aby ho zlapali za každú cenu. Aj tak učinili. Generálov ortiel znel na smrť zastrelením.

Štefan Kremeň stál pri stene a pred ním vojaci s nabitými flintami. Klakol si a zaspieval túto mariánsku pieseň:

*Ó Mária, pozri na mňa,
Hľa, ja nemám žiadneho
K svej ochrane okrem Teba
Po Bohu tak verného ...*

Hlas sa mu trocha chvel, ale sotva badateľne, iba natoľko, ako keď lahodný vetrík poveje tichým jazerom a poseje ho drobnými vlnkami. Voda však stojí nehybne. Tak skalopevne stál aj on.

Keď skončil spev, zarachotilo päť pušiek a o jedného slovenského strážmajstra bolo v Trenčíne menej, ale o jedného statočného bojovníka v nebesách viacej.

O jeho žene a či matke Petríkovej vypátrali iba toľko, že prišla za mužom do Trenčína i so synom, ktorý mal vtedy iba jeden rok. Umrela vo

veľkej biede pred štyrmi rokmi.

Osemročný Petrík ostal bez rodičov a bez všetkej pomoci. Od tých čias sa potuloval po meste a po susedných dedinách. Živil sa milodarmi dobrosrdečných ľudí. Pomenovali ho Kremnickým, poslovenčiac meno jeho nebohého otca Kremnitzera.

Boli to časy povojnové, žalostné, plné bóľu a plaču. Nie div, že Petrík rástol úplne ponechaný na svoj osud ako osamote stojaca vrba pri potoku. Každý mal dosť svojich starostí. Až sa ho konečne ujala pani Bezáková.

Po Novom roku ho dala do ľudovej školy, po štyroch rokoch do gymnázia k jezuitom, ktorí si ho veľmi obľúbili, lebo sa ľahko učil a bol vzorom poslušnosti a pobožnosti. Zaraz ho prijali i do Mariánskej kongregácie založenej r. 1657.

Učili ho aj spievať a hrať na husliach a organe. Rýchlym krokom pokračoval, takže o dva roky už organoval na študentských omšiach. A keď na ofertorium zaspieval sólo, veriacim aj dych zastal od duševného pôžitku.

Po skončení gymnázia ho poslala Bezáková do Viedne, aby sa zdokonalil v hudbe, najmä na organe a vo speve. Vtedy mal 22 rokov. Bol tam štyri roky, aby sa stal veľkým umelcom a krásnym mládencom.

Po skončení štúdií ho trenčianski jezuiti zaraz prijali za organistu v kostole, profesora hudby a spevu na gymnáziu.

Pani Bezáková ho privítala s nekonečnou radosťou.

A čo Kláríka?

Vyrástla z nej na tento čas 22-ročná prekrásna panna. Podobala sa rozkvitajúcej ľalii, bohato ozdobenej čnosťami duševnej belosti. Keď zazrela Petríka, zachvátila ju sladká omámenosť, takže si musela sadnúť. Petrík ju prívetivo privítal. Kláríka sa milo usmiala, aby vycítil z toho úsmevu, že jemu rastie a kvitne.

Pani Bezáková sa dobroprajne pozerala na toto prirodzené zachvenie dvoch mladých srdíc.

Čo mohlo nasledovať?

Na Vianoce pod ligotavým stromčekom mali zásnuby, na ktoré povolali i rektora jezuitov. Pani Bezáková im s veľkou radosťou dala požehnanie i v mene svojho nebohého muža a Petríkových rodičov.

Petrík a Kláríka stáli vedľa seba. Radosť bolo na nich pozrieť, na rozprávkovú princeznú a na zdatného rytiera jej nevinného srdca.

Ako tak stáli ruka v ruke, ozval sa hlboký hlas zvona. Pomodlili sa Anjel Pána a zaspievali pobožným duchom a blaženým srdcom ako pred 14 rokmi:

Narodil sa Kristus Pán, radujme sa...
Na fašiangy mali svadbu.

Peter Kremnický v záznamoch trenčianskych jezuitov opätovne prichodí ako „clarus regenschori – slávny dirigent hudby a spevu.“

Pravý slovenský talent sa nestratí a v nijakých okolnostiach života, keď si čnostným životom zaslúži milosť Božiu.

Vybrané ukážky sú z knihy Povedí z tisícročia, ktorú vydala kníhtlačiareň Andreja v Bratislave v roku 1943.

ALEXANDER A ALEXANDRA

Historický baladický román
o nenaplnenej láske z čias
napoleonských vojen a udalostí,
keď Trenčín navštívil ruský cár
Alexander I. v r. 1805

úryvok

Zoči-voči

Augustissimus Imperator Russorum Alexander I. po raňajkách vyslovil želanie, že by si rád pozrieť mesto a jeho historické pamiatky. Pozorný hradný pán zaraz súhlasil s návrhom. Do tretice pribral kapitána Orlova.

Prvá zastávka bola pri soche najsvätejšej Trojice.

„Môj dedo, gr. Mikuláš Illésházy, dedičný župan Trenčianskej a Liptovskej stolice postavil túto barokovú sochu na pamiatku nekonečného milosrdenstva božieho, že sa Otec nebeský zmiloval nad úbohými Trenčanmi, decimovanými morom a pestisom r. 1710. Bolo to po kurucko-labanských vojnách. Keď ľudia strácali i poslednú iskierku dôvery a zúfalstvo sa usalašovalo v ich srdciach, vtedy sa magistrát slobodného a kráľovského mesta Trenčína s nekonečnou dôverou obrátil na sv. Františka Xaverského, ktorého si zvolil za patróna mesta, prosiac ho, aby orodoval pred trónom najvyššieho za záchranu mesta a občianstva. Nebeský Vládca sa zmiloval nad svojím verným a zbožným ľudom a skončil hrôzovládu Mors-Imperátora. Tak sa zrodila aj táto štíhla socha, hlásajúca vďačnosť môjho deda a tiež mesta Trenčína.“

Odtiaľto išli do piaristického chrámu, pôvodne jezuitského. Imperátora prekvapila najmä krásna, zriedkavá harmónia celku a ešte väčšmi nádherné fresky, ktoré namaľoval chýrečný majster Andreas Pozzo, fráter jezuitov roku 1709, kedy aj zomrel. Prácu dokončili jeho žiaci. Je to teda posledná práca jeho takmer nadzemského umenia. Fresky nám predstavujú misionársku prácu veľducha Františka Xaverského a jeho apoteózu: Anjeli nesú veľkého svätca pred velebnosť Najsvätejšej Trojice, aby prijali večnú odmenu za svoju dušpastiersku prácu v Indii, pre ktorú sa nazýva aj apoštolom Indie.

Človek padá pred freskami na kolená a velebí štedrosť Najvyššieho, ktorý slabých, krehkých ľudí obdaril takýmto, večné hodnoty rodiacim umom.

Cesta z kostola viedla pod mestskou vežou, na ktorej sa skvel erb mesta: veľkonočný baránok s víťaznou zástavou a s latinským nápisom: Nisi Dominus custodierit Civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam – ak Boh nestráži mesto, darmo bdie, kto ho stráži. Túto pamiatku zbožnosti starých Trenčanov obnovili. Pozlátený baránok akoby bol dostal novú vlnu a prenikavú žiaru do krotkých očí.

Keď cár prečítal nápis, pokývol hlavou a hlboko sa zamyslel nad večnou pravdou.

Pobrali sa ďalej smerom ku kamennej soche bičovaného Spasiteľa, kde sa cez storočia konali popravy trenčianskych bosoriek. Dlhý sprievod sem sprevádzal odsúdené na strašnú smrť upálením. Zavše bol prítomný aj magistrát mesta a na tisíce zvedavého ľudu. Rozsudok vykonal mestský carnifex – kat. Nešťastnú ženu postavili na hrbu dreva, povrazmi priviazali k stĺpu vbitému do zeme, prečítali rozsudok a kat podpálil drevo. Plamene sa najprv pomaly zachytávali do suchého raždia a tenšieho dreva, ale čoskoro so vzťahali a začali sa zachytávať i do šiat nešťastnej obete. Raždím pomiešané suché drevo rýchle vzbĺklo v mohutný plameň. Nastalo hrobové ticho, v ktorom bolo počuť len bolestné volanie úbohej ženy alebo úbohých žien o pomoc a praskot horiaceho dreva. Pažravé plamene sa plazia vyššie a vyššie po šatách nešťastníč sťa hady, onedlho zachycujúc sa im do vlasov. Ženy horia ako novodobé Nerove fakle uprostred davu divákov. Cítiť nepríjemný zápach škvŕčiaceho ľudského mäsa. Plamene medzitým zmohtnели na ohromnú vatru. Nešťastné obete sa podobajú väčšmi neforemnej mase ošklivého, hrôzu budiaceho ľudského mäsa, než božieho tvora. Zo zuhoľnatených úst sa im ešte vydiera skučavé stonanie, ale to už nie je hlas človeka, lež na smrť trýznenej zveri. To nie je hlas života, skôr trápnej blízkej smrti. Posledným namáhaním síl ešte pozdvihnú hlavu k výšinám, prázdnyimi jaskyňami vypálených očí pozerú nahor, kde sa o chvíľu predstaví ich nevinná duša pred Sudcu – Stvoriteľa.

Čo bol ten posledný, slepý pohľad k nebesiam? Vzývanie božskej pomsty na týchto nemilosrdných katov, alebo posledná prosba o odpustenie?...

„Nad tým sa nesmierne divím,“ dokončil gróf Illésházy, „že medzi toľkým ľudom, vedúcimi činiteľmi mesta i prítomným kňazom, ktorí nešťastnice odprevádzali až na hranicu, nebolo nikoho, kto by bol ohromujúcim hlasom zahrnel zaslepenému davu: Ľudia boží, nevinné ženy upalujete, niet bosoriek!

Je pravda,“ pokračoval o chvíľu,“ i keby sa bol našiel taký odvážlivec, nebolo by to osožilo, ba i jeho by boli upálili, lebo proti šialeným názorom, vybičovaným až na presvedčenie, nemožno jednotlivcovi úspešne bojovať a nič podniknúť.

Neboli ďaleko za mestskou vežou v prívetivom rozhovore, keď umĺkli ani na povel a na chvíľočku zastali. Z blízkeho prízemného domu znela ruská pieseň:

*Ty putj moj, Gospopdi, napravišj,
Menja od Gibeli izbaviš
Spašešj sozdanie svoe...**

(* Smer mojej púti určíš, Hospodin, pred záhubou ma vykúpiš, zachrániš, čo si stvoril.)

Spev ktosi sprevádzal na spinete. Okno bolo napolo otvorené. Spev znel ľúbezne a lahodne. Sprievod bol diskrétny a väčšmi len naznačoval melódiu.

Imperátor Alexander I. dôverne pozrel na grófa Illésházyho akoby sa ho pýtal, či v Trenčíne spievajú i po rusky? Gr. Illésházy pokýval, ale bez slova, aby nevyrušil spev. O dve - tri minútky poberali sa bližšie k domu.

Kapitán Orlow na svoje nesmierne prekvapenie zistil, že je to ten istý hlas, ktorý ho očaril včera v kostole. Zachvel sa na tele i na duši a zahorel neodolateľnou túžbou vidieť zoči-voči toho zázračného tvora, ktorý má taký krásny hlas, zriedkavý nebeský dar nekonečnej ceny a hodnoty. V napnutosti nervov ako sa dostať k nej, začala sa s ním krútiť celá ulica i s obyvateľmi idúcimi naproti.

Mnohí z týchto tiež zastali, aby obdivovali zdatného cára a ešte zdatnejšieho kapitána Orlowa. Boli to najmä z mladého ženského sveta.

Keď zástup začal rásť, až sa to Illésházymu stávalo nepríjemným, pošepol cárovi, aby išiel za ním, pôjdu dnu a už sa aj poberal vopred. Orlow zakľúčil rad.

Z úzkej chodby prvé dvere viedli vpravo, odkiaľ tlmene zaznieval spev.

Keď na Illésházyho zaklopanie zaznelo: „Voľno,“ vstúpil dnu, za ním cár a na konci kapitán: našli sa v čistej, záclonami a pokrovcami opatrnej ozdobenej izbe. V prostriedku bol masívny stôl s tmavomodrou príkrývkou, okolo šesť pohodlných stoličiek. Na stene oproti vchodu visel krucifix nevšednej krásy a umeleckej hodnoty. Kristus prenikavým zrakom pozeral na príchodiacich, akoby ich skúmal, či nesú požehnanie alebo skazu. Niekoľko skriň doplnilo náradie, nespomínajúc spinet, ktorý bol umiestnený v kúte pri okne, kde sedela, hrala a spievala Evka, dcéra všeobecne cteného civisa Trenčína. Mala aj brata mladšieho o 10 rokov.

Gr. Illésházy, ktorého Evka z videnia dobre poznala, prosil o odpustenie, že sa osmelili vstúpiť, ale počuli jej krásny spev a chcú sa oboznámiť s umelkyňou ruskej piesne. Hľa, predstavuje jej Veličenstvo, ruského cára Alexandra I.

Evka, div - divúci, neprišla ani do najmenších rozpakov a s milým úsmevom nebojácne prijala ruku tak grófovú ako cárovú. Orlowa, ktorý bol v úzadí, nezbadala. Štebotavým hlasom sa poďakovala za veľké vyznačenie, pritiahla dve stoličky a ponúkla im miesto, ale oni radšej postáli pri spinete naproti nej.

Za ten čas kapitán Orlow stál trochu zopodíal' ani skamenený. Bože, veď to je dievča, čo vyrástlo z toho bieleho, ľúbeznou vôňou hýriaceho kvetu! Tie samé gaštanové, jemne sa vlniace bohaté vlasy, dlhé mihalnice, ako nebo čisté oči, biele, slabo zapýrené líčka, klasický noštek,

vábivé ružové pery a graciózný pohyb, ako keď sa ten čudesný kvet zachvel v rytmickom pohybe šelestiaceho vetrika.

„Krajšieho a pôvabnejšieho dievčaťa som vari ešte nevidel,“ ustaloval Orlow, nespúšťajúc z Evky svoje zadivené oči. Bola vo fialových šatách, ktoré jej nádherne pristali. Vlasy mala rozpustené a padali jej na ramená.

Keď vzácní hostia trocha ustúpili, zazrela aj kapitána Orlova.

„Vítam aj vás, pán kapitán, nevidela som vás,“ a podávala mu rúčku, kým druhou siahla za stoličkou, ale on ju predbehol. Tak ostali stáť na chvíľočku pri stoličke, zvedavo pozerajúc jeden na druhého. Nehybne zastala pred žiarou jeho tmavých očí, akoby bola zabudla čo chce. Kapitán Orlow zbadal jej rozpaky a kým ho Illésházy predstavil, ospravedlňujúc sa, že naňho zabudol, pristúpil k spinetu tak, aby nehatene mohol pozorovať každý jej pohyb a dobre videl celú devu. Zalial ho prúd neznámej napnutosti, sily, radosti, nádeje, túžby ani na elektrický dotyk.

Tu gr. Illésházy požiadala Evku i v mene Jeho Veličenstva cára, aby opakovala tú ruskú pieseň.

Evka si zaraz, bez ďalšej prosby sadla k nástroju, nadobúdajúc duševný pokoj, ktorý jej ten ruský kapitán rozbúril.

Po niekoľkých úvodných akordoch znovu zaznela melodická pieseň a za ňou:

*Kak u nás na Donu
Sam Spasitelj vo domu,
I sa angelami,
So archangelami... **

(* Ako u nás na Done, Sám Spasiteľ v dome. I s anjelmi a archanjelmi)

Potom veselšia:

*Čimburjak, čimburjak, čimburjaščeki!
S golubmi vy glazami, moji dušičiki! ... ***

(** Cililing, cililing, cing, cing! Máte modré oči, moje dušičky!)

Spev sa niesol zo srdca k srdciam, najmä cára a kapitána, ktorí načúvali každý tón, každé slovo s nekonečným pôžitkom ruskej duše.

I je to už tak, koho srdce by nezaplesalo nevýslovnou radosťou, keď tisíce míľ od domova, v cudzej krajine, hoc u bratského národa naraz len počuje pieseň svojou materinskou rečou, načo vôbec ani nemyslel. Znie to, musí to znieť v srdci každého verného vlastenca ako nebeský odkaz: Materinská reč je a musí byť každému človeku najkrajšou rečou a ľubozvučnou hudbou. Kto by nemiloval svoju materinskú reč, ten by

nemiloval ani svoju mať, lebo šľachetnosť ducha sa javí v prirodzenej láske k tejto reči. Kto by bol nepriateľom svojej materinskej reči, bol by nepriateľom i svojho národa. Národ žije i mríe vo svojej reči. Materinská reč je najvznešenejší spôsob, ako vyjadriť svoje city, túžby, svoju pokoru pred Najvyšším, radosť, žiaľ a modlitbu, najkrajší spôsob ako dať výraz myšlienke v próze alebo verši, v škole alebo v kostole, v rodinnom kruhu alebo na univerzite. Materinská reč je posvätným spojivom medzi všetkými pokrvnými bratmi a sestrami. Niet inej reči, ktorá by oplývala toľkou jemnosťou, tvorivou silou umu a vznešenosťou srdca ako materinská. Ako mohutnie láska národa k materinskej reči, tak rastie alebo hynie aj ona. Bez lásky k materinskej reči by bol človek ako kvet bez vône, vtáča bez povetria, ryba bez vody, stratená ovca bez pastiera, lúč bez tepla.

Jej hlas sa rozširoval po úhladnej izbe a cez odchýlené okno i širokou ulicou ako nádherná hymna víťazstva duše nad hmotou, ideálu nad pozemskými citmi, ktorá nás vyzdvihuje do nebeských výšin. Vložila do nej všetko svoje nadanie, akoby bola cítila, že preoráva brázdou zblíženia dvoch slovanských pokrvných národov, veľkého Ruska a malého Slovenska. Cítili, ako získava výdatnú priazeň veľkého pána pre svoj malý národ. I to cítila, ako sa vkráda hlbšie a hlbšie do srdca toho mladého švárneho kapitána, ktorý zapôsobil na ňu ako ešte nik v jej mladom živote, hoci sa nechcela k tomu priznať, ale zrýchlený tlkot srdca jej to dosvedčovalo.

Vonku navidomoči rástlo počet zvedavcov. V slušnej tichosti načúvali krásne piesne, ktorých vedela niekoľko, lebo kolovali medzi Slováckmi so slovenskou transkripciou. Tak sa dostali i do Trenčína a do Evkiných rúk. Priniesla ich sem napoleonská vojna a príbuznosť ruského a slovenského národa.

Po polhodinke šľachetní hostia vstali, vrelo sa poďakovali za milé prijatie, krásny spev a odišli.

Kapitán Orlow aj podľa predpisu zasa ostal na konci. Ale i keby to nebol predpis vyžadoval, tak by bol riadil svoje kroky, aby ešte raz mohol nazrieť do čarokrásnych očí premilej umelkyne. Keď jej podával ruku na rozlúčku, zachveli sa im obidvom. Zachveli sa im i duše mladú krv búriacim pocitom, ktorý im zaihral každou žilkou ako pri dotyku milovanej osoby. Evka, aby stlmila svoje vzrušenie, napravila prikrývku na stole. Orlow sa po novej poklone ponáhľal za svojimi pánmi, ktorí už boli na ulici.

Ludia zhromaždení pred domom s nemou úctou razili cestu vzácnym hosťom a spreádzali ich dlhší čas zvedavým zrakom.

Imperátor Alexander I., ponorený do myšlienok zamieril k zlatníkovi, kde kúpil najkrajšie náušnice a odovzdal ich Orlowovi so slovami: „Popoludní jej ich zanesieš ako môj dar za nádherný spev ruských piesní.“

Popoludní

Nesmierna a neopísateľná radosť zavládla Orlowovým srdcom, dušou i nervami na toto poverenie. Ved' si robil nemalú starosť, ktorá ho gniavila, ako sa dostať slušným spôsobom späť? Veru, nenachádzal nijakú možnosť.

„A musím sa dostať k nej stoj, čo stoj!“ vírilo mu hlavou cestou od nej. A hľa, imperátor nevedomky zaraz rozlúštil túto otázku a akým milým spôsobom! Ved' pred darmi sú otvorené každé dvere. A keď ten dar pochádza od veľkého pána, bude i srdce naklonenejšie a pohotovejšie. „Áno, Vaše Veličenstvo!“ vydrala sa mu z úst spontánna odpoveď. Keby imperátor práve nebol čosi hovoril Illésházymu, vari by bol zbadal, že sa Orlowov hlas zachvel.

„Uvidím ju! Zasa ju uvidím!“ zavíralo mu umom, neprestajne opakujúc tú istú vetu. Krv mu bila do slúch zvýšeným tempom.

Pri spoločnom obede vedel sotva zakrývať svoju nevšednú radosť a vzrušenie. Máločo jedol. Nešlo to dolu, alebo veľmi ťažko, akoby mu boli hrdlo stisli. Tým viac pil, lebo ho trápil neobvyklý smäd od vnútornej horúčavy a napätia podobnému horúčke. Sotva sa mohol dočkať konca bohatej a chutnej hostiny. Jeho myšlienky zlietali z vysokého hradu do ulice za mestskou vežou, do domu, kde sa skrýva niečo jemu najdrahšie.

Najradšej by sa bol skryl za záclonami, odkiaľ by mohol pozorovať

každý jej krok, každý jej vzdych skúmavým okom, či by niektorý nezaletel na starý hrad do jeho izby. Otvoril by okno dokorán i so svojím srdcom. Chcel by sa skryť v tých muškátoch, čo zdobia jej okná, aby si ulavil od horúčavy čerstvou vodou, ktorou ich polieva každé ráno. Závidel im, že sú v jej blízkosti, že s ňou dýchajú jeden vzduch, že ich duša ako vôňa sa spája s jej dušou. Struny svojich citov chcel zapojiť do strún spinetu, aby sa akordy vyčarené jej nežnou rukou prelievali do jeho duše.

Cárovo upozornenie, aby nezabudol na tie náušnice bolo zbytočné, veď sa sotva mohol dočkať štvrtej hodiny.

Aby si Evku zaistil, odkázal lokajom, že k štvrtej hodine príde z poverenia J. V. imperátora a cára Alexandra I.

Odkaz Evku veľmi prekvapil. Nepochybovala, že ide iba o vzácnu návštevu, lebo ináč ako by sa opovážil použiť meno svojho najvyššieho pána a veliteľa.

Hútala, rozmyšľala, čo skrýva pre ňu táto vopred ohlásená návšteva, lámala si hlavu, prebehla v mysli všetky posledné udalosti, ale nenašla oporný bod, aby mohla rozlúštiť príčinu tejto návštevy.

A veď jej nešlo ani o ráz návštevy, ako väčšmi o samú návštevu, za ktorou sa nemôže skrývať nič tajného. Odkázala, že sa návšteve teší a očakáva ju.

Ešte hodinu mala do štvrtej. Za ten čas všetko poutierala, hoci sa to ligotalo od čistoty. Okno zavrela, akoby sa chystala na niečo tajné a skryté, do čoho sveta nič. Pozrela sa i do zrkadla, či si netreba upraviť účes. Tu ju začala trápiť myšlienka, že je všetko i tak márne, lebo s vojskom musí odísť aj „on.“ Bude po milom sne a zobudí sa na smutnú skutočnosť, že jeho tu už niet. Bude naňho dlho spomínať ako na krásny farebný sen, ktorý sa nikdy nesplní. Sú sny, ktoré nám naplnia celú bytosť, každý kútik príbytku našej duše, ktoré nás odprevádzajú do kostola a pridružia sa k nám i keď ideme na odpočinok, ale nikdy sa nestanú skutočnosťou. Vari lepšie tak, aspoň na večné veky ostávajú biele, sférické, čisté a ideálne. Čo by robil človek bez ideálov? Život by bol pustý, prázdny, bezfarebný a bez obsahu. Ideály menia i noc na jasajúci deň, slabosť na silu, ochabnutosť na vytrvalosť.

Hoci zvedavosť do istej miery nepatrila medzi jej chyby, znovu rozmyšľala a uvažovala, čo môže priniesť tá úradná návšteva, ale nedostala uspokojujúcu a zodpovedajúcu odpoveď.

Ako sa pomaly približovala štvrtá hodina, nenašla miesto, kde by pokojne vyčkala chýbajúci 15 minút.

Táto duševná nedočkavosť sa vystupňovala na najvyššiu mieru, keď ktosi zaklopal.

„On je to!“ mihlo jej nepokojným umom a tlmeným hlasom odpovedala: „Voľno.“ V nasledujúcej chvíľočke sa dvere otvorili a vstúpil – Oberleutnant Jozef Georg von Enninger, dôstojník cisárskeho rakúskeho vojska.

Ostrý blesk z jasného neba by ju nebol viac vyľakal, ba zdesil, ako príchod tohto nadporučika. Bol vo vojenskej uniforme, na čiapke s dvojhľavým orlom.

Pochádzal z nemeckej rodiny, ktorá sa pred dvesto rokmi nastáhovala do Trenčína. Jeho starý otec, tiež Juraj prichodí v Popise škôd mesta Trenčína a obyvateľstva, zapríčinených ukrutným ohňom, ktorý 14. mája roku 1708 zničil celé mesto. Podľa úradného odhadu a záznamu starý Enninger utrpel škody na 2780 zl., čo v tých časoch bola vysoká suma. Vyhořel mu dom, hospodárske zariadenie a prišiel aj o dobytok v maštali. Tiež prichodí jeho meno v slávnostnom vótume hradnej rakúskej posádky, ktorý sľub okrem 20 hradných dôstojníkov podpísali aj traja občania nemeckej národnosti. Jozef Daniel Schindler, kapitán mesta a senátor, Jozef Georg Hagen, senátor a Juraj von Enninger, lekár a senátor.

Keďže v Trenčíne vtedy nebolo lekára, zavolali si Enningera, ktorý sa tu usadil natrvalo. Jeho pravnikom bol spomenutý Jozef Georg von Enninger, nadporučík cisárskej armády. Bol zadelený do Viedne k tamojšej posádke.

Často navštevoval rodičov, pričom zavše zavítal i k rodine Zlattáryho, lebo sa mu Evka nesmierne páčila. Trenčania, keďže ich vídávali spolu dosť často, zvykli si pozeráť na nich ako na budúci pár, čo sa stane, keď bude Georg povýšený na kapitána. Čo povie Evka, o to sa nestarali. Trenčianske mamičky videli v ňom prvotriedneho ženícha podľa spoločenského postavenia a významného zamestnania.

Evka bola rada v jeho spoločnosti, lebo mladík bol zdvorilý, mal dobré mravy, ale hlbší záujem u nej nevzbudil. Pokladala ho väčšmi za dobrego priateľa, než za budúceho pytača.

On rozmýšľal ináč a bol odhodlaný, že Evky sa nezriekne za nijakú cenu, za nijakú obeť, i keby sa mu postavili do cesty pekelné mocnosti. Ako mu ju budú závidieť vo Viedni! Bude najkrajšou dámou veľkého mesta! Budú hľadať jeho priazeň plukovníci, generáli, aby si mohli pohovoriť s jeho manželkou. Bude mať zabezpečený rýchlejší postup, čo mu ona vymôže. Všetky takéto možnosti treba vraj využiť bez naštrenia mravného základu.

„Zdravím ťa srdečne, Evka moja!“ začal priateľským hlasom, nevediac si vysvetliť veľké, až trápne vzrušenie dievčaťa. Inokedy tiež prišiel

bez ohlásenia a nikdy nebola taká poľakaná ako teraz.

Prijala ho milo, alebo aspoň slušne a teraz nemá preňho ani priateľské slovo.

„Čo je s tebou? Čo ťa uviedlo až do takýchto viditeľných rozpakov?“ skúmal príčinu jej zarazenia a usiloval sa vliať do nej ducha.

Evka sa na jeho prívetivé slová trocha usmiala, ale zaraz vycítil, že je to úsmev len zo zdvorilosti, zakrývajúci čosi hlbšie, preňho nepríjemné, ba bezpochyby trápne. Mal pocit, že prišiel veľmi nevhod, čo ho začalo dráždiť.

„Evka, povedz niečo aj ty!“ povzbudzoval ju a pochytil ju za obidve ruky ako to mal vo zvyku, čo bol vari jediný prajný výsledok ich dvojročnej známosti. Trpela to na základe minulosti, ale nevzbudilo to v nej ohlas ani najmenej radosti, že ho tu má zas .

Evka ešte mlčala, utajene a trápne pozerajúc na dvere, kedy sa otvorila. A čo potom? Radšej nie! Na to nechcela ani pomyslieť, aké by to bolo nepríjemné. Čo mohla robiť? Nič! Preto ponechala všetko na osud, lebo bola úplne bezradná a bezmocná.

„Evka,“ prerušil trápne ticho Enninger.

„Nedočkavo som poháňal kone, vymenené v Leopoldove, aby som ťa čím skôr mohol vidieť, aby som čím skôr počul tvoj anjelský hlas a pohladil tvoje nádherné vlasy ako aj inokedy predtým. Aká si napařádená! Bolo by to pre mňa?...Odkiaľ si vedela, že prídem? To ti pošepala blažená predtucha, pravda? Blízke srdcia zacítia mnohé veci, čo je neznáme cudzím ľuďom, ale dnes tu cítim niečo zvláštne a nezvyčajné. I tie kvety v oknách akoby nekvitli mne, o čom si ma neraz ubezpečovala. No bola by to slabá potecha pre mňa, ktorý som vždy o to prosil Pána Boha, aby si len mne kvitla, lebo ty si najkrajší kvet v celom Trenčíne. V tejto trápnej, sužujúcej neistote môžem zdôrazniť, že sa ťa nikdy nezrieknem a za nijakých okolností. Keď bude treba, budem sa o teba biť. Nestrpím soka, ak by sa taký našiel a opovážil by sa pozdvihnúť na teba svoje žiadostivé oči. Ty budeš moja a nikoho iného! A keby si nebola moja, nebudeš ani iného, hoci i tebou samou vyvoleného! Šablú mám ostrú, ruku istú, zrak bystrý a keď treba, potečie i krv!“ vyhrklo z Enningera zlostne a odhodlane. Evka túto krajnú rozhodnosť vycítila z jeho drsného hlasu. Ešte nikdy ho nevidela natoľko rozrušeného a podráždeného.

Keď Evka nemala nijakú odpoveď na jeho podozrievanie, znovu sa obrátil na ňu, ale tichším, prosebným hlasom:“ A teraz mi povedz, prečo si taká zarazená a smutná? Umrel ti niekto? Nebola by si vyparádená! Alebo – a tu kládol zvláštny dôraz na každé slovo – vari čakáš niekoho?“

Bola to myšlienka pobúrenej duše, ktorá ho začala znepokojovať.

„Počkám si naňho!“ zdôraznil pevne a vyzliekol vojenský mundúr, zavesil ho v kúte na stojan, tiež i čiapku.

S Evkou sa začal svet krútiť, ale nevedela si dať rady. Neistota čo bude, keď príde on, ktorý tu už mal byť, napla jej nervy do krajnosti. Také nemilé prekvapenie! Taká trápna náhoda, prípadne i tragická! Kto jej závidí trocha blaženosti, aká mocnosť? Prečo by si nemohla voľiť muža, ktorý sa jej páči? Ved' je slobodná! Nezasľúbila sa s Enningerom, ani o tom nikdy nebolo reči. Preto na akom základe sa ju opovažuje obťažovať a vyhrážať sa jej pre prípad „nevery?“ Ved' mu nijakú vernosť nesľúbila! Nemá ani právo, aby to od nej požadoval. Je pravda, mnoho ráz boli spolu cez dlhé večery, ale prečo nie? Z toho si nemôže prisvojovať alebo namýšľať nijaké práva, Odkiaľ si nárokuje na ňu akési výlučné právo?

Všetko toto mu chcela vyčítať a žiadať si vysvetlenie za jeho ne-miestne správanie, ba bezočivosť, ale už bolo neskoro, lebo ktosi zaklopal a na „voľno“ vstúpil dnu – kapitán Orlow.

Ostrým zrakom a žiarlivou dušou zaraz prehliadol chúlостivú situáciu, ale ovládal svoje vnútorné vzrušenie, ktoré sa v ňom zaraz zrodilo. Nevšímajúc si neznámeho hosťa, obrátil sa k Evke a zdôraznil jej, že prichádza z rozkazu Jeho Veličenstva ruského cára Alexandra I., ktorý jej posielal primeraný dar za nádherný spev a vytiahol z vrecka malú škatuľku, v ktorej boli zlaté umelecké náušnice.

Evka od nesmierneho prekvapenia neprišla k slovu. Stála ako vyjavená alebo náhle prebudená z tuhého spánku. Len pomaly nadobudla rozumné vedomie.

Nie div, toto nečakané a nežiadané stretnutie dvoch sokov, netušený nádherný dar, vysoké uznanie jej skromného spevu ju naplnili strachom, prekvapením a bezradnosťou, že nemohla zdolať veľký a rýchly nával myšlienok a tak nastal zmätok v jej duši. Bolo to chúlостivé polozenie a ťažká otázka: Ako z toho von? Zaiste toto rozpoloženie by dalo dosť práce a uvažovania i skúsenému človeku, nie Evke, ktorá sa bez úvodu dostala do stredu víru možných i nemožných zápletiiek. Zároveň zacítila veľkú zodpovednosť za následky, čo sa môže stať. Mala to prekaziť, ale ako? ...

Keď Evka prevzala trasúcou rukou balíček, aby zakryla svoje nesmierne vzrušenie, začala ho opatrne rozbaľovať. Kým sa kochala v nádhernom dare, prehovorila toto: „Čo najsrdečnejšie ďakujem Jeho Veličenstvu ruskému cárovi Alexandrovi I. za prekrásny dar, ktorý mi bude vždy veľmi vzácny,“ a náušnice si zaraz aj pripla. Dobre jej pristali.

Tu sa pozrela prívetivo na Orlowa, zapýrila sa až po uši, aby potom v rozpakoch sklopila oči.

Enninger za ten čas s výrazom nesmierneho prekvapenia pozoroval čo sa deje, lebo o predpoludňajšej vysokej návšteve nevedel nič. Div si oči nevyhľadel ani nevediac, či sa má radovať s Evkou za vyznačenie, alebo sa chystať na obranu svojej nekonečnej lásky, ale nateraz – ako vidí – ohrozenej tým ruským dôstojníkom, v ktorom samovoľne vycítil svojho nebezpečného protivníka a odhodlaného soka. I na holú myšlienku sa zatriasol, že by sa to mohlo skončiť ináč ako si to on vybájlil. Bolo mu horúco i zima z tejto možnosti, ktorá mu hrozí, - vycítil skutočnosť z Evkiných rozpakov.

Kapitán Orlow by bol rád ostal, ale okolnosti mu to znemožňovali tým väčšmi, že Oberleutnant von Enninger nenaznačoval najmenšiu vôľu odísť. A koľko myslel na túto vzácnu, ťažko očakávanú chvíľu! A hľa, prítomnosť tohto rakúskeho dôstojníka mu to znemožňuje. On tu bol prv, má prednostné práva. A vyčkávať, kým by on odišiel, nemôže. Nemal pre to prijateľnú príčinu. Doniesol dar, ktorý odovzdal a tak splnil svoju úlohu. Čo mu burácalo v duši, to muselo byť tajnosťou. Vari zajtra bude mať viac šťastia... Len keby vedel, kedy by mohol prísť.

Evka by tiež bola veľmi rada prehovorila s kapitánom Orlowom, lebo sa dozvedela smutný chýr, že pozajtra vojsko odíde a vráti sa do vlasti. V duši si želala, aby sa stratil tento Oberleutnant, ale ten sa ani nehol. Hnevala sa naňho, ale tento hnev nemohla vyjadriť. Vo svojej bezmocnosti a zlosti by bola najradšej plakala, aby sa jej vari tak uľahčilo na ťažkom, sklamanom srdci. Nepísané predpisy spoločenského života a ženskej zdržanlivosti na ňu zaľahli ako ťažké okovy, aby jej znemožnili každú myšlienku, ako si pomôcť. Bolo to nemožné. A tak prišlo na to, čoho sa obávala: kapitán Orlow musel odísť bez toho, žeby s Evkou prehovoril čo len dôverné slovíčko.

Ale predsa neodchádzal bez všetkej nádeje do budúca, lebo pri podaní ruky jasne vycítil, čo nik nemohol spozorovať, že mu opätuje jeho zvláštne stisnutie pravice. Ohnivý prúd mu prebehol žilami, nervami, lebo to pokladal a usudzoval za prajnú odpoveď na jeho nemú otázku, ktorá nenadobudla konkrétnu formu, ale ju vycítil: Môžem prísť? – a ona akoby bola dopovedala: Môžeš. Tak si to vysvetľoval, alebo sa mýlil?

„Uvidíme!“ zaznelo v ňom dôrazne, vzdorovito a utišoval si nepokojné srdce.

Na Oberleutnanta Enningera sa ani nepozrel, ale cítil, že s tým dvojhľavým čiernym orlom s ostrým zobákom a dlhými drápmi, ktorého má na čiapke, sa ešte stretne na život a na smrť, ako to už prežil duševne.

Divné, ten istý čierny dravec ho včera znepokojoval a chcel odnieť prekrásny kvet, najskvostnejšiu ozdobu nádhernej záhrady. Zahorel túžbou, aby si čím skôr zmerali sily. Chcel byť už za tým, o čom ešte nevedel, čo to bude. Ale že čosi bude, ťažké a krvavé, o tom nepochyboval; seabedome a odhodlane udrel na šablú, ktorá ho ešte nikdy neopustila, ktorá ho zavše vysekala i z najnebezpečnejšieho položenia v krvavých bojoch- chlap proti chlapovi.

Keď sa za ním zavreli dvere, pocítil, že je samotný, opustený a smutný. Nesmierne závidel tomu druhému, že tam mohol ostať. No nemal mu čo závidieť.

Sotva za ním zapadli dvere, Evka sa ako poranená tigrica obrátila na Oberleutnanta hnevom sršiacimi očami a ostrými výčitkami kladúc dôraz na každé slovo: „Prečo si neodišiel ty, prečo si nebol pozorný a zdvorilý k hostovi vysokého poslania? Ty, ktorý môžeš prísť každú chvíľku. Chcela som si s ním pohovoriť ako by sa to bolo patrilo so vznešeným poslom šľachetného imperátora veľkého ruského národa. Prečo si mi to prekazil? Máš ty poňatie o zdvorilosti? Rakúski dôstojníci sú vraj vzorom slušnosti a pozornosti. To sa na teba zaiste nevzťahuje. Pre teba som sa mu nemohla ani chvíľku venovať. Dve návštevy naraz predsa nemožno zodpovedne vybaviť. Si negalantný, závistlivý a vari i žiarlivý. Zapamätaj si, že takýmto spôsobom nemožno získať lásku, ale možno vzbudiť hnev a zadovážiť si odmietnutie. Odkiaľ táto smelosť? Nikdy som ťa nemala rada. Bol to len cit priateľstva na základe dlhoročného poznania. A teraz mi zo srdca miznú i posledné iskierky akejsi hmlistej sympatie k tebe. Všetko si prehral!“ vykrikla a pustila sa do hlasného plaču.

Bol to plač hnevu a nenaplnenej túžby: byť s ním osamote, i keď na krátky čas, vari na niekoľko minút, ale bez prítomnosti tretieho. Pozrieť mu do očí bez svedkov, pocítiť tlkot jeho srdca, povedať si niečo vzájomné medzi štyrmi očami. Čo? To je vedľajšie a všetko jedno. Hocičo, len počuť jeho hlas, vidieť jeho zdatnú postavu, jeho baranicu, šablú, rukavice, ligotavé gombíky, všetko a hocičo, čo má na sebe. Bol to trhavý plač nesplnenej túžby, nevypočutej modlitby, sklamaného srdca, o ktorom si myslela, že jej zaraz pukne od veľkého žiaľu.

Oj, ešte koľkokrát to zacítiš, koľkokrát zakvíliš a zaplače ti duša, zmietajúca sa v sužujúcej neistote a nadľudskom trápení!

Pravda, srdce jej nepuklo od tohto žiaľu, ani tak ľahko nepukne. Stvoriteľ dbal na to, aby bez pohromy vydržalo takéto a podobné nárazy a stvoril ho z odolného a pružného materiálu. Chceš to skúsiť? Choď cestou ďalej, ktorou si sa pustila, nevedno kde, poslúchajúc iba nezme-

nitelný rozkaz svojho srdca. Modli sa k Pánu, aby ti dal dostatočných síl na víťazné dokončenie tejto cesty. Ale nezabudni, si bezbranná proti mužskej sile, krehká proti tvrdohlavosti chlapa; ako zvíťazíš? ...

Oberleutnant Enninger bol bezradný, len v jednom si bol istý, že Evkinu lásku stratil navždy. Ale ožila v ňom nemecká vzdorovitosť a tvrdohlavosť: Nezrieknem sa jej ani za cenu života! Musí byť moja!

Až teraz cítili, čo si doteraz neuvedomil, ako hlboko splynula s jeho dušou, ako sa viaže jeho osud k nej. Uznával, že sa jej doteraz dostatočne nevenoval a bol k nej málo pozorný, neobsypával ju znakmi nežnosti, vrúcnosti, lebo bol s ňou často a pokladal ju za svoju, o čom nikdy nepochyboval. A hľa, nielenže ju môže stratiť, ale je veľká obava a hroziace nebezpečenstvo, že ju už stratil naveky. No nepoddá sa pôjde to a musí to ísť, keď nie ináč – silou-mocou.

Situácia bola kritická a jej riešenie rozhodujúce i o jeho budúcom živote. V duši prosil svojho patróna sv. Róberta, aby mu pomohol aspoň teraz, ale nijaká spásonosná a pomocná myšlienka mu nezišla na um. Konečne za najlepšie uznal, keď odíde, lebo jeho prítomnosť ju len dráždi. Lepšie mu nebyť tu, ako byť. No, bude na stráži, kto to má byť ten vyvolený a zahorel pomstou proti tomu zlosynovi, ktorý mu odcudzil jeho Evku.

Z domu sa vyrútil ako víchrica skrývajúca v sebe čierne mraky a krupobitie, čo úplným zničením ohrozuje požehnanú úrodu.

Evke sa nesmierne uľahčilo na nepokojnej duši, keď zistila, že je sama. Sama chcela byť, samotná, aby v myšlienkach ešte raz prežila posledné chvíle dnešného dňa, tých niekoľko minút s ním.

Teraz vari i vlastná mať by jej bola bývala na ťarchu.

Vybrané ukážky sú z knihy Alexander a Alexandra, ktorú vydala Okresná osvetová rada v Trenčíne v roku 1948.

POKLADY MATÚŠA ČÁKA

Historický román pre mládež
situovaný do 13. storočia,
o mladých pátračoch, ktorí sa o niekoľko
storočí neskôr vydajú odкрývať
tajomstvá Trenčianskeho hradu

úryvok

Obálka vydania z roku 1935

Triumvirát

„Štúdium!“

Rektor konviktu nepotreboval zvona. Jeho hlas prenikol aj múry.

Rozlične pôsobilo toto nemilé slovo na konviktorov. Pred polhodinou prišli z prechádzky, a už do práce. Veď je na ňu ešte dosť času!

„Rektor je príliš prísny,“ bola mienka niektorých.

Pri strednom stole mastili štyria Čierneho Petra, ktorého nemilosrdný osud mal prisúdiť Ďurkovi Bielovskému, ale on využil vhodnú príležitosť a položil karty, akoby nemal inej starosti, než čím skôr sa vhlíbiť do tajnosti chémie, z ktorej od konferencie ešte neodpovedal. Profesor Fatka už dva týždne obskakoval jeho meno, ako by sa ho bál vyvolať, že nebude vedieť. To sa mu už, pravda, prihodilo, že nevedel. Pán profesor Fatka bol človek dobrosrdečný a vždy radšej dal dve jednotky ako jednu štvorku – ale bolo si ich treba zaslúžiť. Všetci žiaci ho mali radi, a výnimkou nebol ani Ďurko Bielovský, čo už voľačo znamenalo.

Ďurko si prisadol ku knižke. Karbidy mali na úlohu. O karbide už vedel, že keď ide v noci na bicykli, potrebuje karbidovú lampu, aby nezakeroval do priekopy. Z tejto skúsenosti nadobudol presvedčenie, že karbid je iste potrebnejší ako napríklad petrolej. Teraz doplňoval svoje vedomosti a tak sa dozvedel, že karbid je pálené vápno. Ak kvapneme naň vody, vzniká plyn acetylén, ktorý je bezfarebný, jedovatý a nepríjemne páchnuci uhľovodík. Horí jasným plameňom.

Za karbidom nasledovali dlhé riadky o ďalších uhľovodíkoch... Čo je to robota pre Ďurka?

Bielovský bol dušou, veselou dušou konviktu. Každý ho mal rád. Nie azda preto, že by bol pomáhal slabším v matematike, v latinčine alebo vo francúzštine. Nie! Na tom nezáležalo. Ponechal to odborníkom: Jožkovi Pecháňovi, Ľudovítovi Códovi alebo Alexandrovi Ružovému. Ani nie preto, že zo všetkých predmetov mal najradšej telocvik, spev a kreslenie. Ale preto, že najlepšie poznal Trenčiansky hrad a jeho dejiny, o ktorých sa podučoval u pána rektora. Preto, že bol vždy veselej nálady, keď i „prislabsšie“ odpovedal z latinčiny, slovenčiny, preto, že bol nevyčerpatelný v rozličných žiackych žartoch, huncútstvach a napokon preto, že vedel najlepšie napodobniť pátra rektora a profesorov. Nesmieme nespomenúť ani tú vážnu – Pecháň hovorieval preponderabilnú – okolnosť, že ako syn bohatých rodičov skoro vždy bol pri groši a ochotne pomáhal svojim kolegom v ich „momentálnej“, pravda, dlhšie sa vlečúcej finančnej kríze.

A keď nemal, časom sa to prihodilo, pomohol nezištne dobrou radou.

Keď Trenčiansky telocvičný spolok mal futbalový zápas so Sláviou z Prahy, skoro všetci konviktori išli sa naň pozrieť. Vstupné bolo dve koruny. Každý si ich zaobstaral akým-takým spôsobom. Mnohí si vypožičali od Bielovského. Keď ho však Ľudko Ľavský požiadala o dve korunky, nemal už ani groša, len posledné dve koruny pre seba. Bolo to 29. septembra. Vysoký dátum!

Smutno odchádzal Ľudko. Ale to neznáte Ďurka, ktorý nenávidí smutnú tvár.

„Id' na galériu!“ volá za Ľudkom.

„Na akú galériu, veď tam žiadnej niet!“ odvetí prekvapene.

„Na tie vysoké a široké vrbu okolo hrišťa!“

Šťastlivá myšlienka! Ľudko vyliezol na najbližšiu vrbu za ihrskom, opanoval silný konár a odtiaľ „pohodne“, ako sa chválil, pozeral na hru, ktorú „rozmažávali“ vyše dvoch hodín. No, všetko sa skončilo dobre, len on si roztrhol vestu, keď zliezal, a noha mu strnula, že čaptavo sa vracal domov. Ale predsa len bol na hre a zgazdoval dve korunky.

Chýrečným a povestným sa stal Ďurko medzi žiakmi nielen v Trenčíne, ale i na celom Považí rybárením na zlaté rybky. Radosť bolo sa na ne pozerat', ako sa neúnavne naháňali. Bolo ich asi osem. Zrazu mu priplli k srdcu, mať čo len jednu! Pol sveta dá za ňu, čo by čo bolo. I poslal Miša Kubrana k obchodníkovi, či by reku jednu nepredal. Ale obchodník o tom ani počuť nechcel. Potrebuje ich vraj na reklamu, aby sa ľudia zastavili pred výkladom, lebo tak si pozrú aj ostatné veci a niečo kúpia.

„Rybky nie sú na predaj!“ skončil obchodník.

„Keď nemôžem dostať za peniaze, zadovážim si ich zadarmo!“ rozhodol sa Ďurko.

Sporoval, že obchodník – menoval sa Mojžiš Fuchs – upravuje, zameňuje výklad každý týždeň v pondelok k večeru. O tom čase už dva razy bol na stráži pred susedným výkladom fotoaparátov, pozorujúc a skúmajúc, ako by sa mohol dostať k zlatým rybkám. Jedným okom škúľil po obchodníkovi, či sa nevzdiali od výkladu. A keď výkladná skriňa lenivo vrzgla, Ďurko sa sklamané poberal domov.

Na tretí pondelok zasa obdivoval krásne fotoaparáty. Už vyše štvrt hodiny stál pred nimi, ľavým okom sledujúc Mojžiša Fuchsa. Malú udicu s červíkom mal pohotovo namotanú na prste.

Konečne sa dočkal, na čo čakal.

Obchodník, keď mu už druhý raz nepriniesli, čo si žiadal, nahnevane odišiel po to. Pri otvorenom výklade neostal nik. Nadišla chvíľa, na ktorú Ďurko čakal už tretí týždeň. „Teraz, alebo nikdy!“ kmitlo mu hlavou.

Chytrý priskočil k výkladu a zmizol za širokou sklenenou tabuľou, zastretou veľkým papierom, aby idúci nemohli nazrieť, čo sa tam robí. Rybky veselo plávali. Rýchlo sňal z prsta udicu a hodil ju do vody. Rybky sa jej najprv poľakali a rozprchli sa, ale o 3 – 4 sekundy jedna priplávala. Dva – tri razy zakrúžila okolo červíka, potom sa rýchlo naň vrhla a zahryzla doň. Malý štopeľ na nitke sa hlboko ponoril. Rybka sa spustila s korisťou skoro na dno. Družky ju sprevádzali, akoby si aj ony žiadali svoj podiel z koristi. Ich radosť však netrvala dlho, lebo Ďurko rýchlo trhol udicou, na ktorej sa začala bezmocne trepotáť zlatá rybka. Chrbát mala posiaty zlatom a bruško červeňou. Opatrne ju zovrel do hrsti aj s udicou, od výkladu sa stratil ako blesk a zaujal svoje staré miesto pred susedným obchodom. Strážnik stál neďaleko na rohu, ale ničoho nezbadal, lebo bol chrbtom obrátený k výkladu.

Ďurko tam chvíľočku ostal, aby sa dozvedel, čo sa bude diať. Bol najvyšší čas, keď ufujazdil. Sotva zastal pred susedným výkladom, keď ešte stále nahnevaný obchodník vyrútil sa z obchodu s veľkou pražskou šunkou, ktorú uložil napravo od sklenenej nádoby. Nezbadal, že mu jedna rybka chýba.

Pomalým krokom sa poberal Ďurko domov, ale keď bol za rohom, pustil sa v nohy, aby rybkou čím skorej mohol pustiť do vody. Mal ju prichystanú v umývadle pod posteľou. Rybka zaraz začala plávať dokola, akoby hľadala svoje družky. Radosť bolo sa na ňu pozrieť.

Ďurko však trestu neušiel. Krádež síce nevyšla najavo, ale potrestal ho páter rektor preto, že neskoro prišiel. Len na 10 minút sa vypýtal, a pol hodiny uplynulo, kým sa vrátil. Dostal domáce väzenie na popoludnie druhého dňa. Ďurko sa však nezarmútil.

„Aspoň sa pobavím so svojou rybkou,“ pomyslel si, a pokojne, akoby sa nič nebolo stalo, poberal sa na svoje miesto.

Máme spomínať aj iné jeho kúsky?

Veru, nevyčerpatelná bola zásoba jeho figliarstva.

Bolo to na začiatku októbra. Každý žiak mal priniesť na kreslenie nejaké ovocie: hrušku, jablko, cibuľu, mrkvu alebo papriku. Učili sa kresliť. Ďurko si doniesol zelenú papriku, čo si vypýtal v kuchyni. Štefan Tomík mal však krásne jablíčko.

Ký div, že Ďurko zatúžil po ňom tým väčšmi, že na desiati mal len rožtek. Suchý rožtek.

„Práve by sa mi zišlo,“ pomyslel si. Čo urobil, aby si ho získal? Hneď začal hútať Tomíkovi do uší, že to jablíčko nenamaľuje dobre. Neuhádne tú sviežu, tmavočervenú farbu, nepozorovane prechádzajúcu do jemne červenastej. Škoda papiera, farby a najmä času! Preto mu radšej odpo-

rúča papriku. Peknú zelenú papriku.

„Napríklad túto!“ a vytiahol ju z vaku.

„Hľa, tu netreba zvláštneho umenia, vedomosti a zručnosti. Paprika je všade rovnako zelená. Len uhádnuť ten tón!“

Štefan Tomík dal sa nahovoriť a zamenil svoje červené jabĺčko za zelenú papriku.

Ale Ďurko Bielovský nie preto vynaložil svoju celú výrečnosť, - podľa Pecháňa elokvenciu – aby sa na jablko iba pozeral. Sotva bol na chodbe, s chuťou sa dal doň. Radosť bolo počúvať, ako mu chrunkalo pod zdravými zubami!

Ešte mal z neho vyše polovice, keď zazrel svojho priateľa Miša Kubrana. Dovolil mu raz zahryznúť. Ale tak-tak, že neobanoval svoju veľkodušnosť, lebo Kubran pridržal mu ruku, otvoril ústa ako veľryba a z jablka odhryzol taký veľký kus, že ťažko mohol hýbať ústami, keď ich zavrel. Musel si pomáhať prstom, aby jablko dostal pod zuby.

„Nikdy nebude z teba jemný človek,“ dohovára mu žartovne Ďurko.

„Skoro si mi prst odhryzol.“

Sotva dokončili hostinu, zaznel zvonec, ktorým školník Kristián nemilosrdne triasol. Len rektor vedel tak zatriať Bielovským, keď prišla žaloba, o ktorú nikdy nebolo núdze. Div mu vtedy duša nevyletela.

Keď Ďurko zhltol posledný kúsok jablka, utrel si ručníčkom ústa, ruky a poberal sa do triedy. Ako vstúpil, obzrel sa, kde by si mohol „zadovážiť“ nejaké ovocie, papriku alebo zemiak.

Tomík sedel na svojom mieste, na kraji prvej lavice, v druhom rade. Papriku mal pred sebou. Na svoje nešťastie, práve keď sa približoval Bielovský, spadla mu ceruzka. Sotva zmizol za ňou pod lavicou, zmizla aj paprika do Ďurkovho vaku. Keď Štefan Tomík zbadal krádež a chcel sa ozvať, práve vstúpil profesor Vápníček.

„Sadnúť, kresliť!“ znel krátky rozkaz.

Každý sa dal do roboty, len Tomík sedel bezradne. Keď ho profesor zbadal, vyhrešil ho, že si nedoniesol ovocie. Čo bude kresliť?

„Si nedbanlivý! Chod' rýchlo k školníkovi, aby ti požičal papriku. Práve mu ich priniesli plný kôš.“

Štefan Tomík sa chcel ospravedlniť, že mal jabĺčko, potom papriku a teraz nemá nič. Nevie, kde sa mu podela. Akoby sa bola prepadla, kým sa zohol za ceruzkou. Ale profesor, v presvedčení, že si nič nepriniesol, nepripustil ho k slovu. Nedovolil, aby prázdnu výhovorkou mrhal čas a s prácou zaostal.

Keď na konci hodiny profesor prišiel k Bielovskému a pozrel na jeho namaľovanú papriku, veľmi ho pochválil, tak sa mu zaľúbila. Dal mu za

ňu jednotku.

„Na budúcu hodinu prines si červené jablčko,“ povzbudzoval ho a išiel ďalej.

Raz sa Bielovskému nechcelo ísť do školy. Pršalo, až sa lialo, bolo chladno a v teplej posteli sa veľmi príjemne ležalo. Keď sa páter rektor dozvedel, že Bielovský „chorľavie“, hneď ho navštívil, aby zistil, čo mu je, podľa starého a osvedčeného zvyku dal mu teplomer pod pazuchu. Chcel sa presvedčiť, či nemá horúčky. Zatiaľ, čo rektora vyvolali, Ďurko pichol teplomer do horúcej kávy, ktorú mu práve priniesli. Teplomer zá-
vratne stúpil a zaraz ukazoval 42 stupňov, takže sám Ďurko sa poľakal svojej smrtonosnej horúčosti a o tri stupne ju striasol. Ostalo 39 stup-
ňov. Kávu uschoval pod posteľou, teplomer utrel a vložil späť pod pazu-
chu. Keď sa rektor vrátil, zhrozil sa nad jeho veľkou horúčkou. Zakryl ho až po uši, dal mu $\frac{1}{2}$ gramu aspirínu, rozkázal navariť čaju a za tri dni ho nepustil do školy. Za ten čas Ďurko prečítal tri zväzky o dobrodružstvách Tarzanových.

Bielovský však so svojimi kúskami neraz zle pochodil. Ako i v nasledujúcom prípade.

Koniec školského roku nebol ďaleko. Najkrajší mesiac máj býva aj časom najusilovnejšej roboty. Aspoň tak by to malo byť. Páter rektor s otcovskou láskou napomínal a povzbudzoval všetkých, aby sa chopili roboty s dvojnásobnou usilovnosťou. Ešte mnoho si môžu napraviť. Už skoro ráno je svetlo, nech vstávajú o 5. hodine.

„Svedomite využite tieto posledné týždne, lebo koniec školského roku je už za dverami,“ skončil svoje slová.

Všetci stáli nehybne, ako vojaci pri generálskej prehliadke, len Bielovský sa opovážil urobiť žart. Priskočil k dverám, otvoril ich, poobzeral sa napravo, naľavo a potom hlásil, že veru za dverami niety nikoho.

Nasledovala polhodinová kázeň a na jedno odpoľudnie domáce väzenie.

Ešte niečo môžeme spomenúť z jeho nezdarených figľov.

Ďurko sa i rád pochľúbil so svojimi neobyčajnými schopnosťami. Raz ukazoval na Sihoti pred celým konviktom – bol tam aj páter rektor – ako dobre a vytrvanlivo vie chodiť na rukách. Každý ho obdivoval, i pán rektor a chválil jeho „zručnosť“. Nato, ako by na prídavok, urobil ešte jeden kruh. Nebol od rektora ďalej, ako na 3 – 4 kroky, keď mu z vачku vypadli cigarety. Pravé egyptské! Ďurko predsa iné nefajčí.

Zaraz bolo po predstavení. Postavil sa na nohy a zbledol ako stena. Nasledovala konfiškácia, či ako to poznamenal Pecháň, rekvirácia, doma kázeň a karcer.

Keď si trest odsedel, vyhlásil na čestné slovo, že pred rektorom nikdy už nebude ukazovať svoje výnimočné umenie.

Ale musíme uznať, Ďurko bol stvorená vtipnosť. Vedel to aj rektor. Bola reč o tom, ktorá matematika sa im ľúbi, V. alebo VI. triedy.

Mienky boli rozličné, keď sa ozval Bielovský: „Tá, ktorá radosť násobí a starosť delí.“

„Bravo! Optime!“ zvolal rektor nadšene a potľapkal ho po pleci.

Ďurko mal 15 rokov. Chodil do piatej. V menoslove bol medzi prvými, nie tak v učení! Ale to mu nenaštrbilo popularitu, ktorá ho sprevádzala tak v škole, ako, a to hlavne, mimo nej. Bol veľmi príjemného zovňajšku. Vlasy mal belavé a sotva badateľne kučeravé. Tvár podlhovastú, ťahy jemné, dievčenské. Líca belušké, zatienené slabým rumeňom, ktorý sa zosilnil alebo zoslabil len vtedy, keď ho vyvolali. Začervenal sa, keď vedel, zbledol, keď málo vedel, alebo nič. Profesor sa mohol presvedčiť o jeho vedomostiach prv než Ďurko ústa otvoril. Trápila ho táto nedobrovoľná úprimnosť, ale nemohol si pomôcť, hoci málokedy sa zarazil. Krásnymi výrazmi obratne vedel zakrývať chudobný obsah. Obrvy mal barnavé. Oči čisté, modré ako letná obloha, keď ju nekryje ani najmenší obláčik. Takých krásnych, usmievavých očí nemal ani jeden z konviktu. Ako mu ich závideli spolužiačky! Vyhľadávali jeho spoločnosť, aby sa mohli pozrieť do nich. Slečny profesorky si rady s ním pohovorili, lebo bol úctivý a zdvorilý. Ved', čo je pekné a milé, to sa predsa každému páči. No, skrývali tie krásne oči, ako sme už spomenuli, aj mnoho huncútstva, pre ktoré ho zasa chlapi mali radi. Bol štíhlejšej postavy, naoko väčšími slabého ako mohutného tela. Ale svaly mal vycvičené. O svoj zovňajšok sa veľmi staral. Šaty, topánky, ruky boli vždy čisté. Nákrčník si bral každý týždeň iný, na ktorý o dva-tri mesiace prišiel znova rad. Nohavice mal po kolená a punčochy vždy tej farby, akej šaty. Keď si narazil trochu bokom mäkký, tmavý klobúk, a usmial sa, aby ukázal dva rady bielych, pestovaných zúbkov, bol ozajstný mladý gavalier. Mišo Kubran hovorieval o ňom, že zavracia dievčencom hlavy.

Mišo Kubran de Velká Kubra pri Trenčíne – to „de“ neznamenal ani viac, ani menej, akože sa tam narodil – strašne rád hral šachy. Najradšej s Gašparom Trieskom de Malá Trieska. Túto dedinu by sme márne hľadali na mape Slovenskej krajiny. Gašpara nazval tak Ďurko Bielovský, lebo bol tenučký, plochý a suchý ako trieska. Jeho statočné meno bolo Gašpar Žitný. Chodil do II. B. Mišo Kubran najradšej jeho si volil za spoluhráča, lebo bol ešte len začiatovníkom. Vedel z toho menej ako on a Mišo toho veru veľa nevedel. Darmo mu vysvetľoval Ďurko, že tak sa nestane z neho Capablanca, že musí sa pokúsiť s lepšími hráčmi.

Neprijal jeho rady, aby neprišiel o svoje majstrovské meno aspoň pred primánmi. Keď vyhral, výsledok hry si zaznačil. Tomu, nad ktorým zvíťazil, potom vysvetľoval, ako mal hrať. Benjamínovia konviktu ho počúvali ako rodeného majstra, hoci neraz tak sa mu poplietli slová, že sám sa v nich nevyznal. To však neprekážalo, aby druhého dňa nepokračoval. Každý mal obdivovať jeho smelé kombinácie.

Kde aké noviny našiel, zhrabal ich a vystrihol z nich rubriku o šachu s majstrovskými príkladmi. Mal toho plnú zásuvku, že čoskoro nebolo v nej miesta pre knižky.

Keď si meral svoje sily s lepším hráčom a prehral, veľmi sa rozčuloval. Mával hroznú smolu. Najmä s Ľudovítom Havranom, lebo s ním vždy prehral. Dlho mu však neostal dlžníkom. Vrátil mu to pri futbale. Mal vycvičených dvoch – troch pomocníkov. Rád si ich rekrutoval z primánov. Najobratnejší bol medzi nimi Martinko Rybárik. Nebadateľne sa vedel prikradnúť za chrbát na smrť, čiže na kotrmelec odsúdeného, a postaviť sa štvornožky. Vtom Mišo Kubran začal vykladať, akú veľkú rybu chytil pri vakáciách!

„Takú!“ a rozprestrel ruky, že zasiahol prsia pred ním stojaceho. Ten sa zakolísal a naraziac na učupeného Rybárika, prevalil sa cez neho ako vrece zemiakov. Mišo to čakal. Vrhol sa na neho ako jastrab na vrabca a beda premoženým!

Mišo Kubran bol syn kubranského richtára. Chodil do kvarty. Po otcovi zdedil zdravý rozum a telesnú silu, v ktorej sa mu málokto vyrovnal z jeho rovesníkov. Na svojich 14 rokov bol urastlý, plecnatý šuhaj s otužilými svalmi, ktoré si stále cvičil. Uchopiť jednou rukou stoličku, vyzdvihnúť a prehodiť ju do druhej ruky bolo mu hračkou. Stolár, stály majster konviktu – stály, že vždy mal tam čo opravovať – bol mu veľmi povďačný. Pravda, páter rektor nie. Ale väčšinou naprázdno odzneli jeho otcovské dobroprajné slová, lebo Kubranovým heslom bolo: Mens sana in corpore sano. Čo sa týka toho tela, zodpovedalo všetkým požiadavkám. V duševnej práci, v učení nebol síce medzi prvými, ale bol vždy pohotový. Chváľitebná vlastnosť. Kto by oceňoval životaschopnosť žiaka podľa jeho vysvedčenia, neraz by sa sklamal. Tak to bolo i s Mišom Kubranom.

Kto pozrel do jeho úprimných očí, na jeho územčistú postavu, presvedčil sa z jediného pohľadu, že sa stane z neho človek, na ktorého vždy môže rátať. Títo ľudia majú pevný základ pre rozkvet svojej budúcnosti. Nemal detskej jemnosti na tvári, ale hodne tvrdosti a húževnatosti. Jeho črty prezradzovali muža, ktorý neustúpi, čo vyznačuje zdravého syna zdravej dediny. V čom mohol, rád pomáhal slabším. Bol ste-

lesnená ochota.

Okrem šachu veľmi rád hrával futbal, ale neradi ho brali do hry, lebo to bolo neobyčajne nebezpečné. Nebol nešikovný, ale mal ťažké sedliacke čižmy s vysokými sárkami. Zlé uštipačné jazyky niektorých konviktorov povrávali, že ich zdedil ešte po starom otcovi. Zďaleka ho bolo počuť, keď prichádzal. Podošvy mal nabité plochými klincami a opätky ozbrojené veľkými podkovami. Nosy čižiem boli obrátené k nebesám, akoby ich prosili o trochu dažďa. Boli suché, že sa zaiskrilo, keď zavadil do kameňa a tvrdé ako stará dubová kôra. Veru, keď miesto lopty kopol niekomu do nohy, ten zaraz si sadol a zvíjal sa v bolestiach, kým mu niektorý samaritán nepriložil na ranu ručníček namočený vo Váhu. V ten deň sa už iste nehral a hádam ani na druhý. Ináč Kubran aj v tých starootcovských čižmách bol obratnejší ako mnohí „mešťania“ v mäkkých a ľahkých topánkach. Lietal ako víchor, že menší a slabší žiaci zďaleka sa mu vyhýbali, aby ich nezrazil a nedonútil do nemocnice. Keď sa mohol rozbehnúť, takou silou kopol do lopty, že odletela skoro na druhý koniec ihriska.

Keď sa ho pán rektor s obdivom spýtal, kde sa naučil tejto hre, odpovedal, že doma, v Kubre.

„Veď tam nieto ihriska,“ poznamenal Gašpar Žitný.

„Pravda! Ale keď idem z poľa, vždy si nájdem zemiak alebo repu.“

I v konvikte kopal do všetkého, čím mohol z miesta pohnúť, kým ho rektor neskrotil. Potom z papiera urobil loptu a statočnými gólmi vytrvalo rozbíjal žiarovky.

Bol to poslušný a usilovný žiak a dosť ľahko sa učil, len s latinčinou zápasil so skromným úspechom. Takmer si na nej dolámal jazyk. Ale všetky reči mu robili oštaru, a otec ho ešte dal zapísať aj na nepovinnú nemčinu. Čomu sa vraj naučí v mladosti, v starobe akoby našiel. Jemu, otcovi, až na vojenčine sa naskytla príležitosť naučiť sa nemecky. Veru, omnoho skorej by sa bol stal frajtrom, keby bol vedel už predtým nemecky. Nechže je teda jeho syn múdrejší! No, skutky to nijako nedovedčovali.

Bolo to nedávno a práve na latinčine. Mal preložiť tieto dve slová: Liber alter. Pri pohľade na slová vyroja sa mu v duši jeho nemecké vedomosti, ktoré sa mu zmiešali s dvojročnou latinčinou a bez dlhého rozmyšľania vyhrkne z neho: „Liber alter – milý starý!“ Keďže ho profesor neuposadil, zápasil ďalej, tak, že upadol do novej chyby, ktorú mu nastrojila jeho nemecká vedomosť. Vyskytlo sa slovo: mus, muris – myš. Keď sa ho profesor opýtal, čo to slovo znamená, bez rozmyšľania odvetil: „Mus – musí!“

Ale o toľko lepším žiakom bol v histórii. Aj teraz, sotva si sadol na svoje miesto, vytiahol dejepis. Mali na úlohu vladárenie Juraja z Poděbrad, ako povzniesol Čechy a zaslúžil si úprimnú lásku svojho ľudu. Bol to muž širokého rozhľadu. Zaoberal sa veľkolepou myšlienkou, utvoriť spolok európskych štátov, aby spoločnými silami vyhnali Turka z Európy. Kubrana najviac zaujímal radostný a slávny prípad, týkajúci sa Trenčianskeho hradu.

Bol to v roku 1461, keď Juraj z Poděbrad poslal svoju dcéru Katerinu so slávnym posolstvom do Trenčína na hrad ako snúbenicu kráľa Mateja. Keďže Matej nemohol z Budína dôjsť pre krajinské veci, poslal nádherné posolstvo, ktoré Katerinu privítalo s nevídanou pompou. Trenčín sa stal strediskom radostí, spevu, hudby, rytierskych turnajov po viac týždňov.

Pod dojmom profesorovho výkladu o tejto radostnej a pre Trenčín veľmi slávnej udalosti, včera si prezrel hrad. Oprel sa o zrúcaniny a dlho nehybne pozeral na miesta dávnej histórie. Bol by tam ostal vari do večera, keby sa nebol spamätal, že len do štyroch hodín má dovolenie. Netreba zvlášť zdôrazňovať, že mrel za starožitnosťami, dejinami a povestami slovenských hradov. Keď páter rektor vyprával o dejinách Trenčína a hradu, hltal každé slovo, až sa mu dych zastavoval.

To bol Mišo Kubran de Veľká Kubra, kus nesfalšovanej prírodnej sily, duševnej i telesnej, ktorá bola zjemnená vlastnosťami, vyznačujúcimi zachovalé deti.

Adam Adamík hral sa „pár – umpár“ s Alojzom Mrkvičkom. Chodil do III. triedy. Hrali sa o guľky. Keď uhádol, či má v hrsti do páru alebo nie, boli guľky jeho, alebo musel toľko zaplatiť. Adam mal zvláštne šťastie. Vyhral ich plný vačok. Keď bola sezóna na gombíky, vtedy nimi si naplnil vačky. Keď však prehrával, nešetril ani tými, čo mal na kabáte.

Väčšia chyba bola, že veľmi rád čítal dobrodružné romány, rozprávky. Hltal ich. Buffalo Bil, Nic Carter a Clifton boli jeho hrdinovia. Páter rektor „ferro ignique – ohňom a mečom“ ničil tieto a podobné výplody chorej ľudskej fantázie. Lež Adamík vždy mal jeden – dva zošity tejto duševnej otravy. Uschovával ich vo vnútornom vačku kabáta.

Nie div, že Adam bol snivý chlapec. Nežil na tomto svete, ale vo vybájenom, medzi nepremožiteľnými hrdinami, povestnými zbojníkmi, v podzemných plesnivých úkrytoch, mokrých tmavých jaskyniach. Zablúdil aj do nepreniknuteľných džunglí, pralesov, kde sa ozýva rev leva, tigra alebo inej dravej potvory, kde z každého kúta škerí sa na človeka strašná smrť.

Keď sa pozrel na Trenčiansky hrad, vždy hlboko vzdychol: „Taký veľký

a starý hrad, a aby tam nebolo pokladov! Keby som tam ja hľadal, kopal, iste by som našiel. Naraz by som sa stal slávnym a bohatým, noviny by len o mne písali.“

V noci neraz začal kričať, revať a s hrôzou sa odťahoval do kúta. Pot mu vysadol na čelo a tvár, krčkovite sa zachycoval železnej postele, lebo ho prenasledoval zbojník alebo kviláčna šelma. Už mu bol v päťach a cítil jej horúci hnusný dych. „Jaj!“... A keď sa prebudil, uplynula dlhá chvíľa, kým sa spamätal.

Adam miloval prírodu. V lete sa potuloval po blízkych horách od rána do večera. Hlboko sa však nepustil. Rád sa zdržiaval pri Váhu a v osviežujúcich jeho vlnách často sa kúpaval. Vedel výborne plávať. Inokedy vyhľadával jaskyne na Považí, v ktorých sa hrabal za starožitnosťami. V lete bez noža, bez valašky neurobil ani kroka. Mal vždy so sebou i kúsok ocele i kremeňa oheň spraviť, udicu na ryby, lep na vtákov, kompas, hodinky, ceruzku, pero, mapu okolia Trenčína, sklenené guľky rozličnej farby, aby mal čo zameniť za zlato, keď sa stretne s Indiánmi. K úplnej výzbroji nechýbala ani písťalka, ktorou dával rozličné znamenia obyvatelom pralesa.

Na šatách mu nezáležalo. Hľadám preto, že všetky vačky mal naplnené spomenutým výstrojom a výzbrojou.

Bol nízkej postavy, tvári okrúhlejšej, bezfarebnej. Nevdojak často žmurkol. Na brade mal malú jamku. Vlasy málokedy mával v poriadku, lebo keď čítal, hrabal sa v nich pravou rukou a keď bol dej veľmi napínavý, oboma.

Náhle počul rektorov hlas: „Štúdium!“ Ihneď zanechal hru, lebo bol toho presvedčenia, že poriadok a poslušnosť je základom každej spoločnosti. Tak je to medzi Indiánmi. Sadol si teda ku knižke.

Jeho obľúbeným predmetom bol prírodopis. Bohužiaľ, v III. triede, do ktorej chodil, niet tohto predmetu. I históriu mal rád, najmä boje a bitky. Aj merovedu dobre chápal a pravidlá ľahko si pamätal.

Všetci konviktori zaujali svoje miesta. Bolo ich tridsať. Dlhé stoly, „ozdobené“ väčšími – menšími čiernymi a červenými škvrnami ožili. Hlasitá vrava utíchla a bolo počuť len šuchot listov a škrabot zlých pier. Nastala hodina roboty, prípravy na zajtrajšok: štúdium.

Keď si Ďurko Bielovský sadal, priateľsky kývol Kubranovi a Adamíkovi. Bol to pozdrav. Tí opätovne jeho pozornosť pozdvihnutím pravej ruky. Tak to ustálili ich nenapísané zákony. Prečo vyznačil práve ich? Ved' nechodili do jednej triedy, nemali jednakých zvykov a rozdiel bol medzi nimi i v rokoch. Ešte väčší v povahe.

Ďurko bol zdvorilý a povedomý mešťan, Kubran silný, neohobľovaný de-

dinčan a Adam filigránska snivá figúrka. Teda čo ich spájalo?

Združila ich spoločná náklonnosť k dobrodružstvám – veľká to sila v mladom veku – neodolateľná túha za minulosťou starobyľých slovenských hradov. Horeli žiadosťou, aby mohli preskúmať ich zrúcaniny, odkryť tajnosti, ktoré skrývajú a tak sa stať známymi, slávnymi. Táto túžba sa vystupňovala v nich v nebezpečnú náruživosť, lebo imponujúci a majestátny hrad Matúša Čáka mali stále pred očami.

Mišo a Adam boli najvernejšími poslucháčmi Ďurkových prednášok. A on veľa pekného a zaujímavého vedel povedať z minulosti Trenčianskeho hradu. Sprevádzali ho ako tieň človeka. Viseli na ňom, keď mali voľnú chvíľu a obdivovali jeho vedomosti.

Skadiaľ ich nadobudol?

Z prednášok a článkov rektorových za tie štyri roky, čo bol konviktorom. Kubran a Adamík boli obyvateľmi konviktu len od tohto školského roku, Kubran predtým chodil pešo do Trenčína, lebo Veľká Kubra nie je ďaleko. Adamík prichádzal vlakom, kým jeho rodičia bývali v neďalekých Adamovciach.

Ďurkovi lichotila ich zvedavosť a oddanosť. Ký div, že sa stali najvernejšími priateľmi! Keďže ich bolo vidieť vždy spolu, prischlo na nich meno: Triumvirát – trojspolok.

Bol to krásny sen

V konvikte darmo čakali Ďurka, Miša a Adama. Počas štúdia ich miesta boli prázdne. Rektor s ustarostenou tvárou sa vypytuje žiakov, či nevedia, kde sú, čo sa s nimi stalo? Nik mu nevie dať uspokojujúcej odpovedi, len toľko, že Ďurka videli ísť do školy, ale tam ho nebolo.

Mestské hodiny odbili sedem, nasleduje večera. Málokomu chutí, lebo prázdne je miesto Ďurkovo a jeho priateľov. Počuť rozličné otázky, vzťahujúce sa na nich, ale nik nevie odpovedať. Rektor rozmýšľa, či by prípad nebolo treba oznámiť žandárskej stanici, ale konečne sa rozhodne dočkať do rána.

Po rannej modlitbe, ktorú nezafarbil príjemný a zvučný hlas Ďurkov, stretne sa s Iskou a Princem. Psi sú nespokojní, akoby aj oni hľadali svojho najštedrejšieho priateľa.

„Kde je Ďurko, Mišo a Adam?“ osloví ich.

Verní strážcovia konviktu porozumeli slovám, lebo začali skučať, štekať, skákať, ako by ho volali, aby šiel s nimi. Keďže im zaraz neporozumel a chcel sa vrátiť do izby, zastali mu cestu, ba Princ ho začal ťahať za reverendu. Chlapci s údivom pozerali na výjavy ich vernosti, keď sa ozval Jožko Pecháň:

„Stavím sa o deravý groš, že vedia, kde sú naši utečenci. Pod'me za nimi!“

„To je možné,“ poznamenal rektor a už sa aj poberal za starostlivými psami, ktorí ho viedli na hrad. Cesta psom bola dobre známa, lebo neraz odprevadili ta Ďurka. Prejavovali veľkú radosť a utekali dopredu na 50 – 60 krokov, aby sa potom vrátili. Keď sa však presvedčili, že rektor i so žiakmi ide za nimi, zasa pobehli dopredu. Tak sa to opakovalo, kým rektor neprišiel na hrad, kde zrazu zmizli, aby sa o chvíľu ozval ich radostný brechot. Dlho to netrvalo, keď zasa dobehli a medzi štekaním vyskakovali do vysokej výšky. Nesmierna radosť im žiarila z očí.

„V hladomorni budú,“ preblyso v hlave Ľudovítovi Čódovi. Na túto myšlienku prišiel podľa smeru, odkiaľ Iskra a Princ dobehli. Keď prišli do okrúhlejšej miestnosti, zazreli tenký povraz, privityazaný o kríček a spustený do hlbokkej hladomorne. Iskra a Princ stáli proti sebe na okraji jamy a neprestajne brechali. Z hĺbky sa však neozýval hlas, ba ani najmenší znak života.

„Hádam neumreli?“ zavírilo umom rektorovým.

Aby zistil skutočnosť, zakričal dnu: „Ďurko, Mišo, Adam, ste tu?“

„Tu sme!“ zaznelo z príšernej jamy tmeným hlasom.

„Chvalabohu!“ – vzdychol rektor, kým ostatní začali volať, kričať, ba revať na slávu všetkým trom. Ich hlas, miešajúci sa s radostným brechotom psov, zaiste bolo počuť i v meste.

Nasledovala záchranná práca. Ďurko najprv oviazal povrazom Adama, lebo Adam nebol taký silný, aby sa sám vyškríabal. Keď po niekoľkých ťahoch ukázala sa Adamova bledá tvár, psi a konviktori zajasali novou radosťou. Tak privítali i vyčerpaného Miša. Ďurko sa sám vyšplhal k otvoru, kde ho dvaja chytli za ruky, aby ho vytiahli. Pevne zastal na nerovnej pôde bez viditeľného znaku vyčerpanosti. Prvý pohľad mu padol na zdravú ľavú ruku a s radostným úsmevom poznamenal:

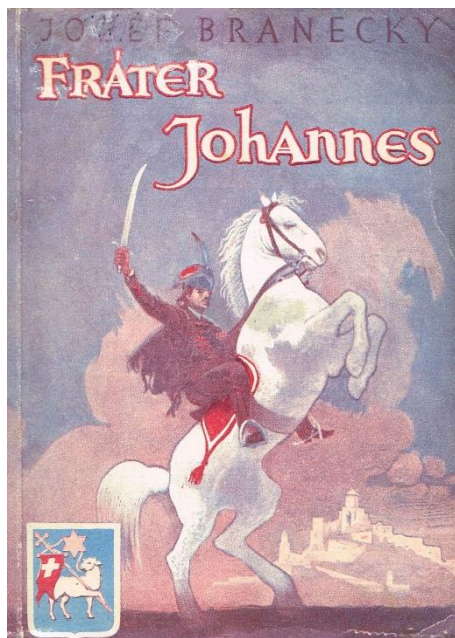
„Bol to krásny sen!“

Vybrané ukážky sú z knihy Poklady Matúša Čáka, ktorú vydalo Nakladateľstvo Slovenskej ligy v Bratislave v roku 1935.

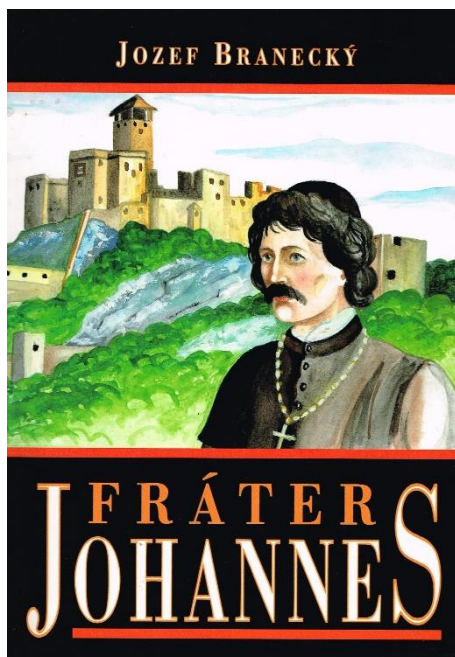
FRÁTER JOHANNES

Historický román z obdobia
protitureckých bojov v 17. storočí,
dej je situovaný predovšetkým v Trenčíne

úryvky

Obálky vydania z roku 1942 (hore) a 1996 (dolu)

Fráter Johannes

Lekáreň jezuitov v Trenčíne založila pani Helena Szúnyoghová dvadsiatimi zlatými. Ostatné vynaložil kláštor jezuitov. Krásne vykladané zariadenie prispôbené miestnosti pochádza z roku 1662. Z tých čias sú i niektoré porcelánové nádoby, z ktorých boli vtedy mnohé prázdne, lebo jezuiti nemali peniaze na väčšie množstvo liekov. Až v sedemdesiatych rokoch tohto storočia si mohli obstaráť viac liečiv. Chorých bolo mnoho a liečivých prostriedkov málo, takže jezuiti si museli sami vyrábať tie najpotrebnejšie. Vďaka ich odborným vedomostiam bola lekáreň známa na celom Považí.

Jozef Rauplík, prvý lekárnik, Slováč, získal trenčianskym jezuitom dobrú povesť. Mal zvláštne nadanie lekárnik - samouka. Veľmi dobre poznal byliny a ich liečivú silu. Poznatky získal z latinských a nemeckých kníh a zo skúsenosti.

Keď ho provinciál v roku 1651 preložil z Viedne do Trenčína, čoskoro sa stal známym nielen v meste, ale aj na okolí, hoci ho neposlali výslovne za lekárnik, lebo ešte tam nemali lekáreň. Poslali ho do Trenčína ako frátra na rozličné práce. Mal na starosti kaplnku – kostol bol postavený až roku 1657 – omšové rúcho, kostolnú bielizeň, pomáhal okolo domu, kde dočasne býval. Pritom uplatňoval aj svoju lekárnickú učenosť. Príležitostí bolo nadostač. Tomuto zamestnaniu výborne rozumel, lebo vo Viedni bol roky pravou rukou lekárnik.

Keď prišiel do Trenčína, priniesol so sebou vzácne knihy o bylinách, zelinách, koreňoch, stromoch a ich liečivej sile. Z nich si dopĺňal vedomosti, zakladajúce sa najmä na skúsenostiach.

K tomu oduševnenému majstrovi, telom i dušou lekárnikovi sa dostal fráter Johannes za žiaka a pomocníka. Celý deň boli spolu až do neskorej noci a prvé lúče letného slnka ich našli už v práci. Fráter Josephus vyučoval Johannesu. Ukazoval mu ako pripraviť prášky, tekutiny z rozličných kvetov, listov, korenkov a kôry stromov.

Fráter Johannes, ktorý sa už aj predtým zaoberal flórou Považia a bol výborným botanikom, teraz, keď sa to stalo jeho povolaním, úplne sa oddal a tomuto vzácnemu štúdiu. Pracoval, pomáhal svojmu princípálovi a pritom veľa študoval. Okrem pevnej vôle a zápalu do učenia mal aj nadanie, takže o tri roky nielen ovládal celú praktickú vedu lekárnicva, čiastočne i lekárstva tých čias, ale aj latinčinu, ktorú okrem slovenčiny najviac potreboval, lebo lekárske knihy boli zväčša latinské.

Okrem týchto prác odborného povolania nezanedbával ani svoje reholné povinnosti. Úspešne ukončil noviciát a po desiatom roku zložil slávnostnú prisahu.

Keď roku 1669 brátra Rauplíka preložili, bráter Johannes sa stal samostatným lekárnikom.

Cítiac všetku zodpovednosť na seba, venoval sa práci s dvojnásobnou horlivosťou. Povzniesol lekára na vysoký stupeň a bola vyhľadávaná od Nového Mesta až po Žilinu. Na to potreboval najprv veľké množstvo liekov, ktoré si musel zadovážiť sám, lebo lekár bola chudobná.

Vo voľnom čase chodil po trenčianskych horách, lúkach a zbieral rastliny, ktoré potom sušil, aby z nich pripravil rôzne lieky. O dva-tri roky povala kolégia, skrine pri chodbe a jeho cela boli plné bylín. Sušil ich na povale, ukladal v skriniach a spracovával vo svojej izbe.

V kúte mal tvrdú drevenú posteľ, vedľa nej pohovku pre chorých, na druhej strane skriňu na knihy a šaty, uprostred izby stôl a stoličku, na stene kríž, pod ním kľáčadlo a v kúte umývadlo. To bolo celé zariadenie, na ktorom boli rozložené suché byliny. Každý druh bol osobitne zabalený a označený latinským názvom.

Ich účinok poznal dobre od svojho majstra, z kníh a z vlastnej skúsenosti.

Bráter Johannes bol natoľko zaujatý svojím povolaním, že vždy mal naponáhlo. Keď vyšiel z kláštora na Brezinu, už aj tam chcel byť. V lete, v zime, vždy chodil v jednej reverende, bez kabáta a klobúka. Len starým biretom si kryl hlavu.

Husté, tmavé vlasy z dialky splývali s čiernym biretom, keď sa ponáhal domov s batohom kvetov a bylín. Bol to krásny obraz. Kvetmi korunovaná ozdobená usilovnosť ako živá, kvitnúca alegória práce a lásky k prírode.

Kráčal rezkým vojenským krokom a kvety sa kývali z jednej strany na druhú akoby prikyvovali: „Nebolí nás to, že si nás odtrhol, veď budeme slúžiť na uzdravenie chorých. Zaujmemo miesto medzi rozumnými tvormi nebeského Otca. Preukážeme skutky milosrdenstva, keď chorých navštívime, potešíme, posilníme a vyliečime.“

Čím rezkejšie sa uberal domov, tým srdečnejšie, s hlbšou poklonou mu prikyvovali: „Nebolí nás to... nebolí nás to!“ Niektoré niesol aj s koreňmi, lebo usušené alebo vyvarené hojili rany, miernili bolesti hlavy, žalúdka.

Korene týchto bylín sa zachytávali reverendy ako kyprej, čiernej, úrodnej zeme, objali mu ruky a ich kvety mu šepkali do uší: „Milujeme ťa... nepustíme ťa...“ Nik iný nepočul tento hlas. Na to bolo potrebné citlivé srdce svätého Ignáca, duša svätého Františka Assiského, jemný duch,

ktorý cíti s kvetom a vidí v ňom brata. On videl a preto ich všetky miloval. Privinul ich k sebe ako pred rokmi spolubratov. Už je to veru pätnásť rokov, odkedy nastúpil ťažké, ale šľachetné povolanie jezuitu. Len ako fráter, ale s celým srdcom a Bohu oddanou dušou. Našiel v nich všetko, čo tak verne miloval a stratil... Ostal sám so svojimi milými kvietkami.

Ľudia ho cestou srdečne pozdravovali. Nielen katolíci, ale aj evanjelici. Najviac bolo počuť: „Nech je pochválené meno Ježiš... Laudetur Jesus Christus... Evanjelici: Šťastný deň... Hospodin s vami.“ A on odpovedal láskavo: „Pax tecum, in aeternum“... Naveky amen, dávajúc dôraz na *amen*, že bolo počuť dve *m*, a hlboko sa poklonil.

To bol fráter Johannes: samá láska, jemnosť, citlivosť k peknému, šľachetnému, tichý hlásateľ Božej slávy, apoštol prírody. Nie div, že si ho vážili a milovali nielen všetci Trenčania, ale aj ľudia z vidieka ako praveho samaritána a ľudomila.

„Prichádzali do tejto apatéky, určenej pre spoločné blaho chudobných, rehoľníci, svetskí kňazi, katolíci, evanjelici, chudobní, páni z hradu, ľudia z ďalekých dedín,“ čítame vo vtedajších jezuitských zápiskoch.

Jeho zásluhu mesto ocenilo senátorstvom.

„Najmä troma cnosťami vynikal: oddanosťou k duševnému životu a svojmu povolaniu, láskou k bratom a všetkým ľuďom a chudobou. Bol prvotriedne zaslúžilý muž. Zrkadlo, ideál frátrov – rehoľníkov a najmä lekárnikov,“ zaznačili o ňom.

S osudom, ktorý mu doniesol hľadaný pokoj bol úplne spokojný. Nežiadal sa naspäť do sveta. Našiel cestu, ktorá ho viedla za Kristom, podľa jeho slov: „Hľadajte najprv Božie kráľovstvo a jeho spravodlivosť a všetko ostatné sa vám pridá.“

Našiel toto kráľovstvo už tu na zemi v úplnom pokoji svojej duše a nevinnnej radosti svojho zamestnania, osožného všetkým ľuďom. Cítil nesmiernu radosť, keď mohol pomôcť chudobnému. Keď dostal pár grošov, rozdal to chudobným, ktorých bolo v Trenčíne dosť. Okrem reverendy a ošúchaného bireta nemal nič. Jeho jediným, ale o to drahším majetkom bola úcta, dôvera a láska ľudí bez rozdielu vyznania a zamestnania.

Fráter Johannes bol miláčikom ľudu.

Posolstvo bašu Husseina

Traja jazdci sa približujú od Kostolnej k Trenčínu. Pod hrotom dvoch dlhých kopijí strieborný polmesiac žiari v lúčoch slnka. Pod ním vidíme bajrak, malú bielu zástavu, vejúcu viacej od bystrého kroku ako od slabo pofukujúceho vetra. Podľa tohto znaku sú to tureckí poslovia. Na prvý pohľad rozoznáme ich vodcu. Je ním veliteľ tureckého pluku, po turecky: čorbadši. Bude mu 28 rokov. Je príjemného zovňajšku. Na hlave má ok-rúhlu, vysokú čiapku z bieleho hodvábu, tureckým slovom: kuku, ktorá sa podobá biskupskej infule, lenže sa končí v jednom rohu. Zlatom je bohato zdobená. Vpredu, v zlatej sponke má pštrosie pero, biele ani sneh, kývajúce sa z boka na bok podľa rytmického klusania koňa. Spod dolomána a feredše jemne sa odrážajú od belasého koňa modré, voľné nohavice, turecky : šalvár. Z tej istej látky je aj priliehajúci dolomán, sia-hajúci nad kolená, ktorý na prsiach spájajú strieborné šujtáše, očkom zapäté na veľké strieborné gombíky. Len toľko možno z neho vidieť pre feredšu, janičiarsky kepeň, zakrývajúci pružné, vyšvihlé telo jazdcovo. Feredša je z drahej červenej látky. Je voľná a okolo drieku stiahnutá ši-rokým pásom, bohato vyšívanim, ozdoba ktorého je toho štýlu ako kuky. Za zlatým pásom má zastrčený drahocenný handžár. Na nohách má čižmy z červenej mäkkej kože, nahrubo pokryté prachom. Na rukách biele rukavice. Ľavicu opiera voľne o driek, pravicom drží opraty zo žltej kože.

Pravidelne formovaná, podlhovastá jeho tvár, bystré oči, barnavé fú-ziky, husté, ale tenké obočie, červené jemné pery, melancholický, prí-jemný výraz obličaja nepoukazuje na turecký typ.

Kôň, pokrytý prachom, bez znaku únavy nesie svoju ťarchu. Bystro poskakuje, akoby teraz bol vyšiel z maštale, a veru, už má za sebou cestu z Nových Zámkov. Je to arabské plemä, belasošedivej srsti. Na podlhovastej hlave má veľké nozdry, múdre, živého výrazu oči, rovné boltce. Krk mu kryje belasá, dlhá hriva. Štíhle nohy prezrádzajú pružnosť a rýchlosť. Na chrbte má červenú pokrývku, ozdobenú výšivkami, na kra-joch so zlatými strapcami. Sedlo je zo žltej kože.

Sprievod čorbadšihu pozostáva z dvoch ávdšiov, dvorných jágrov, ktorí sú vybraní z najspoľahlivejších janičiarov. Patria do 15. tlupy, tu-recky: bölüka. Menujú sa Zufikár Chanekan a Ali Gasnezar. Šaty majú podobné ako ich vodca, lenže bez zlatej ozdoby. Na hlave nemajú kuky, ale keču, bielu čiapku. Na nohách nie čižmy, ale červené baganče. Ich

zbraňou je turecká krivá šabl'a a už spomenuté dlhé kopije.

Sú to silné mužské postavy, ohorenej tváre, pravého tureckého typu. Prezradzujú odvážlivosť, ba náklonnosť k ukrutnostiam a nedbanlivosť o zajtrajší deň. Keď sa na nich pozrieš, zima ti prejde chrbtom.

Kone majú ťažšie, silné, pritom však svieže, lebo sú dobre opatrované. Jeden je hnedý, druhý čierny, ale teraz od prachu oba šedivé.

Keď čorbadši od Kostolnej zazrel vysoký Trenčiansky hrad, trhol opratami, aby koňa pobádal do bystrejšieho kroku. Ľavú ruku položil na šabl'u a ohmatáva ju, ako by sa o ňu obával, nedôverujúc nikomu.

Bola to krásna práca z damascénskej ocele. Dala sa ohnúť ako prútik. A keď sa zrazu vyrovnala, zaznela krátkym, zvučným hlasom ako by šveholením lastovičky. Kto ju má, môže sa spoľahnúť na ňu, nezlomí sa nevyštrbí. Vyseká ho z mora nepriateľov.

Čorbadši je zaľúbený do nej. Miluje ju väčšmi ako peknú ženu. Janičari sa aj tak nesmú oženiť, aby mohli celým srdcom a nerozdelenou dušou bojovať proti každému, kto sa neklania Alahovi a neuznáva Mohameda za jeho najvyššieho proroka. I lepšie tak. Ona je jeho ženou. Aspoň sa nestane nevernou. Vždy je pri ňom, vo dne v noci. A kým by žena zo dňa na deň v jeho očiach utrácala z krásy, ohnivosti lásky, táto je mu čoraz milšia a drahšia, aby sa mu časom stala vernejšou priateľkou. Uvádza mu v pamäť ťažké boje, a v noci, keď všetko utíchne, rozpráva mu o nich v krásnych snoch. Visí mu pri hlave, odháňa zlých duchov, pripúšťa dobrých a vábi ľubostné víly. A keď si položí ruku na ňu, nebojí sa nikoho a ničoho.

Aj teraz ohmatáva jej rukoväť, posiatu rubínmi a obrúbenú koženou vložkou. Takto sa lepšie drží. Aj pošva je cenná, ozdobená v prostriedku menom bašu Hussein, všemohúceho pána Nových Zámkov, najponíženejšieho a naj dôvernejšieho sluhu padišaha v Istanbule. Okolo obrazu sa skvie tento nápis: Nové Zámky 26. sept. 1663.

Bol to, veru, ťažký deň, ale s pomocou Alaha ho prekonali. Zvíťazili. Gróf Adam Forgách a jeho garda si zapamätá toto dátum a zaiste si rozmyslí, či sa ešte postaví na odpor Turkom, najslávnejším a najudatnejším bojovníkom sveta.

„Psie plemä!“ syčí sprievodca pomedzi zuby.

„A veď sme ich naučili móresu! Dnes ich už Alah súdi, okrem niekoľkých, ktorí sa poddali“.

„No, musíme uznať ich udatnosť,“ poznamenal Zulfikár Chanekan, sprievodca s ľavej strany.

Máš pravdu. Uznal ju aj baša Hussein, náš víťazný vezír a slávny potomok Mohamedov. Preto dovolil tým, čo zostali nažive, aby so zbraňou

mohli opustiť dobyté pevnosti. Pristali by medzi nás,“ odvetil Ali Gasnezar.

„Veru, škoda ich,“ prisviedčal mu čorbadši.

Hussein baša ich aj vyzval, aby sa pripojili k nám, ale tí len záporne potriasli zakrvavenými hlavami. Mohli by zaujať prvé miesto v tóni Mohamedovej, v raji. Obdivujem ich. Keď sme sypali na nich gule z diel ako dážď, zanechávajúc na hradbách slabú stráž, zišli sa 1. septembra na veľkom dvore pevnosti a zaprisahali sa, že budú bojovať do poslednej kvapky krvi.

„Sú to opravdiví hrdinovia! „ dodal Zulfikár Chanekan. Milosti nedajú, ale ani nepýtajú.

„Všetci zdvihli pravú ruku a volali Ježiša, svojho veľkého proroka na pomoc. A nesklamali sa,“ pokračoval čorbadši.

„Po krvavých útokoch 15. septembra sme vytyčili 17 zástav na baštách a múroch pevnosti.

Už sme vzdávali vďaky Alahovi, že nám pomohol proti tým kresťanským psom, keď napätím posledných síl vrhli sa na nás, hromovým hlasom volajúc: Ježiš ! Ježiš ! Veru, máloktorí sme sa dostali z hradieb živí. Pätnásť zástav nám ukoristili. Len dvaja zachránili zverenú im zástavu, ale život nie. Tých pätnásť stratilo i zástavu i život.“

Tu zastal v reči, ako by rozmýšľal, čo nasledovalo za tým. Chytrý sa rozpamätal.

„Keď sme nastávajúcu noc počuli ich radostné pokrikovanie na slávu a ich spev, chytli sme sa zbrane, nevediac, čo to znamená. Obávali sme sa útoku, ale nevyrazili. Neskôr sme sa dozvedeli, že preto sa tak veľmi radovali, lebo pod ochranou tmavej noci dostalo sa do pevnosti 140 hajdúchov, ktorí prišli na pomoc odkiaľsi z Trenčína a okolia.“

„Koľko ich zostalo nažive z celej posádky?“ spýtal sa Ali.

„Málo. Veľmi málo. Pred naším prvým útokom bolo ich do 20.000, a keď sme ich prepúšťali, medzi našim dvojrdom, vzdávajúc im vojenskú česť, narátali sme z nich iba 2422,“ odpovedal mu čorbadši.

A akí boli aj títo! Alah! Alah! Šaty mali otrhané, zbrane dolámané, šable dokrivené, vyštrbené, ba niektorí stískali už len rukoväť. Boli vysilení, nevyspatí a bledí ako stena. Jeden mal obviazanú hlavu čiernou, špinavou handrou, druhý ruku, tretiemu rukáv dolománu odvisal naprázdno, štvrtý kríval a opieral sa o šablú. Iný sotva vládol niesť svoju zbraň a kamaráti ho podopierali z oboch strán. Keď sa však približovali, vzpriamili sa a išli ako ich vodca gróf Adam Forgách, tak i všetci ostatní, a najmä tí od Trenčína. Na tvárach sa im zračili: premohli ste nás presilou, múry ste nám rozstrieľali, stravu zničili, vody nepripustili, ale nezlo-

mili ste našu dušu!

„Ten Ježiš im veru pomohol, hoci sa konečne poddali,“ poznamenal Zulfikár.

„Keď ich tak bude podporovať, synovia Aláhovi budú mať tvrdú robotu.

Najväčšmi sa mi páčili tí z Trenčína a okolia. Bola to neslýchaná neohrozenosť a opovážlivosť,

Dobrovoľne skočiť do takého pekla, aké bolo tam. Nemať oddychu od rána do večera a zasa od večera do rána, stále byť na strážii, bojovať hladný, smädný vo vedomí istej smrti, to prevyšuje ľudské sily.

A Hussein baša nás teraz posiela s listom do Trenčína. Aké to vyznačenie a šťastie! Budeme ich môcť zblízka poznať. Či ozaj nájdeme tam niektorých z tých najudatnejších 140 bojovníkov?“

Nastalo ticho. Nebolo počuť slova, len ozvenu podkov. Mlčanie prerušil čorbadši.

„Vlastne mám im byť povďačný, nebyť ich, ťažko by som bol teraz povýšený na čorbadšihu. Ani tejto šable by sa mi nebolo dostalo. No, zaslúžil som si ju.“

Obidvaja mu prisvedčili kývnutím hlavy.

Keď sme si nevedeli s nimi rady, Hussein ma poslal dopredu so slovami: „Alebo tam zostaneš, alebo sa vrátiš ako čorbadši. Aláh ti pomáha!“

Hrad sme dobyli. Aláh nám pomohol.

Ja som teraz najmladším čorbadšim medzi dôstojníkmi bašu Husseina. S vyznačením môžem byť spokojný, lebo som sa zaň dosť narobil! Alah! Alah! Ako rúbali naše šable! Ako zlým duchom posadnuté.

Na múry sa dostať bolo hračkou, veď to bola už len hromada kameňa, brvien, pieskom naplnených vriec a mŕtvol, stískajúcich šable kľúčovite aj po smrti. Ale čo nás tam čakalo! To... to bolo hrozné!

Nebolo počuť křiku, lomozu, len zbrane rinčali, ľudia padali na oboch stranách a penistá krv tiekla, tiekla potokom, ošklivou sladkosťou zaváňajúcim. Kde – tu zaznel udusený, bolestný výkřik smrteľne zraneného: Ježiš! Alebo Alah!...

V tejto chvíli naraz zarachotil hrozný výbuch, otriasajúci zem. Veža pušného prachu vyletela do povetria. Nevidel som nič, iba lietajúce kamene a rozkúskované ľudské údy. Popadali sme na zem, jeden cez druhého, priateľ - nepriateľ, zahalení do hustého, čierneho dymu, zastavujúceho nám dych, zasypaní pieskom, zemou, kameňmi a postriekaní teplou ľudskou krvou... Hrôza!

...Málo nás vstalo. Bol šťastlivý, kto sa vyslobodil z toho pekla a hrobu živých. Aj mňa zachránil Alah. Nech je chválené jeho meno!

Keď sme sa pozbierali, čierne postavy kývali bielymi zástavami. Poddali sa...

Baša Hussein ma objal a pozdravil ako čorbadšihu, darujúc mi túto šablú, na ktorú dal neskôr vyryť svoje meno a dátum.

Pohrúžený do takýchto rozpomienok, sotva zbadal, že už prišli do Trenčína. Z myšlienok ho prebudil hlas z trúby. Strážnik na mestskej veži dával znak, že prichádza akési posolstvo.

Bolo na jedenástu hodinu predpoludním, keď došli k mestskej bráne, kde ich čakali štyria strážnici, pod vedením rotmajstra Štefana Fabuša. Zastavili kone a vojensky pozdravili stráž, ktorá pozdrav opätovala.

„Čo si žiadate?“ spýtal sa ich rotmajster Fabuš.

„Vezír a baša Hussein, pán Nových Zámkov a nepremožiteľný vodca vojska najjasnejšieho sultána, posielala list slávnemu magistrátu mesta Trenčína,“ odpovedal čorbadši.

Strážnici porozumeli slovám, hoci boli povedané lámanou slovenčinou.

„Zavediem vás pred slávnym magistrátom.“

Hneď zoskočili z koní, ktoré rotmajster Fabuš odovzdal dvom vojakom, aby dali na ne pozor. Potom zaviedol poslov k pánu starostovi.

Generosus dominus Georgius Szilvay, iudex Civitatis, starosta mesta, bol na mestskom dome a prijal ich bez meškania.

Turci, v podvedomí svojho poslania vážne vkročili do izby, sprevádzaní Štefanom Fabušom a dvoma strážnikmi. Turci – sprievodcovia s vytasenými šablami sa postavili po boku čorbadšihu, čo urobila aj mestská stráž.

Tu čorbadši, preložiac ruky krížom cez prsia, hlboko sa poklonil so slovami: „Buď pozdravený, múdry vodca chrabrych synov Trenčína! Vezír a baša Hussein, pán Nových Zámkov a nepremožiteľný vodca vojska najjasnejšieho sultána, posielala tento list slávnemu magistrátu mesta Trenčína,“ a odovzdal ho.

„Ďakujem za vysoké vyznačenie,“ odpovedal starosta, „že Vezír a baša Hussein, pán Nových Zámkov a nepremožiteľný vodca vojska najjasnejšieho sultána (tu sa hlboko poklonil), poctil listom magistrát mesta Trenčína. Asi za dve hodiny vám dáme odpoveď. Zatiaľ ráčte si odpočinúť odtiaľto v tretej izbe. Poslúžime vám občerstvením a postaráme sa aj o vaše kone.“

Čorbadši porozumel slovám, poklonil sa a odišiel so svojim sprievodom do určenej izby.

Na mestskej veži bilo pol dvanástej.

Hor sa do boja!

Vojvoda Karol Lotrinský a s ním spojený poľský kráľ Ján Sobieski sa 12. septembra 1683 pri Viedni zrazili s tureckým vojskom, ktoré viedol sám vezír Kara Mustafa: Porazili Turkov na hlavu. K víťazstvu im pomohol aj Ibrahim, starý budínsky vezír, ktorý velil na pravom krídle. Keďže bol smrteľným nepriateľom Kara Mustafu, miesto toho, žeby sa bol vrhol do boja, v najväčšej chvíli ustúpil. Celý turecký tábor s celou výzbrojou, veľkými pokladmi a drahocennosťami padol do rúk víťazov. Vo veľkom zmätku zanechal Kara Mustafa v šiatri aj zelenú zástavu Mohameda, ktorú mu dal sultán. Ján Sobieski ju poslal pápežovi.

Týmto slávnym víťazstvom kresťanstva bol osud Turkov aj na Slovensku spečatený. Po celej slovenskej krajine vládlo nadšenie.

„Vyhnať ich von!“ znelo po mestách a dedinách.

Pod zástavy Karola Lotrinského sa hlásili mnohí dobrovoľníci zo všetkých končín Slovenska.

V Trenčíne tiež zavládol vojnový duch konečného zúčtovania s Turkami, najmä keď sa dozvedeli, že Karol Lotrinský a Ján Sobieski ich chcú vyhnať z Nových Zámkov, Parkana a Ostrihomu.

„Pomstiť sa za našich otcov, bratov, matky sestry, ktorých pozabíjali, odviekli do zajatia pred dvadsiatimi rokmi, aby tam zahynuli ťažkou prácou, hladom, mečom!“ bolo heslom prenikajúcim do každej chalupy.

Práve vtedy prišiel do Trenčína gróf Illésházy, aby vztyčil zástavu proti Turkom. Bol to vnuk Františka Illésházyho, brata niekdajšieho palatína Štefana (umrel roku 1609.) Bol to silný, udatný a neohrozený muž. Mal vyše päťdesiat rokov, bol teda ešte v úplnej sile. Dal oznámiť Trenčanom a všetkým ľuďom na vidieku, že kto má srdce na mieste a chce bojovať proti Turkom, nech sa hlási do troch dní v Trenčíne na hlavnom námestí. Pridajú sa k vojsku Karola Lotrinského a Jána Sobieskeho. Kto má zbraň a koňa, nech príde ozbrojený, kto nemá, dostane. Nariadená bola aj povinná insurekcia.

Správa sa rozširovala ako oheň po suchých strechách a zapalovala slovenské srdcia, ochotné do boja proti Turkom.

Prišli mladí páni, zemanovia s drahými zbraňami na krásnych paripách, prišli sedliacki mládenci so starými flintami a na koňoch ktoré práve vypriahli z voza. Iní prišli sami, prinášajúc len oduševnenosť. Ale to stačilo. Zemanovia, šľachta, bohatší občania vďaka obetovali zo svojho majetku zbraň i kone, takže vyzbrojili každého. Prvý deň prišlo ich do päťdesiat.

Druhý deň ich už bolo vyše stopäťdesiat. Všetci v nových šatách. Mestské a hradné sklady vyprázdnil. Vyčistené, vybrúsené šable sa ligotali v lúčoch slnka. Gróf Illésházy ich staval do radu práve pred lekárňou.

„Kto je pravý muž, nech sa prihlási ešte dnes! volal zvučným hlasom.

Stále prichádzali noví bojovníci. Ľud sa hrnul na námestie, aby obdivoval svojich udatných synov, idúcich odplatiť Turkom všetko to zlo, ktoré trpeli ich otcovia pred dvadsiatimi rokmi.

A to všetko sa dialo práve pred otvorenými dverami lekárne. Fráter Johannes nenašiel miesta. Oživali v ňom staré dvadsaťročné rozpomienky. Krv sa mu valila do hlavy, päste sa mu proti vôli zvierali, srdce mu divo bilo, keď sa pozrel na dobrovoľníkov, insurgentov a videl ich oduševnenosť...A on nemôže ísť s nimi!

Nemôže ísť zúčtovať za Slovákov a za...

Náhle mu prišla na myseľ Helenka.

Jeho život nevyrušovalo doteraz nič. Žil pokojne, venujúc sa iba svojmu povolaniu. Až teraz, keď počul vojenské trúby a bubny, pocítil prvý raz od svojej prísahy, že sú mu úzke tie múry lekárne, že je mu málo to zamestnanie a rozmáha sa v ňom nepremožiteľná túžba ísť proti nepriateľovi.

„Bojovať! Bojovať proti Turkovi! Ešte raz! Zúčtovať s ním za Helenku!“ znelo v jeho duši.

Prvý a druhý deň verbovania a insurekcie ešte zniesol. Obed mu síce nechutil, ale páter rektor Michal Škerlec nezbadal nič, alebo nechcel zbadať.

Tretí deň už nikde nenašiel pokoj. Ťažko premáhal túžbu: ešte raz sa stretnúť s tými pohanmi. Ešte raz!

Vojakov už bolo vyše dvestopäťdesiat. Zapíňali námestie. Illésházy staval oproti dverám lekárne práve tých najkrajších. Radosť sa pozrieť na nich! Chcel vzbudiť túžbu po boji u frátra lekárnik, o ktorom sa dozvedel, že bol výborným vojakom, postrachom nepriateľa, nepremožiteľným hrdinom, ktorý by mal tiež za koho účtovať proti Turkom. Práve by potreboval obratného a udatného pobočníka! Už mu aj prichystal mladého vraného koňa, rýchleho ako ranný vietor a drahú zbraň.

„Čo sa už neukazuje? Či nás nevidí?“ rozmýšľal.

Fráter Johannes ich videl – ako by ich nevidel! Veď horel túžbou ísť s nimi. Ale náhle sa ozvalo v ňom: Nemôžeš, lebo ťa viaže *obediencia*, poslušnosť!

Nádoby, v ktorých pripravoval rozličné lieky mu tancovali v rukách, ako tie kone na námestí. Bol rozrušený. Tvár mu horela, oči iskrili žiadostou: ísť do boja proti Turkom!

Keď sa ho Illésházy nemohol dočkať a poludnie sa približovalo, prišiel na tancujúcom koni, druhého osedlaného vedúc za uzdu.

Fráter Johannes zostal stáť ako zarazený a s údivom sa naň pozrel.

„Fráter, nešiel by si s nami? Tu ti vediem koňa. Len vysadnúť. Potrebujem skúseného pobočníka. Nože nastúp! Popoludní ideme!“ povedal mu.

„Pôjdem, ak ma pustí páter rektor!“

„Chod sa vypýtať! Čakám ťa!“

Fráter odložil téglíky a šiel k pánu rektorovi. Zaklopal, vstúpil, ale nevedel ako začať.

Čo by si rád, carissime fráter?“ spýtal sa ho láskavo.

„Reverende páter rektor,“ a tu sa na chvíľočku zastavil, „Dovoľte mi ísť do boja proti Turkom!“ predniesol svoju vrelú žiadosť.

„Chceš ísť do boja s pánom Františkom Illésházym? Bol už za mnou, aby som ťa pustil – ak chceš...“

„Chcem! Veľmi chcem!“ vykrikol radostne.

„Tak nech ťa sprevádza Božia ochrana!“ a vystrel ruky, aby ho požehnal.

Fráter Johannes si kľakol a prijal požehnanie.

„Custodiat et benedicat te omnipotens Deus in nomine Patris at Filii et Spiritus Sancti Amen! Nech ťa ochraňuje a žehná všemohúci Boh v mene Otca i syna i Ducha Svätého Amen!“ Potom ho zdvihol, objal, pobozkal a prepustil so slovami:

„Pax tecum“, pokoj s tebou.

Fráter Johannes bozkal žehnajúcu ruku a odišiel dojatý a s veľkou radosťou.

František ho už netrpezlivo očakával. Keď ho konečne zbadal a videl jeho radosťou žiariacu tvár, vedel, že vec je v poriadku, veď sa zaňho prihovril. Hneď mu dal priniesť prichystané šaty. Obliekol si ich, priviazal si šablú a vysadol na koňa, stojaceho pred lekárňou. Svieže zviera poskočilo s ním pozdĺž dlhého dvojradu jazdcov.

„Sláva! Sláva frátrovi!“ Sláva mu!“ ozývalo sa z hrdiel vojakov. Volanie sa roznášalo námestím a odraz od hradných múrov znel ešte mohutnejšie.

Správa o frátrovi sa rýchlo rozniesla po celom meste. Každý ho chcel vidieť a rozlúčiť sa s ním.

Veru, ani ho nemohli spoznať, natoľko ho zmenili vojenské, tesne priliehajúce šaty.

Prišla aj Agneška s osemnásťročnou dcérou Helenkou. Jej muž, pán farár, už nežil. Podľa záznamu v diáriu farského kostola zomrel roku 1668. Prechladol na pohrebe a o niekoľko týždňov neskôr skonal. Ne-

bolo mu pomoci, hoci jeho žena by zaň bola obetovala i svoj život. Oplakávali ho všetci evanjelici a najmä jeho osirelá rodina. Z fary sa dlhé noci ozýval žalostný plač. Bol dobrým pastierom svojich veriacich, vzorným mužom, starostlivým otcom a váženým občanom. Agneška od jeho smrti ustavične chodí v čiernom odevu a málokedy vidieť na jej milej tvári úsmev. Zostala mu verná aj po jeho smrti. Zmenila sa málo, len spevnela, ale zachovala si svoje krásne okúzľujúce oči, hodvábne vlasy a výrazné črty tváre.

Prišiel aj jej otec, starý pán senátor Bohuš. Vlasy mal biele ako sneh. Kedysi rovná postava sa nakláňala k zemi. Išiel drobným krokom a opieral sa o palicu. Ani tých sedemdesiat rokov ho tak netlačilo k zemi, ako to veľké nešťastie, ktoré ho stihlo pred dvadsiatimi rokmi. Odvtedy sa stal tichým človekom. Mnoho vody nekalil ani na zasadnutiach magistrátu. Jedinú radosť mal v Agneškinej rodine, ku ktorej sa presťahoval, v dvadsaťročnom vnukovi, ktorý je výborným žiakom na vysokých školách vo Wittenbergu a vo vnučke. Dali jej meno Helenka na pamiatku mŕtvej tety. Je prvá krásavica v Trenčíne. Keď na ňu fráter Johannes pozrel, akoby bol zazrel svoju nebohú Helenku. Tá istá krása v štíhlosti, vlasoch, očiach a jemnosti slova a správania.

Keď zbadal senátora Bohuša, zoskočil z koňa a išiel mu v ústrety s radostnou tvárou.

„Nech ťa sprevádza Pán Boh, syn môj! A veď vieš, čo je tvojou povinnosťou!“ Viac mu nemohol povedať, spomenul si na Helenku. Objal ho trasúcimi rukami a odvrátil sa, aby nezbadal jeho zarosené oči. Potom sa pobral krivkajúc domov. Agneška a Helenka podali frátrovi Johannesovi ruku a veľmi srdečne sa s ním rozlúčili.

Prišiel aj bývalý senátor, neskôr (1672) starosta mesta, pán Lipský, aby sa pozrel nielen na frátra, ale aj na svojich troch synov, ktorí tiež sprevádzajú vztýčenú zástavu proti Turkom. Sú to hotoví chlapi vo veku dvadsaťpäť až tridsať rokov.

„No, synku,“ povedal najmladšiemu, „teraz si sám chyť živého Turka a koňa, keď nám ušli pred dvadsiatimi rokmi!“

„Budem sa usilovať, otče,“ bola radostná odpoveď.

Nato sa priblížil k frátrovi, čiže pánu pobočníkovi. Pozeral na neho dlho, obzeral si ho od hlavy po päty, tak sa mu páčil.

„Dobre, že sme vás, pán pobočník, vtedy nevydali Turkom,“ hovoril mu s úsmevom. „Kto by teraz oduševňoval našich synov?“ Podal mu obidve ruky. Bolo vidieť, že by aj on rád išiel, ale jeho ramená boli už slabé do boja.

Ostatní známi neprišli. Okrem bývalého senátora pána Potáča už boli pod zemou. Generosus dominus Juraj Silvaj, iudex, zomrel pred desiatimi rokmi, no žije teraz vo svojich potomkoch. Zomrel aj sapiens notarius pán Michal Vranaj. Pominuli sa starí páni magistrátu: Michal Šujan­ský, Ján Záhronský a Štefan Demjan. Stratili sa rýchlo jeden za druhým, akoby sa boli dohovorili. Od tých čias ani „baránok“ nie je veselý a nemá takých stálych, vytrvalých, verných každodenných hostí, ako boli oni. Aj hostinský je nový, aj víno iné a nie také ako vtedy.

Noví sú aj mestskí hajdúsi. Veru ani jeden sa v šikovnosti nevyrovná nebohému Štefanovi Konopovi.

Keď sa fráter rozlúčil so senátorom Potáčom, chcel sa vrátiť k veliteľovi, aby vypočul rozkaz, keď spod brány prichádza koč. Kočiš musel dobre poháňať kone, lebo boli mokré. Voz sa zastavil pred ním. Zvedavo sa pozrel, kto prichádza tak narýchlo v uzavretom koči? Vyskočila z neho Katinka, pani Šablíčková, za ňou šestnásť – sedemnásťročná dievča, jej dcéra a pán Šablíčka.

Fráter Johannes ju hneď spoznal. Predstavila mu dcéru, tiež Katinku, nevestu pána Jána Ambru, slúžneho a bohatého zemana z Adamoviec. Pána Šablíčku poznal z predošlých rokov. Počuli, že z Trenčína ide väčší oddiel vojska proti Turkom, a keďže vraj aj ich starý známy fráter Johannes je medzi nimi, prišli sa s ním rozlúčiť.

Potom sa zastavili u Agnešky.

Fráter Johannes bol na obede u svojich spolubratov. Posadili ho na prvé miesto, vedľa pána rektora. Všetci ho chceli obsluhovať.

O tretej zazneli trúby, dávali znak na odchod.

Posledné víťazstvo

Vojvoda Karol Lotrinský a kráľ Ján Sobieski rozhodli sa po skvelom víťazstve nad Turkami pred hradbami viedenskými, že budú Turka prenasledovať, kým ho nezaženú za hranice. Najprv ho chceli vyhnať z Parkana.

Kara Mustafa, pozbierajúc v Rábe pozostatky porazeného vojska, dňa 17. septembra sa pohol do Budína. Keď sa dozvedel, že Ján Sobieski chce napadnúť Parkan, poslal ta väčšiu posilu, s ktorou tam bolo na 9000 mužov. Ján Sobieski v tom vedomí, že nebude tam vyše tisíc vojakov, nedočkal príchodu Karola Lotrinského a Františka Illésházyho a napadol pevnosť iba jazdou bez delostrelectva a pechoty. Opovážlivosť svoju zaplatil draho. Padlo mu 2000 vojakov a ťažko vyviazol aj on životom z krvavého boja. Útok sa neopovážil opakovať, ale čakal Karola Lotrinského a Františka Illésházyho.

Turci ich čakali pri Dunaji na vhodnom mieste. Zahučali trúby a bubny. Útok začala jazda, v ktorej boli aj Trenčania. Sklonili hlavy na krk koňov a vystretými šablami vrazili do najhustejších radov tureckých. Pred nimi František Illésházy a fráter Johannes.

Nastal tuhý, krvavý boj, chlap proti chlapovi. Turecká jazda však dlho nevydržala hrozný útok kresťanských vojsk a začala ustupovať. Potom sa pohla turecká pechota, aby jej pomohla. Keď to Ján Sobieski zbadal, poslal proti nej svojich pešiakov, ktorí ju aj zastavili, takže tureckí jazdci ustupovali ďalej. Ale kde? Pred nimi spojené vojská, za nimi Dunaj s úzkym mostom, vedúcim do Ostrihomu. Vedeli, že ak nezvíťazia, zahynú všetci. Preto sa zastavili, aby prerazili víťaznú, silnú reťaz ich obkľučujúcich vojsk. Napnuli posledné sily, ale bez výsledku.

František Illésházy a fráter Johannes bojovali v prvom rade, pomáhajúc jeden druhému. Touto vzájomnou pomocou zachránil fráter aj život Illésházymu. Kým Illésházy bojoval s vysokým Turkom, zaujatý tuhým bojom, ani nezbadal, že druhý chce ho zboku napadnúť. Už pozdvihol krutú šabľu na smrteľný úder, keď fráter priskočil a v poslednej chvíľočke zrazil hlavu útoiacemu Turkovi. Keď viacerí spozorovali, ako si pomáhajú, obkľúčili ich. Ich stav sa stal nebezpečným, lebo boli ďaleko od svojich ľudí. Postavili sa tesne vedľa seba, aby boli krytí aspoň z jednej strany a pravú ruku mali voľnú.

Bol synom smrti, kto sa k nám priblížil. S nadľudskou silou sa bránili, rozdávajúc smrteľné údery. Už ležala okolo nich vysoká hĺbba mŕtvol

a oni neboli ešte ani len zaškrabnutí. Tu neočakávane zasiahli Františka Illésházyho kopijou do prs. Bez slova sa zrútil medzi turecké mŕtvy.

Fráter Johannes ostal sám, rozzúrený ako poranený diviak, ktorého obklúčila svorka psov.

Uvedomil si svoje ťažké polozenie. Vedel, čo nasleduje. Dušu svoju poručiac Pánu Bohu, nečakať, kým ho napadnú, ale s výkrikom:

„Ježiš!“ vrhol sa sám na nepriateľa.

„Alah! Alah!“ znela znovu odpoveď a nastal znovu krvavý, nemilosrdný boj. Jeho výkrik počuli Trenčania, čo neďaleko bojovali a razili si cestu k nemu. Aj by mu azda boli pomohli, keby starší Turek nebol skrýkol: To je čorbadží Kučuk, ktorý nás zradil!

„Alah! Alah!“ znelo postrašujúcim revom na toto odhalenie. Nesmiernym hnevom dýchalo ich volanie a ukrutnou pomstou sršal ich zrak. Naraz sa zdvihlo sto kopijí, zablysko sto šablí, namierených zo všetkých strán naň.

„Už sme tu!“ kričali Trenčania a krvavú cestu si razili k nemu.

Neskoro prišli. Kým fráter Johannes bojoval s tým Turkom, ktorý ho prezradil, druhý mu vrazil šablú do srdca. Šabl'a mu vypadla a pozdvihnúc oči k nebesám, padol vedľa svojho mŕtveho veliteľa.

Trenčania práve vtedy sa dosekali k nemu. Keď ho videli padnúť, v zúrivosti, že prišli neskoro, vrhli sa na nepriateľa. Ich prvý smrteľný úder zasiahol Turka, ktorý ho zabil. Potom nasledovali viacerí, blízko stojaci. Avšak aj z ich radov málokto ostal nažive.

Turci sa ešte bránili, ale dlho nevydržali strašný útok spojených vojsk.

Ako keď rozbúrený Váh pretrhne hrádzu a valí sa roľami, ničiac všetko, čo mu len príde do cesty a bez odporu zrúti všetky prekážky, tak sa hrnuli kresťanské vojská na Turkov, ktorí začali ustupovať. Strach zavládol medzi nimi a napokon dali sa na divý útek cez jediný most, vedúci k Ostrihomu. Ale v takých húfoch sa naň valili, že sa preboril pod neobyčajnou ťarchou a všetci popadali do hlbokých, dravých vln Dunaja. Ostatní sa tlačili za nimi, hoci čiastka mosta bola už zborená a vodou unesená.

Málokto sa podarilo preplávať na druhú stranu. Iní, hnaní Slovákmi, Poliakmi, Nemcami a Maďarmi, ako súdom Božím, v zúfalstve skákali radšej do vody, ako sa dostať pred ich šable.

Z 9000 Turkov sa zachránilo len 400 a 1200 ich padlo do zajatia. Ostatní zahynuli mečom, šabl'ou, alebo vo vlnách Dunaja.

Víťazstvo spojených vojsk bolo úplné. Neostali dlžní ani Trenčania. Zúčtovali s Turkami za nevinnú slovenskú krv, ktorú vyliali pred 20 rokmi.

Na tisíce tureckých mŕtvol krylo širokú rovinu, krvavé miesto boja.

Niekde až vysoké barikády sa utvorili z nich. Rozhádzané, polámané šable, kopije, prebodnuté kone a ľudské telá bolo vidieť široko, ďaleko.

Mnoho mužov padlo aj z vojska Karola Lotrinského a kráľa Jána Sobieskeho. Bol to deň veľkej obete, ale aj veľkého, slávneho víťazstva.

Jezuiti sa v Trenčíne modlili Anjel Pána. Pomodlili sa aj za šťastlivý návrat spolubrata, brátra Johanna.

Práve vtedy ho vkladali do spoločného hrobu hrdinov.

Vybrané ukážky sú z knihy Fráter Johannes, ktorú vydal Spolok sv. Vojtecha v Trnave v roku 1929.

Dňa 2. okt. 1663
po Trenčíne padlo
300 Trenčanov - Slováci.
To je čas našej histórie.
v Trenčíne 15. 11. 93.
Jozef Branecký
autor.

Svätenie kvetov

Výber a ukážky z diela Jozefa Braneckého

Zostavili: Margita Ivaničková, Jana Poláková

- © Spolok slovenských spisovateľov
- © Miestny odbor Matice slovenskej v Trenčíne
- © Jozef Branecký

Grafická úprava, dizajn a návrh obálky: Peter Martinák

Tlač: J+K s.r.o., Nemšová

Prešlo čiastočnou jazykovou úpravou v zmysle aktuálnych pravidiel slovenského pravopisu.

Pri príležitosti 100. výročia vzniku Miestneho odboru Matice slovenskej v Trenčíne a 80. výročia založenia rehoľného piaristického gymnázia v Trenčíne, ktorých spoluzakladateľom a celoživotným aktivistom bol spisovateľ Jozef Branecký vydal Spolok slovenských spisovateľov v roku 2018.

ISBN 978-80-8194-100-9